

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK

INHALTSVERZEICHNIS (*Ödenburger Rundschau, Lokalhistorische Quartalschrift,*
Redaktion: Katalin G. Szende)

BEKÖSZÖNTŐ

VORREDE

A szerkesztőség: Lectori salutem! 3
Vorwort der Redaktion: Lectori salutem!

SOPRON ÉS A KÜLVILÁG

ÖDENBURG UND DIE AUSENWELT

Bariska István: Sopron a községi források tükrében a 14-17. században 4
Bariska István: Ödenburg im 14-17. Jahrhundert im Spiegel Günsener Quellen

Keil. Martha: Hitközségek a határ mentén: a bécsújhelyi és a soproni zsidóság kapcsolata a 15
késő-középkorban

Keil. Martha: Juden in Grenzgemeinden: Wiener Neustadt und Ödenburg im Spätmittelalter

Lovas Gyula: A Fertővidéki HÉV (1897–1997) 30

Lovas. Gyula: Die Neusiedler-See Bahn (1897-1997)

MŰHELY

KLEINE MITTEILUNGEN

Boronkai Szabolcs: Sopron 19. századi német nyelvű irodalmi életéből 44
6. Dóczy Lajos (1845–1919)

Boronkai Szabolcs: Porträts aus dem deutschsprachigen Literaturleben von Ödenburg im 19. Jahrhundert. 6. Lajos Dóczy (1845-1919)

Polgár Tamás: Újonnan előkerült reformkori kiadványok a Soproni Levéltárban 49

Polgár Tamás: Neu entdeckte aus der Reformepoche stammende alte Zeitungen im Ödenburger Archiv

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

KULTURELLES LEBEN IN ÖDENBURG

Kubinszky Mihály: Beszámoló a Soproni Városszépítő Egyesület 1997. évi tevékenységéről 52

Kubinszky, Mihály: Die Tätigkeit des Ödenburger Stadtverschönerungsvereins im Jahre 1997.

Jávor Anna: Megnyitó beszéd a Dorffmaister-emlékkiállításon, 1997. november 30. <i>Jávor, Anna: Eröffnungsrede der Dorffmaister-Ausstellung am 30. 11. 1997.</i>	53
Szopori Nagy Lajos: Festő és háttér – Giczy János kiállítása a Győri Városi Levéltárban <i>Szopori Nagy, Lajos: Ein Maler und sein Hintergrund. Die Ausstellung von János Giczy im Stadtarchiv Győr</i>	55
Morvai Gyula: Előljáró szavak Giczy János festőművész Győri Városi Levéltár-beli kiállításához (1997. szeptember 3-24.) <i>Morvai, Gyula: Vorrede zur Ausstellung von János Giczy im Stadtarchiv Győr (03-24. 09. 1997.)</i>	57
Baranyai Lenke: Machatsek Lúcia és alapítványa <i>Baranyai, Lenke: Lúcia Machatsek und ihre Stiftung</i>	59
MEGEMLÉKEZÉSEK	
NEKROLOGE	
Arszin Miklós: Emlékezzünk Vécsei Vilmosra (1911-1997) <i>Arszin, Miklós: Erinnerung an Vilmos Vécsei (1911-1997)</i>	63
Szita Szabolcs: Fábján Lajos (1924-1997) emlékezete <i>Szita, Szabolcs: Das Andenken von Lajos Fábján (1924-1997)</i>	65
SOPRONI KÖNYVESPOLC	
BÜCHERSCHAU	
Dávidházy István: „Magyarok maradtunk” (1921-1996) <i>Dávidházy, István: „Magyarok maradtunk” (Konferenz über die Ödenburger Volksabstimmung 1921. Redaktion: Éva Turbuly, Sopron, 1997.)</i>	68
Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1996. évre <i>Mastalír - Zádor, Márta: Die Bibliographie von Ödenburg fürs Jahr 1997.</i>	70
Szende Katalin: Két kisváros a Dunántúlon (Körmend története, szerk. Szabó László, Körmend, 1994. és Tanulmányok Csepreg történetéből, szerk. Dénes József, Csepreg, 1996. kötetek ismertetése) <i>Szende, Katalin: Zwei kleinstädte in Transdanubien (Die Geschichte von Körmend: Studien zur Geschichte von Csepreg) Rezension</i>	90

 Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata.

Alapította Heimler Károly.

Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány, Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.

Felelős kiadó Dr. Ádám Antal.

Megjelenik évente 4 alkalommal, összesen 24 ív terjedelemben.

További támogatóink az Autoliv Kft., a Soproni Sörgyár, a Németh Villamossági Kft.

SZERKESZTŐSÉG

Askercz Éva, Dominkovits Péter, Gosztom András technikai szerkesztő, Hiller István, Kücsán József,
Németh Ildikó titkár, Szende Katalin felelős szerkesztő, Turbuly Éva

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bartha Dénes, Bircher Erzsébet, Csapody István, Domonkos Ottó,
Gimesi Szabolcs, Gömöri János, Hárs József, Horváth Zoltán, Körneyi Attila, Kubinszky Mihály,
Metzl János, Németh László, Pápai László, Sarkady Sándor

Terjeszti a RÁBAHÍR Rt. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Magyar Posta Hírlapelőfizetési és Elektronikus Postaigazgatóság (HELP) Irodájában (1900 Budapest, Lehel út 10/a), a Soproni Levéltárban (9400 Sopron, Fő tér 1.) valamint kedvezményes áron, az egyesületi díjjal kombinálva minden év végén a Soproni Városszépítő Egyesületnél (9400 Sopron, Új u. 4.). Előfizetési díj 1998-ra egy évre 500 Ft, egyes szám ára 150 Ft. Régebbi évfolyamok és példányok (1956-tól) a Soproni Levéltárban kaphatók.

A Soproni Szemle Alapítványt támogatni szándékozók részére csekk kérhető az alapítvány kuratóriumának postacímén (9401 Sopron, Pf. 5.). Az adományozók a felajánlott összegeket adóalapjukból levonhatják.

Készült a Hillebrand Nyomda Kft. Üzemében (9400 Sopron, Csengery u. 51.). Felelős vezető Hillebrand Imre.
HU ISSN 0133 – 0748

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Beköszöntő

3Beköszöntő

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Beköszöntő / A Szerkesztőség: Lectori Salutem!

A Szerkesztőség: Lectori Salutem!

Az elmúlt év szomorú eseménye, Mollay Károly professzor úr halála és az azt követő személyi változások után megújult küllemben és remélhetőleg folyamatosan megújuló tartalommal kapják kézbe lapunkat az olvasók. Az 1998/1. számtól a változatlanul működő, megbecsült és új tagokkal is kiegészített szerkesztőbizottság mellett egy héttagú szerkesztőség igyekszik egyetértésben, de mindegyikünk szakmai kapcsolatait külön-külön is kamatoztatva a Soproni Szemle szerkesztését kézben tartani. Az új szerkesztőség első szava feltétlenül a köszöneté kell, hogy legyen. Szeretnénk köszönetet mondani Dr. Turbuly Éva levéltárigazgatónak, aki Mollay professzor úr betegsége idején és az átmenet nehéz időszakában magára vállalta a lap folyamatos megjelenésének biztosítását, és Hárs Józsefnek, aki évtizedeken keresztül lelkiismeretesen ellátta az olvasószervezői, majd a titkári teendőket. Nagy örömünkre mindketten továbbra is részt vesznek a lap létrehozásában a szerkesztőség, illetve a

szerkesztőbizottság tagjaként. Megköszönjük a támogatást mindazoknak, akik a lap megjelenéséhez anyagilag is hozzájárulnak: Sopron megyei jogú város önkormányzata, a Városszépítő Egyesület mellett vállalatok támogatását is élvezzük. Reméljük, hogy példájukat más cégek is követni fogják. Köszönet illeti azokat a magánszemélyeket is, akik személyi jövedelemadójuk 1%-ával támogatták a Soproni Szemle Alapítványt. Ezt az összeget, 18.603 forintot, a lap küllemének megújítására, új borító tervezetetésére és a tetszetősebb borítópapír finanszírozására fordítottuk. Mindezek a technikai változtatások már a Szemle új technikai szerkesztőjének, Gosztom Andrásnak a munkái. Reméljük, olvasóink meg lesznek elégedve a lap külső képével éppúgy, mint a tartalmával. Szerkesztési alapelveink, a jövőre vonatkozó elképzelések közül azt szeretnénk kiemelni, hogy lehetőségeink szerint minden számot egy-egy témakör köré csoportosítunk, még ha nem is szorosan vett tematikus számokról lesz mindig szó. Az idei első szám mottója „Sopron és a külvilág” lehetne: a város és környezete kapcsolatáról szól szinte minden írás. Ugyanakkor azt szeretnénk, ha ez a mottó a Szemle minden számára jellemző lenne, szóljanak az írások akár természettudományos kutatásokról, művészetekről, vagy a '48-as forradalomról – hogy csak ez évi terveinket említsük. Szeretnénk Heimler Károly, Csatkai Endre és Mollay Károly nyomdokain haladva olyan magas színvonalú tudományos lapot szerkeszteni, amely a város határain belül és kívül egyaránt érdeklődésre tarthat számot. Ehhez kérjük olvasóink és leendő szerzőink megértő támogatását!

Szende Katalin

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág

4 Sopron és a külvilág

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Bariska István: Sopron a kőszegi források tükrében a 14-17. században

Bariska István: Sopron a kőszegi források tükrében a 14-17. században

Mollay Károly professzor úr emlékére

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Bariska István: Sopron a kőszegi források tükrében a 14-17. században / 1. Bevezetés

1. Bevezetés

1993-ban Mollay Károly germanista professzor hiánypótló forráskiadványával, a soproni „Első telekkönyv – Erstes Grundbuch (1480-1553)” kiadásával indult útjára a város történeti forrásközleményeinek új sorozata.¹⁽¹⁾ A sorozatszerkesztő G. Szende Katalin már akkor jelezte, hogy azokat a soproni vonatkozású forrásokat is számba vennék, amelyeket nem a soproni gyűjtemények őriznek. Akkor ennek jegyében állítottuk össze a 14-17. századi kőszegi források Sopronnal kapcsolatos anyagát. Erről a Soproni Levéltár 1994. február 17-én tartott 1. Levéltári Napján egy előadás erejéig

módunkban is állt beszélni. Ennek az összefoglalásnak is ez az előadás képezi az alapját. Akkor azonban még nem tudtuk, hogy ezt már csak Mollay professzor úr emlékének ajánlhatjuk. Egy életre elkötelezetté tett a német nyelvtörténet művelésére és szeretetére.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Bariska István: Sopron a kőszegi források tükrében a 14-17. században / 2. Sopron és Kőszeg

2. Sopron és Kőszeg

Sopron történeti hatásának külön irodalma van. Ez mindenekelőtt a nyugat-magyarországi régióban érhető tetten. Sopron és Kőszeg 14-17. századi történetének van néhány olyan fejezete, amelynek minősítésére a kutatás jelenlegi helyzetében is nyugodtan vállalkozhattunk. Első kísérletre a következő szakaszokat lehetett rögzíteni:

1. A soproni városi jog érvényesülése Kőszegen a 14-15. században
2. Nyugat-magyarországi városjogszövetség: Sopronnal és nélküle a 15-17. században
3. A Szent Koronáért és Sopronért Nyugat-Magyarországot-elv érvényesülése: Kőszeg leválása a soproni modelltől a 15-17. században
4. Sopron és Pozsony városi joga mint rendi hivatkozási alap a 17. századi Kőszegen.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Bariska István: Sopron a kőszegi források tükrében a 14-17. században / 2. Sopron és Kőszeg / 2.1 A soproni városi jog érvényesülése Kőszegen a 14-15. században

2.1 A soproni városi jog érvényesülése Kőszegen a 14-15. században

A jogtörténet jól ismeri a városjogok átvételének és kiterjesztésének gyakorlatát. Ebben az értelemben hazai viszonyok között a 14. század derekáig inkább a kiváltságok átvételéről beszélhetünk. Fügedi Erik mutatta ki azonban, hogy 1340-1370 között néhány magyar város (Buda, Selmecbánya, Korpona) jogának átvételére is sor került.²⁽²⁾ Volt azonban egy egészen korai kivétel. Kőszeg ugyanis még 1340 előtt, 1328-ban Sopron jogát kapta. Ma már el lehet mondani, hogy az *első hazai anya- és leányvárosi jogviszony Sopron és Kőszeg között* ⁵adatolható. Az 1328-as kőszegi oklevél a soproni polgároknak nemcsak valamennyi jogát („in omni eo iure, quo cives utuntur in Sopronio”) biztosította a kőszegieknek. Ehhez ugyanis még egy másik fontos feltétel is társult. Az nevezetesen, hogy az uralkodó Sopront jelölte ki Kőszeg fellebbezési joghatóságának. Azaz a kőszegieknek döntésképtelen helyzetben „az ítéletet Sopronba kell fellebbezni”(„ex tunc ipsa sententia deferri debeat in Sopronium”).³⁽³⁾ A soproni városi jog átadása tehát megelőzte a budai, a selmeci és a korponai városi magánjog átvételének hazai gyakorlatát.

Itt és most mindez persze több figyelmet érdemelne, mint amennyi helyünk van. Annyit azonban le kell szögeznünk, hogy a soproni magánjog e korai intézményesülését két dolog gyorsította fel. Az egyik is és a másik is túlnőtt a két város határain. S mindkettő Anjou I. Károly Róbert érdeme volt: egyfelől a Héder nembeli Kőszegiek nyugat-magyarországi hatalmának végleges szétzúzása (Kobersdorf, Kapuvár, Lánzsér: 1317, Kőszeg, Németújvár, Sárvár: 1327, Borostyánkő, Léka: 1340), másfelől a Sopron és Vas vármegyei ispánság egyesítése.⁴⁽⁴⁾ Az egységesítést garantálta továbbá, hogy az ispáni hivatal az Anjou-kor elitje, jobbára országbárok kapták, hovatovább alispánjaik és várnagyaik uralták a két megye várait is.⁵⁽⁵⁾

A 13. század második felében a Habsburgok kerültek ki győztesen abból a dinasztikus küzdelemből, amelyben a 1246-1278 között a Babenberg-örökségért folyt a harc. Ezért a cseh Přemysl- és a magyar Árpád-ház is harcba szállt. Sopron akkor (1277) kapta meg Buda és Székesfehérvár kiváltságait (és nem magánjogát), amikor ebben a harcban II. Ottokártól elfordulva IV. László magyar király oldalára állt.⁶⁽⁶⁾ Kőszeg pedig akkor (1328) kapta meg Sopron magánjogát, amikor az első magyarországi Anjou uralkodó a városra, a térség váraira, két vármegyére és a Rábaközre is kiterjesztette a hatalmát. A katonai és az adminisztratív hatalmat egyaránt. A soproni magánjog kőszegi intézményesülésének ezek voltak a feltételei. Így lett Kőszeg királyi város, noha alapítását 1263-1274 között a tartományúri hatalmat gyakorló Kőszegi grófoknak köszönhette. Rajtuk azonban az idő túlhaladt.

Ezzel az 1328-as oklevéllel kezdődött azoknak a Sopronra is vonatkozó kőszegi forrásoknak a sora, amelyeket oklevél típusú forrásoknak nevezhetünk. Ez azt jelenti, hogy 1328-1526 között Kőszegen nincs olyan tagolt forrásanyag (Gerichtsbuch, Grundbuch, Gedenkbuch, Bürgerbüchl, Priesterbuch, házösszeírások, adó-és dézsmajegyzékek stb.), mint Sopronban. A megmaradt kőszegi oklevelek, levelek, jegyzékek egy részének a regesztáit 1963-ban publikálták.⁷⁽⁷⁾ Ez a közlemény azonban nem terjed ki a fennmaradt közel 100 Mohács előtt született oklevélre és iratra, s főleg nem a kőszegi titkos levéltár két pótsorozatára.⁸⁽⁸⁾

Mégis, ha csak ezt a nyilvánosan hozzáférhető anyagot nézzük, úgy könnyen meghatározhatjuk a valamilyen okból a Sopronnal kapcsolatban keletkezett források tárgyát: a kőszegi borok és áruk Sopronon történő szállításának ügyét (a német borexportot), a közös Sopron és Vas vármegyei ispánok és ispáni tisztviselők (várnagyok, alvárnagyok) által korlátozott kőszegi ⁶szabadalmak ügyét, a harmincadvám soproni szabadalmának átvételét, valamint a soproni polgárok jogai Kőszegre adaptálásának ismételt megerősítését. Mindez több oklevél tárgya. Ez pedig újra és újra megfogalmazódott 1341-1441 között az Anjou uralkodók, Mária királynő és Erzsébet királyné, Luxemburgi Zsigmond és I. Ulászló alatt is. Persze erre azt mondhatnánk, hogy mindez meglehetősen kevés információ – mégis jellemző. Amolyan „pars pro toto”. Mintha az egész problémakört felölelné.

Először is azért, mert a városkutatás már kiderítette, hogy a budai, a selmeci és a korponai jog átadása-átvétele voltaképpen városágazati magánjogok: a kereskedő-, az ipar- és az agrárvárosok magánjogának adaptációja.⁹⁽⁹⁾ Sopron és Kőszeg anya-és leányvárosi intézménye ezek közül a kereskedőváros magánjogának átadását példázza. Egyben azt is, hogy könnyebb a jogi kiváltságok átvétele, mint a gazdaságiaké. Ez utóbbi kiterjesztése ugyanis magában hordja a két város közti gazdasági háború lehetőségét. Ez persze egyenlőtlen felek közt folyó harc volt, amely 1341-1407 között a kőszegi német orientációjú export miatt állandósult az anya- és leányváros között. Másodszor azért, mert amikor az Anjouk a királyi katonai és adminisztratív hatalmat kiterjesztették a tartományurak visszaszorítására, majd Sopron és Vas vármegye ispánságát az országbárok kezében egyesítették, akkor az ispáni tisztek hatalmának kiterjesztése úgyszólván minden Kőszegre adaptált soproni jog sérelmével járt már az Anjou korszak végén is (az adó-és harmincadmentesség, a hospitulajdon sérelme, a város határainak zaklatása, a város iurisdictionis jogainak elvitatása stb.). Kritikussá mindez akkor lett, amikor Zsigmond 1492-ben a Garaiknak adta Kőszeget.¹⁰⁽¹⁰⁾ Mátyusz Elemér hívta fel a figyelmet arra, hogy a Garaiak az 1407-ben kiadott oklevélben már úgy erősítették meg az 1328-ban voltaképpen Sopronból átvett kőszegi jogokat, mintha „szuverének” lettek volna. Azt állították, hogy ezek a kőszegi privilégiumok „uralmuk kötelességéből” („ex debito nostri regiminis”) származtak volna.¹¹⁽¹¹⁾ A Zsigmond-kori változások azonban már átvezetnek a 15. századra.

Meg kell alkudnunk azzal, hogy e rendkívül összetett kérdéskörnek csak egy elemére térünk itt ki: a német

borexportból eredő Kőszeg-Sopron-konfliktusra. Zsigmond király 1402-ben többek között a német piacra szállító kereskedőket Sopronban árumegállításra és kényszerlerakásra kötelezte, noha ennek az árumegállító jognak az érvényesítése nem volt zökkenőmentes.¹²⁽¹²⁾ Zsigmond király ugyanakkor öt esztendővel később az akkor már Garai Miklós nádor kezén lévő Kőszeg számára zöld utat ad Sopronon át a németországi borexportnak.¹³⁽¹³⁾ Nem ellentmondás ez? Bármennyire annak tűnik, nem az. Az árumegállító jog alapvető funkciói közé tartozott a áruforgalom szabályozása és az árueosztás.¹⁴⁽¹⁴⁾ Bécs a maga árumegállító jogával a német és magyar kereskedelmi láncszemet szakította meg. Sopron és Pozsony lényegében erre reagált. De Kőszeg sem késlekedett, hiszen 1348-ban Csepreg és Rohonc borexportját sajátította ki a saját tranzitkereskedelme érdekében.¹⁵⁽¹⁵⁾ Ez a folyamat tehát a 7piackörzetek kialakulására utal, amelyet az árumegállításban kedvezményezett városok rendeztek át. Ezentúl tehát körzetközpontok álltak egymással kapcsolatban. Nagyobbak és kisebbek. Pozsony, Sopron, Kőszeg egy ilyen rangsort alkotott. Hogy ezt a kört alkalmanként áttörhették, mint pl. Kőszeg a sopronit, nos, ez a rendszer működését alapvetően nem zavarta.

A tanulság mindebből az, hogy nemcsak a soproni magánjog intézményesült Kőszegen, hanem a kereskedelmi jogok újraelosztásának gyakorlata is. Ha megnéznénk ugyanezt a folyamatot a harmincad-és vámmentesség történetére is, meglepően hasonló eredményre jutnánk. A regáléjövedelemmé vált harmincad-és a belső vámok kedvezményezettjei azonban elkülönültek. Éppen a soproni harmincad története mutatja, hogy miként helyeződött át a harmincad külkereskedelmi vámmá alakulása során a sárvári harmincadhely Sopronba, miként vált e fontos jövedelem is a rendi állam és a mindenkori uralkodó közti harc függvényévé.¹⁶⁽¹⁶⁾ Ez utóbbiaknak, a vásár-, az út-, rév-, híd-vámoknak mint kisebb haszonvételeknek az átengedése és az ebből keletkező konfliktusok sora uralja a korszak kőszegi okleveleinek igen nagy részét. Azt nem szabad elfelejteni, hogy Kőszeg alapított erődváros (Burgstadt) volt. Amikor a Kőszegiek kezéből I. Károly kivette, nem szűnt meg az enklávé, a szigetszerű jellege. Területét uradalom vette körül, városfalain belül pedig földesúri vár állott. Ez a szerkezeti különösség jól látható a nyugat-magyarországi városok között alaprajzán is.¹⁷⁽¹⁷⁾ Ez a kölcsönös zárványszituáció később Kőszeg valamennyi kiváltsága és városi intézménye egy kicsit túldimenzionált veszélyeztetettségét jelentette.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Bariska István: Sopron a kőszegi források tükrében a 14-17. században / 2. Sopron és Kőszeg / 2.2 A nyugat-magyarországi városjogszövetség: Sopronnal és nélküle a 15-17. században

2.2 A nyugat-magyarországi városjogszövetség: Sopronnal és nélküle a 15-17. században

Sopronnal kapcsolatban létezik egy eddig meg nem válaszolt kérdés. Az nevezetesen, hogy miként jöhetett létre a 15. században egy olyan intézmény Sopronnal, majd nélküle, amelynek létrehozói a Sopron jogával és kiváltságaival élő nyugat-magyarországi városok és mezővárosok voltak. A tényre magára először Házi Jenő, majd Harald Prickler hívta fel a figyelmet. Eszerint Sopron magánjogának korai kőszegi intézményesülésének példáját 1392-ben Győr, Csepreg, Szombathely és Rohonc követte. 1451-ben pedig a következő hat város és mezőváros („die sechs steden”) tartozott a 14. század végén kialakult városjogszövetségbe: Sopron, Kőszeg, Csepreg, Szombathely, Rohonc és Sárvár (Sziget).¹⁸⁽¹⁸⁾

A soproni oklevelek kitűnő kiadója azonban mást is észrevett. Nevezetesen azt, hogy 1437-ben két Vas megyei község: a Kőszeg melletti Doroszló és a Szombathely melletti Vép elsőfokon Kőszeghez, másodfokon Sopronhoz fellebbezhetek.¹⁹⁽¹⁹⁾ Túlzás lenne azt állítani, hogy tudjuk a doroszlói „villicus et iurati” és a vépi „iudex et iurati” kitüntetett helyzetének az okát. Doroszló ekkor a Garai család uradalmának része, Vép pedig az Ellerbach család birtoka volt. A községi két szintű fellebbezésnek eme

kivételes módjára azonban sem előbb, sem később nincs példa. Ezekben az esetekben felelet még várat magára. Mégis, az a tény nem kezelhető le, hogy Sopron és Kőszeg peres praxisa közvetetten a községek szintjén is megjelent éppen azáltal, hogy a községek elfogadták az első és a második fok ítélkező fórumát. Ezúttal egy szőlőbirtok- és egy violenciás perben. Egyik ügy sem volt különösen nagy értékű ⁸vagy súlyos, de nem ezt döntött a fellebbvitel helyében, hanem egy eddig még nem tisztázott gyakorlat vagy szokás ad rá majd magyarázatot.

Kőszeg, Rohonc, Csepreg és Szombathely az a négy város, amelyek az együttműködése 1531-ben váratlanul teljesen kiérlelt szövegformulában tűnt fel egy kőszegi forrásban: „als zwölff herren von vier Freyen Stätin vnnnd Märkten”.²⁰⁽²⁰⁾ Ennek azért van jelentősége, mert 1451-ben egy csepregi ügyben szinte ugyanezt a formulát találjuk: „vnser gewonung in den sechs steden zu Ödenburgk, Gunss, Schepreg, Rechnicz, Stainam(a)nger vnd Ziget”.²¹⁽²¹⁾ Továbbá – és ez sem érdektelen –, ha a 15. század derekán „a mi szokásunk” („vnser gewonung”) formulát emlegeti egy mezőváros öt másik olyan várossal együtt, amelynek magánjogát peres eljárásokban kölcsönösen használták, úgy feltételezhető, hogy egy jóval korábban intézményesült kapcsolatról van szó. A Sopron, Kőszeg, Csepreg, Rohonc, Szombathely és Sárvár (Sziget) eme együttműködése tehát a 14. századra nyúlik vissza. Ez a később „pártatlan bíróságnak” nevezett intézmény ekkortájt nem az egyetlen formája volt az együttműködésnek. Az eddig ismert adatokból kiderül, hogy milyen típusú kapcsolatokat kell érteni az együttműködésen. A „pártatlan bíróság” intézményén kívül a 15. században még működött Sopron első fokú fellebbviteli funkciója is.²²⁽²²⁾

Működött azonban Sopron normaalkotó szerepe a meghozandó és a már végrehajtott ítéletekben, ha a hozzá forduló városok tanácsért folyamodtak. Ez különös formája volt a kapcsolatoknak, mert akkor is sor került erre, ha az adott város nem tartozott a soproni anyaintézményhez. Ilyen volt Kismarton esete. Azért fordultak Sopronhoz, mert a kismartoni bírő nem tudta, mi az eljárás egy csepregi hitelező kismartoni adósságujében.²³⁽²³⁾ Ez a típusú kapcsolat sok mindent elárul. Lehetséges, hogy az együttműködés eme módja ad választ arra, hogy hogyan jött létre a pártatlan bíróság ?

Erre nehéz válaszolni, de talán közelebb visz a következő történet. Kőszeg 1422 augusztusában Sopronba küldte emberét, hogy a soproni normák szerint („nach ewrer erbenn statrecht”) választ kapjon a kétségeire. Kőszeg nemcsak a városra, hanem az uradalomra is pallosjoggal rendelkezett. Csak így érthető, hogy az uradalomhoz tartozó falu, Ludad (ma Gyöngyösfalu, Vas megye) mészárosa bűnügyében a kötél általi kivégzést („mit aynem strange”) Kőszeg hajthatta végre.²⁴⁽²⁴⁾ Vati László, a Garaiak kőszegi várnagya („burgrauze ze Gynss”) ugyanis láthatóan nem bízott a kőszegiekben. Három évvel később, 1425-ben az általa tartott törvényszékre ugyanakkor három soproni esküdtet is Locsmándra rendelt a nádor nevében („an meins heren stat des grossen greuen”).²⁵⁽²⁵⁾ Ez az adat azt bizonyítja, hogy Locsmándon valóban tartottak a 15. században úriszéket (vagy ahogy a 16. század végén a Kőszeg-Locsmánd vitában nevezték: Landgericht-et).²⁶⁽²⁶⁾ Sőt, azt is, hogy az esküdküldés intézményét Sopronra is érvényesíteni akarták. S ez a feltárt ügyek harmadik típusa: az úriszék és városi bíróság kényszerítő együttműködése, de legalábbis ennek kényszerítő kísérlete. A soproni polgári esküdteknek ezt az úriszéki kényszerítő megjelenését később, 1458-ban Friedrich Zenger, III. Frigyes kőszegi kapitánya is érvényesíteni akarta.²⁷⁽²⁷⁾ Ráadásul az egyik per egy a Zenger-féle úriszékhez fellebbezett kethelyi (ma Mannersdorf an der Rabnitz, ⁹Burgenland) ügy volt egy olyan korszakban, amikor nemcsak Kőszeg, de Sopron is osztrák zálogra került.

A kőszegi fennmaradt okleveles források hűen követik tehát ennek a városjogszövegnek a történetét, benne a nyugat-magyarországi városok igazságszolgáltatási hatásköre történetét. A Házi-féle publikált soproni anyag nemcsak tükrözi és kiegészítője ennek, de olyan kőszegi keletkezésű forrásokat is megőrzött,

amelyek példányát Kőszegen elemésztette az idő.

Egy 16. század végi tanúvallomás 1552-re visszamenőlegesen meg is nevezte ezt a négy várost: Kőszeg, Szombathelyt, Rohoncot és Csepregét.²⁸⁽²⁸⁾ Győr kivételével tehát azokat, amelyek 1392-ben elsőnek követték Kőszeg Sopron jogának és kiváltságainak átvételében.

Tudjuk, hogy a városok nem rendelkeztek egységes fellebbviteli fórummal. Inkább egyfajta fellebbviteli pluralizmusnak (tárnokszék, személynöki szék, egyéb városok bírósága) vagyunk a 15-17. században is még tanúi.²⁹⁽²⁹⁾ Jellemző, hogy Sopron először a tárnokszékhez tartozott, Székesfehérvár a személynökihez, míg Kőszeg mint királyi, majd nádori város a 15. század első feléig Sopronhoz, a 16-17. században az Alsó-Ausztriai Kamara és Kormánysházhoz. Ez a magyarországi immanens fejlődést tulajdonképpen először az 1405/12.tc. rendezte. A városokat annál a fellebbviteli fórumnál hagyta, ahonnan szabadságuk származott. Persze a szabad királyi városoknak módot adott a tárnokszékhez történő fellebbezéshez is. Kőszeg Sopronhoz fellebbezett a 14-15. században is, mert magánjogát onnan kölcsönözte. S ez így volt, amíg az úgynevezett koronazálog státuszába nem került. Ez azonban már nem belső fejlődés, hanem külső beavatkozás következménye volt. Sopron intézményesült magánjoga így egyelőre „eltűnt” a kőszegi forrásokból. Így érthető, hogy a soproni intézményekre, azok kőszegi adaptációra történő hivatkozásokat sem találni többé bennük. Ez azt jelenti, hogy a kőszegi intézményeket is kisajátították az osztrák zálogbirtokosok.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Bariska István: Sopron a kőszegi források tükrében a 14-17. században / 2. Sopron és Kőszeg / 2.3 „A Szent Koronáért és Sopronért Nyugat-Magyarországot” elv érvényesülése: Kőszeg leválása a soproni modellről a 15-17. században

2.3 „A Szent Koronáért és Sopronért Nyugat-Magyarországot” elv érvényesülése: Kőszeg leválása a soproni modellről a 15-17. században

Nem véletlen az, hogy a fellebbezési fórumok közt egy a magyar rendi alkotmányos fejlődéstől idegen szervezetet, az Alsó-Ausztriai Kamara és Kormánysházat (Niederösterreichische Kammer- und Regierung) említettünk. Ez az a fellebbviteli fórum, amely külső hatás nélkül soha sem válhatott volna egy nyugat-magyarországi város felügyeleti szervévé. Ezért mindenekelőtt a 15. századi békekötések a felelősek. Pontosabban az 1463-as soproni (másként bécsújhelyi) és az 1491-es pozsonyi békeszerződések és azok következményei.

Az 1463-as békeszerződésben Mátyás király visszakapta III. Frigyes császártól a Szent Koronát és Sopron városát, de a koronáért magánjogilag Ausztria zálogán hagyta Kismarton, Szarvkő, Fraknó, Kabold, Kőszeg, Rohonc és Borostyánkő jövedelmeit.³⁰⁽³⁰⁾ Ez a koronazálog-státusz a felsorolt várak, uradalmak és városok egy részénél 1647-ig fennállt. Nyugat-Magyarország jelentős területei kerültek ezért különböző jogcímenek (zálogosítás, vásárlás-zálogosítás, öröklés, fegyveres erőszak) idegen zálogkezelésbe. Azaz III. Frigyesnek sikerült legalizálni a korábban birtokába jutott városok és uradalmak tényleges birtoklását. Abban ugyanis egyetértés van, hogy a zálogstátusz de facto uralmat jelentett a zálog osztrák birtokosai számára. ¹⁰A kialakult helyzetet tehát nyugodtan lehet úgy minősíteni, hogy a koronáért és Sopronért áldozták fel az említett szerződésben a felsorolt helységeket, erődítményeket, területeket és azok jövedelmeit, egyetlen jövedelem, a győri püspökség tizedjövedelmei kivételével.³¹⁽³¹⁾ A püspöki szék 1526-ban történt üresedésékor ezekre a jövedelmekre is illetéktelenek tették rá a kezüket. Az 1463-as sopron-bécsújhelyi szerződést Mátyás halála után 1491-ben Pozsonyban mintegy meg is erősítették,

anélkül, hogy erre a magyar-osztrák háború következményei ezt kikényszerítették volna.³²⁽³²⁾ A pozsonyi békét azóta a Habsburgok keleti politikája alapköveként definiálta az osztrák történetírás, amely nemcsak az 1515-ös Jagello-Habsburg-szerződést hatotta át, hanem a Habsburg-Dunamonarchia fundamentuma is lett.³³⁽³³⁾

A zálogosítás különös intézmény volt. Zsigmond király mutatta rá a legtöbb példát, hogy milyen kétélű és veszedelmes fegyver lett a hitelezők kezében. Mondhatni, a zálogba vétel a legrövidebb út lett a tényleges birtokláshoz. A Vas megyei városok zömének sorsa ilyen zálogügyleteken dőlt el a 15. században. Az Anjou-kori 35%-os királyi birtokarány többek közt így esett vissza Zsigmond idejére a kritikus 5%-ra. Hogy az ország erőforrásait ilyen arányban engedje át az uralkodó a nagybirtokos familiáknak, arra másutt alig volt példa. Nyugat-Magyarország jövedelmeinek Mátyás-kori átengedése is hasonló ügylet. Csak Zsigmondnál a német-római császári cím, Mátyás esetében a Szent Korona megszerzése volt a zálogügyletek célja. De ez volt a Habsburg érdek is. A különbség az, hogy amíg Sopron 1441-es elzálogosítása a magyar rendi felfogás szerint törvénytelen volt – hiszen Erzsébet királyi jogokat gyakorolt –, addig 1463-ban Mátyás Nyugat-Magyarország elzálogosítását királyként szentesítette, azaz de iure is érvényes lett. Különbség továbbá az, hogy a rendek az 1222-es Aranybulla 26. artikulusára hivatkozva a 15-17. században mindvégig ellenkeztek a nem hazai birtoklás ellen. Hovatovább „az Ausztriához csatolt jószágok” 1647-es visszacsatolásra is ennek jegyében került sor.³⁴⁽³⁴⁾ Az 1463-as szerződésben foglalt zálogügylet azonban éppen a magyar rendi alkotmányfelfogás fent idézett artikulusa ellenében jött létre, egyben lehetőséget adva a magyar rendi alkotmánnyal nem összeegyeztethető intézmények megjelenésére is.

Az tény, hogy ezek a szerződések egészen prózai hatásoknak nyitottak utat a 15-17. századi Kőszegen, de a nyugat-magyarországi térségben is. Mindezeknek csak egyik következménye volt, hogy Sopronnak a jogtörténetileg hozzátartozó városok és mezővárosok körében érzékeny funkcióvesztést kellett elszenvednie. Erre utal az, hogy a 16. században a hat város formulája Kőszeg, Szombathely, Rohonc és Csepreg négy szabad város és mezőváros formuláját vette fel. Ebben a formulában már sem Győr, de az anyaváros Sopron nem kapott helyet. Vagy mégis? A válasz érdekében élesen meg kell különböztetnünk a négy város pártatlan bírósága és Kőszeg városi bírósága (Stadtgericht) intézményét, működését és jogalkalmazását.

Az úgynevezett „pártatlan bíróságot” („unparteiisch Geding”, „unparteiisches Recht”) a fent említett négy város működtette a 16. században.³⁵⁽³⁵⁾ Ez a bíróság küldött bíróság, a négy város delegáltjainak törvényszéke volt. Rendelkezett az ítélethoztal jogával, de nem rendelkezett a végrehajtásával. S ez utóbbi csak a pallosjoggal, azaz vértörvényszék jogával (Blutgericht, Hochgericht) felruházott városra (Stadtgericht) vagy úriszékre (Landgericht) vonatkozott. ¹¹A kőszegi uradalom ugyan többször is megkísérelte a 16. században ezt a jogot Kőszegtől elvitatni, de nem sikerült.³⁶⁽³⁶⁾

Ez az intézmény tulajdonképpen Kőszeg osztrák zálogstátuszának megszűntéig, a 17. század közepéig működött. Az alkalmazott jogforrások között megjelent a résztvevő városok jogszokása („a maguk szokása és rendje”), továbbá a Werbőczy-féle Hármaskönyv és a Carolina Constitutio Criminalis (1533) mint kiadott német császári büntetőjog („Reichs peinliche gerichts ordnung”).³⁷⁽³⁷⁾ Egészen bizonyos, hogy azok a városok és mezővárosok, amelyek Sopron magánjogával éltek, Sopron nélkül is alkalmazták az akkor már évszázadosnál is régebbi szokásjoguk közös elemeit. Erre utal a „maguk szokása és rendje” kitétel. Ennyiben tehát Sopron közvetett jelenléte mindvégig érzékelhető az először négyre csökkent, majd a meglepően módon kibővült pártatlan bíróság (pl. 1618: Modor, 1627: Borostyánkő, Szalónak, 1630: Kabold, Kismarton, Locsmánd, Pinkafő) ítéleteiben. A kőszegi, sőt a szombathelyi források is konkrét példák sokaságát idézik.

Ez egyben azt jelentette, hogy a magyarországi szokásjogok és német tételes jog találkozásakor a Sopron által közvetített városi szokásjognak itt egyszerre több „vetélytársa támadt” az ítélkezésben. A magyar nemesi eredetű, később országosan elterjedt szokásjog és a német tételes jog megjelenése a pártatlan bíróságok ítéleteiben mindenesetre erre utal. Úgy érezzük, nincs még elég ismeretünk ahhoz, hogy ennek a folyamatnak a 15-16. századi kialakulását kellőképpen megvilágítsuk. De ahhoz éppen elég adat birtokában vagyunk, hogy rámutassunk erre a 16. századi magyarországi joggyakorlatban eddig többé-kevésbé ismeretlen jelenségre.

Más a helyzet Kőszeggel és annak városi bíróságával (Stadgericht). Kőszeg a 16-17. században alkalmanként „römisch-kaiserliche Majestätsstadt” (1533), majd „kaiserliche Freistadt” (1638) megjelöléssel illeték. A „Majestätsstadt” voltaképpen bécsi átvétel volt. Az 1528-ban megjelent bécsi rendészeti – valójában rendőrségi – rendszabályzat nevezte így a rendi autonómiájától megfosztott székvárost az I. Ferdinánd-féle reformok jegyében.³⁸⁽³⁸⁾ Kőszegen az 1528-ban összegyűjtetett oklevélmásolatokat és a híres ostromnaplót tartalmazó kötet belső címlapjára került ez a formula.³⁹⁽³⁹⁾ A második megjelölés esetében inkább a magyar rendi szóhasználatban szokásos „szabad királyi város” átvételről van szó. Meg kell jegyezni, hogy egyik sem vált használatossá a hivatalos irat- és levélváltásokban Kőszegen.

A kőszegi adminisztráció ettől kezdve módszeresen építette ki szervezetének infrastruktúráját, személyzetét és irattárát (levéltárát). De ez a minta már nem a soproni intézményekre épült. Az összehasonlító elemzés nem a két város közti hasonlóságot, hanem a közös kultúrkörből átvett minták hasonlóságát tudja megállapítani Sopron és Kőszeg között. Ez a korszak (1463-1647) voltaképpen a soproni közvetlen intézményi modellről történt leválás periódusának nevezhető.

Ennek az a lényege, hogy Kőszeg a városműködés alapvető hatásköreiben, nevezetesen a politikai, a kormányzati, a közigazgatási és az igazságszolgáltatási hatáskör gyakorlásában közvetlenül kétféle befolyás alá került: az osztrák főhercegi központi kormányzati szervek ¹²(Niederösterreichische Kammer und Regierung, landesfürstliche Zentralorgane), valamint az Alsó-Ausztriai Tartomány rendjeinek (Landschaften des niederösterreichischen Landes) felügyelete alá. Ez a magyar rendi alkotmányjogi fejlődéstől is – és benne nemcsak soproni modelltől – teljesen eltérő városi fejlődést eredményezett. Előre meg kell mondanunk, hogy sok tekintetben modernebbet, mint amilyent a magyarországi ekkor adhatott. A mérleg a modernizáció szempontjából pozitív lett. A magyar független rendi államiság szempontjából nem lehetett, hiszen 1526 után erre alig maradt esély.⁴⁰⁽⁴⁰⁾ Nehéz röviden összefoglalni ennek a főbb tanulságait. Az alapvető hatáskörök alapján elemezve a következőket mondhatjuk. Először talán a könnyebben megfogalmazható következtetésekkel kezdénénk. Politikai hatásköre, azaz országrendisége szempontjából azt kell mondanunk, hogy Kőszeg szabad királyi várossá emelése és becikkelyezése egészen 1647-1648-ig elhúzódott. A „kollektív nemesítés” eme módja ekkor már sok szempontból túlhaladottnak számított. Másodszor, ami a kormányzati hatáskörét illeti, Kőszeg önálló statútumalkotási jogköre (a városi pénz és természetbeni szolgáltatások normatív szabályozása, vásárszabályzat, tűz- és védelmi szabályzat felállítása, a földesúri hasznok bérletének szabályozása, a restauráció rendjének, a polgárjognak, a hivatalviselés felelősségének, a városkapitányi hivatalnak, a céhek, a kegyúri jog, a telekkönyvezés stb. szabályozása) akkor teljesedett ki, amikor az 1570-es évekre eldőlt a teljes függetlensége a kőszegi váruradalommal szemben.⁴¹⁽⁴¹⁾ Ehhez hasonló a város közigazgatási hatáskörének (kétkamarás önkormányzati rendszer kiépítése, gazdasági, adóigazgatási, városvédelmi, rendészeti, iparrendészeit, városi piacfelügyeleti, adóigazgatási tevékenysége, egyház-és iskolafelügyelete stb.) kiteljesedése is. Végül Kőszeg peren kívüli és peres igazságszolgáltatási hatásköre szempontjából azt kell hangsúlyoznunk, hogy

mind civil, mind büntetőjogi első fokú gyakorlatában megszületett az önállósága és megszilárdult az eljárás személyi és szervezeti alapja.

A tartományi jogfelfogás értelmében azonban ennek teljessége az említett alsó-ausztriai kormányzati és rendi felügyelet alá került (regáléjövodelmek, rendi adók, civil- és büntetőjogi fellebbezés, városbírói kormányzati meghatalmazás, hadügyigazgatás, vallási ügyekben stb.). A pártatlan bíróság intézményét és a győri püspökség tizedjogát kivéve mindezen tevékenység jogforrásait azonban már nem a magyarországi törvények és szokásjogok képezték, hanem közvetlen osztrák és német minták (Formularbücher, Restaurationsprotokollen, Musterregister, Bann- und Achtbriefe, Verträge, Urbarsteuerregister, Berg- und Grundbücher, Bürgerbücher stb.).⁴²⁽⁴²⁾ Ebben a rendkívül összetett folyamatban Kőszeg valóban elszigetelődött Soprontól, amelynek magánjoga áttételesen a pártatlan bíróság gyakorlatában maradt csak fenn.

Ez nem a kapcsolatok megszakítását jelentette, hanem – néhány formulás minta kivételével – az intézményesült soproni minták megszűnését is. Hiszen számos adat utal forrásszinten a két város kapcsolatára (ügyletek soproni harmincadhivatallal: az egész 16. század folyamán, soproni magánhitelezés Kőszeg városának: 1581, polgármobilitás a két város között: 1571, 1582, hóhérküldés Sopronból kőszegi pallosjog gyakorlására: 1539, 1595, soproni hídpénz kivetése kőszegi kereskedőkre: 1577, soproni iratminták a kőszegi formuláskönyben: 1560-tól, kőszegi polgár folyamodványa a soproni Mietler-alapítványhoz: ¹³1585, törvényszéki idézés Sopronból még a Gergely-naptár szellemében a reform után: 1582, soproni iskolamester kőszegi bemutatkozása: 1608, soproni evangélikus lelkész jelentkezése kőszegi szolgálatra: 1630).⁴³⁽⁴³⁾ Mégis, bármennyire érdekes, de éppen ez a magyarországi rendi fejlődésből történt kiszakítás vezette vissza Kőszeg Sopron magánjogához.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Bariska István: Sopron a kőszegi források tükrében a 14-17. században / 2. Sopron és Kőszeg / 2.4 Sopron és Pozsony magánjoga mint rendi hivatkozási alap a 17. századi Kőszegen

2.4 Sopron és Pozsony magánjoga mint rendi hivatkozási alap a 17. századi Kőszegen

Mint láttuk, a 16. század teljességgel kiesett Kőszeg és Sopron magánjogának intézményes kapcsolatában. A 17. század első felében azonban Kőszeg a korábbi magánjogi minta helyreállítását követelte. Tette ezt annak ellenére, hogy az osztrák zálogstátuszt III. Ferdinánd és a magyar rendek kompromisszumaként az uralkodó csak harmincéves háború lezárásakor szüntette meg. Ezúttal az érdekelt osztrák rendek tiltakozása ellenére. ⁴⁴⁽⁴⁴⁾

A soproni modellhez való visszatérést II. Ferdinánd ellenreformációs kőszegi kísérlete provokálta ki. II. Ferdinánd 1628-ban olyan uralkodói parancsot adott ki Kőszegre.⁴⁵⁽⁴⁵⁾ Ebben megparancsolta, hogy protestáns lelkészeknek és tanítóknak azonnal el kell hagyni Kőszeget. Ez a mandatum tulajdonképpen az Alsó-Ausztriára egy évvel korábban kibocsátott uralkodói parancs helyi változata volt. Kőszeg persze ellenállt. Indokai közt az szerepelt, hogy Kőszeg nem tartozik Alsó-Ausztria egyetlen kerületéhez sem, így az 1627-es első mandátum nem érvényes reá.

Mindenestre furcsa indok volt ez egy olyan várostól, amely 1463-tól szerződésben is legalizálva először osztrák, később alsó-ausztriai zálogbirtok volt. Ennélfogva az alsó-ausztriai kormányzók elnöke kellő módon igazolni tudta, hogy a császár mint Ausztria főhercege Kőszeget „felségjogon és törvényes jogcímen” birtokolta. Így a város a főhercegi kamarai javak részét képezte, azaz kormányzása, önkormányzati hatásköreinek felügyelete is az alsó-ausztriai kormányzók feladata volt. Emiatt szigetelődött

el a város a 16. században a magyar királyi központi hivataloktól, a magyar rendektől, a vármegyétől és anyavárosától, Soprontól is.

Érdekes módon Bécs azt elismerte, hogy hibát követett el, amikor automatikusan az alsó-ausztriai tartományi kerületekhez sorolta Köszeget, de arról nem mondott le, hogy az uralkodó kiadott parancsában Kőszeg mint főhercegi kamarai birtok felett a ciuis regio, eius religio elvét gyakorolja. Történt mindez azután, hogy az 1622-es soproni országgyűlésen Pázmány Péter javaslatára II. Ferdinánd Kőszeg valamennyi középkori oklevelét, sőt a III. Frigyes által 1446-ban kiadott városcímerét is megújíttatta.⁴⁶⁽⁴⁶⁾ Ezzel tulajdonképpen az egykori soproni magánjog kőszegi adaptációját is elismerte.

II. Ferdinánd e gesztus értékű oklevélkiadással azonban csak a Bethlen-féle felkelés idején tanúsított lojális kőszegi magatartást kívánta elismerni. Pár évvel később azonban az uralkodó szemében ez a lojalitás a katolikus hit vállalásával lett egyenlő. Kőszeg azonban akkor sem vállalta mindezt, amikor az udvar megtagadta a várostól a városbíró választásának kormányzati megerősítését, a Bann- und Achtbrief kiadását.⁴⁷⁽⁴⁷⁾ Ennek hiányában a kőszegi bíró hivatala éppenúgy nem volt törvényes a tartományi jogfelfogás szerint, mint az osztrák, ¹⁴cseh-és morva városok királybírója a császári kinevezés hiányában.⁴⁸⁽⁴⁸⁾ Az erőszakot sem nélkülöző konfliktusban Bécs végül Sennyey István magyar kancellárt, győri püspököt küldte ki II. Ferdinánd biztosaként az ügy elintézésére, méghozzá kétszer is: 1631-ben és 1635-ben.⁴⁹⁽⁴⁹⁾

Kőszeg kezdettől fogva arra az álláspontra helyezkedett, hogy a császár által megerősített szabadságaik a hivatkozási alapjuk, amelyek azonosak Sopron és Pozsony kiváltságaival mind vallásügyekben, mind azok gyakorlásában: „Als beruhen wir biß dato untertänigst auf Ihr Kays(erliche) M(ajes)tät Gnade und von dero vnserre habende confirmierte Freiheiten, welche mit dero zu Ödenburg und Preßburg in den Religionssachen und Exercitienfreiheiten gleichlauten”.⁵⁰⁽⁵⁰⁾ Ezek pedig a magyar rendi szabadságokat jelentik egyben, amelyeket ilyen „alattomban nem szabad hagyni elnyomni” – hangzik a kőszegi érvelés („Man muß solcher gestalt die Freyheit des lieben Vaterlands so geschwinde nicht unterdrücken lassen”).⁵¹⁽⁵¹⁾

Kőszeg tehát visszatért soproni modellhez. Jóllehet legkritikusabb helyzetben a nyugat-dunántúli protestáns fő-és közrendek (gr. Nádasdy Pál Vas vármegye főispánja, gr. Batthány Ádám, Vitnyédy István), hovatovább maga Sopron városa is óvatosságra intette Köszeget, noha a szombathelyi részközségi gyűlésre igyekvő evangélikus nemesek tárgyalásba bocsátkoztak Sennyey kancellár-püspökkel.⁵²⁽⁵²⁾ Sennyey azonban még ebben az évben meghalt, Pázmány pedig lemondott egyelőre a jezsuiták Kőszegre telepítéséről, az udvar pedig csaknem negyven esztendőre visszavonult Kőszeg rekatolizációjától. Ebben a harcban, amelyben a legtovább a kőszegi választópolgárság magyar „nációja” tanúsított kitartást, Kőszeg a magyarországi rendi ellenállás ideájához csatlakozott. Hogy az abszolutizmus és a magyar rendi érdekek eme összecsapásában ez mennyi konzervativizmust jelentett, az egy külön tanulmány kérdése lehetne. Az tény, hogy Kőszeg a 17. század első felében — a csepregi tragédia árnyékában is — a maga érdekeit, „lelki és testi szabadsága” védelmét így látta biztosítottak. Ezzel nagy lépést tett a magyar Szent Koronához történő visszacsatolás felé. Amikor pedig az bekövetkezett, akkor 1648-ban tagja lett az 1608-ban országrendiségbe szerveződő városoknak: a szabad királyi városok testületének. Rendi jogi értelemben ezzel egykori anyavárosa, Sopron rangjára emelkedett. Ezentúl delegáltjaik együtt szerepeltek a magyar diétán és tárnokszéki törvényszéken is.

Összefoglalás

Az első magyarországi anya- és leányvárosi intézmény vázlatos története is jól mutatja, hogy Sopron milyen vezető szerepet töltött be a Rábától északnyugatra eső városok, mezővárosok és települések történetében mind jogi, mind gazdaságtörténeti szempontból. De világossá teszi azt is, hogy idővel ez mennyire kiszolgáltatott lett a rendi állam haszonélvezőinek, a Zsigmond-és Jagello-kori nemesi elitnek. A magyar rendi alkotmány-felfogástól végleg elszakadó korszak köszöntött be az osztrák zálogstátusz csaknem két évszázada alatt. A pártatlan bíróság regionális intézménye azonban túlélte ezt az időszakot is, noha vegyes alanyi és alaki jogi gyakorlatot folytatott. Ebben Sopronnak már csak közvetetten volt szerepe. Kőszeg új intézményei viszont teljességgel alsó-ausztriai és német mintákat követtek, amely alól csak a győri püspökség tizedjoga volt kivétel. Amikor azonban a protestáns Kőszeg az 151622-es soproni országgyűlés után a bécsi udvar erőszakosan rekatolizálni akarta, Kőszeg a magyar rendi jogok, így Sopron újra megerősített magánjoga sáncai mögé menekült. 1648-ra így újra visszakерült a magyar koronához. Sőt, országrendiséget is kapott. Ebben azonban – az ország kétfrontos harca következtében is – már benne volt a rendi konzervatizmus veszélye is. A minta azonban Sopron maradt.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Martha Keil: Hitközségek a határ mentén: a bécsújhelyi és a soproni zsidóság kapcsolata a késő-középkorban*

Martha Keil: Hitközségek a határ mentén: a bécsújhelyi és a soproni zsidóság kapcsolata a késő-középkorban⁽⁵³⁾

A két város kapcsolatának alapja mindenekelőtt a földrajzi közelség volt: Újhely (a Bécs- előtag csak a 17. századból származik) és Sopron mintegy 30 km-re fekszik egymástól: ez a távolság a középkorban egy napi útnak felelt meg. Egy lovasfutárnak 4-5 órára volt szüksége a táv megtételéhez.¹⁽⁵⁴⁾

Közös vonás a két város között határmenti helyzetük is, ami igencsak kedvezett a kereskedelemnek, másrészt viszont a határvédelem különleges erőfeszítéseket követelt személyi és anyagi téren egyaránt.²⁽⁵⁵⁾ Míg Bécsújhelyt a Babenberg-családhoz tartozó V. Lipót herceg 1194-ben kifejezetten a határvédelem céljára „országunk kapuja és zárja”-ként, mint újonnan alapított települést emelte városi rangra, Sopronnak volt előzménye: a római Scarbantia municipium.³⁽⁵⁶⁾ A döntő különbséget azonban, ami a zsidók helyzetét is nagymértékben befolyásolta, az jelentette, hogy Bécsújhely mindig is az uralkodói székhely közelében volt, sőt 1440-től III. Frigyes rezidenciája lett, míg a soproni polgárok a magyar királytól viszonylag távol, és gyakran tisztázatlan hatalmi viszonyok között éltek.

A soproni zsidók 1528. március 31-én, csaknem két évvel a városból történt kiűzésük után, Ferdinánd királyhoz címzett panaszlevelükben azt írták, hogy már az ezredforduló táján ott éltek: „... mialatt még folytak a tárgyalások, a soproniak már eladtak egy házat, és megfosztottak minket zsinagógánktól és őseink sírjaitól, melyek már hatszáz éve ott voltak”.⁴⁽⁵⁷⁾ Bécsújhelyen teljes bizonyossággal csak a 13. század közepétől vannak adataink a zsidók jelenlétére, feltehetjük azonban, hogy már röviddel az 1194-es városalapítás előtt néhány zsidó legalábbis ideiglenesen megtelepedett ott.⁵⁽⁵⁸⁾ Nagyobb számban akkor költöztek ¹⁶be a városba a zsidók, amikor III. Frigyes, szüleihez hasonlóan, székhelyül választotta; a 15. században a zsidónegyedet jelentősen kibővítették. Az 1453 óta vezetett zsidó telekkönyv a kiűzéséig 50

zsidó tulajdonban levő házról tartalmaz adatokat.⁶⁽⁵⁹⁾ Sopron zsidó lakossága ennek csak mintegy harmadát tette ki, egy 1441-es oklevélben 16 házról olvashatunk.⁷⁽⁶⁰⁾

A földrajzi közelség természetesen mindkét városban a zsidók és keresztények szoros kapcsolatát hozta magával. Sopron keresztény lakossága, főleg ami a polgárság vezető rétegét illeti, „német” származású volt.⁸⁽⁶¹⁾ A két város polgárságának mindennapi érintkezését rokoni szálak, házasság és közös üzleti ügyek éppúgy jellemezték, mint – ezeknek a kapcsolatoknak nem feltétlenül ellentmondva – konkurrencia, irigység, tisztességtelen verseny és olyan intézkedések, amelyeket a szomszéd város gazdasági helyzetének nehezítésére hoztak. Mivel Bécsújhely olyan területen épült fel, amely földművelésre és állattenyésztésre egyaránt alkalmatlan volt, másrészt viszont Sopronban a kézművességnek nem volt számottevő támogatottsága, az egymás kárára tett intézkedések mindkét részről a két fő jövedelmi forrás, a bortermelés és a kereskedelem területén koncentráálódtak.

Mindkét város, mint terület, nemcsak „saját” zsidóitól vett fel kölcsönöket, hanem a másik városban lakóktól is. 1375-ben pl. a soproni tanács három bécsújhelyi zsidótól: Smerleintől, bátyjától, Efferleintől és Jona mestertől, azaz a rabbitól 1000 font bécsi denár kölcsönt vett fel.⁹⁽⁶²⁾ A 15. század első felében a soproniak állandó üzletfelei voltak a jelentősebb bécsújhelyi pénzkölcsönzőknek: Josef von Himbergnek, a zelli Merchlein fiának, valamint Smerlein és Efferlein fiainak. 1425 szeptemberében pl. Josef von Himbergtól 200 magyar aranyforintot vettek kölcsön,¹⁰⁽⁶³⁾ öt hónappal később Sopron minden polgára nevében 25 név szerint megemlített adós 270 aranyról állított ki számukra kötelezvényt.¹¹⁽⁶⁴⁾ Alig több, mint egy évvel később arról állítottak ki oklevelet, hogy a tanács állhatatos kérésükre – „nagy, serény és buzgó esedezésükre” – az adósságot kamataival együtt visszafizette.¹²⁽⁶⁵⁾ A tanács saját 250 aranyforintnyi adósságát – feltehetőleg az 1425 szeptemberében felvett összeget és kamatait – 1426 áprilisában egyenlítette ki.¹³⁽⁶⁶⁾ 1440 júniusában a polgármester, a tanács és a város közönsége a bécsújhelyi Salom bátyjának, Freudmann zsidónak 128 font 80 denárral tartozott fél éves lejáratra, kiugróan magas kamattal: minden font után hetente 4 denárral. Ugyanakkor a soproni Koppelnél is eladósodtak, amelyről alább még szólunk.¹⁴⁽⁶⁷⁾

A másik oldalról is találkozunk a városi tanács által bonyolított kölcsönügyletekkel. A bécsújhelyi tanács pl. 1427-ben 200 aranyforintot vett fel két soproni zsidótól, Vasleintől és ¹⁷Jekleintől, akik a bécsújhelyi Smerlein fia Joseffel alkottak üzleti társaságot.¹⁵⁽⁶⁸⁾ A határvárosokban élő zsidók együttműködése gyakran megfigyelhető; alapulhatott rokonságon, sógorságon, vagy egyszerűen csak a földrajzi közelség okozta jó viszonyon. Más határvárosok tanácsa és zsidó lakosai között is kötöttek hasonló kölcsönügyleteket: 1364-ben a pozsonyi tanács 117,5 fontot fizetett vissza hainburgi zsidóknak – feltehetően egy 100 fontos kölcsönről és időközben felgyülemlett kamatairól volt szó.¹⁶⁽⁶⁹⁾

A mindenkori városi tanács természetesen a helybeli zsidóktól is vett fel kölcsönöket, úgy tűnik, hogy mindenekelőtt a soproni városvezetés került gyakran komoly szükséghelyzetbe. Egy 1426-os városi könyvi bejegyzés arról tudósít, hogy a város már korábban is adósságba keveredett a zsidóknál, és most újra 3000 aranyforinttal tartozik keresztényeknek és zsidóknak. A terhek olyan nagyok, hogy a város csaknem pusztává lett...¹⁷⁽⁷⁰⁾

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Martha Keil: Hitközségek a határ mentén: a bécsújhelyi és a soproni zsidóság kapcsolata a késő-középkorban* / Kereskedelem

Kereskedelem

Mindkét város a közlekedés szempontjából rendkívül kedvező helyen fekszik, sőt Bécsújhely még azzal az előnnyel is rendelkezett, hogy közvetlen összeköttetése volt a középkorban egyszerűen csak „Hegy”-nek nevezett Semmeringgel. III. Frigyes „különleges hűségük jutalmaként” a vámmentes borkereskedés jogát biztosította kedvelt városa polgárainak a Semmeringen és Hartbergen át. A bécsújhelyi kereskedőknek egyébként is megvolt a kiváltságuk, hogy az egész országban vámmentesen kereskedjenek.¹⁸⁽⁷¹⁾ A kereskedelmi utak a rajnai városoktól az Adriáig, Béctől Velencéig vezettek. A Kisboldogasszony napi nagy vásáron (szept. 8-án), amelyet a bécsújhelyiek kérésére a magyarországi városokban is kihirdettek,¹⁹⁽⁷²⁾ mindezekről a vidékekről megfordultak kereskedők, mindenekelőtt természetesen Stájerországból és Karinthiából. Különösen jelentős kereskedelmi tételek voltak: a marha, a gabona, a bor, a vas, az olaj, a bőr, a vászon, a különféle posztók és szövetek, és a fegyverek. Az ún. velencei áruk: szappan, üveg, fűszerek és cukor keresett és drága árucikkeknek számítottak. Héber forrásokból tudjuk, hogy a kandiscukrot, a fűszereket és az eszrogot a sátoros ünnepre Itáliából hozták Bécsújhelyre.²⁰⁽⁷³⁾ Bécsújhely a Habsburg uralkodóktól, akik a „mindig hűséges” (allzeit getreue) jelzővel tüntették ki, különleges kiváltságokat kapott, mint pl. árumegállító jogot, vámmentességet minden osztrák tartományban, és kedvező behozatali vámokat.²¹⁽⁷⁴⁾ A zsidóknak II. (Harcias) Frigyes 1244-es privilégiuma²²⁽⁷⁵⁾ ugyanazokat a jogokat biztosította, ¹⁸mint szülővárosuk többi polgárainak, tehát a zsidók is ugyanezeket a kedvező feltételeket élvezték. A császári udvar jelenléte biztosította gazdasági lehetőségek mellett minden bizonnyal ezek a kiváltságok tették olyan vonzóvá a várost a zsidó bevándorlók számára.

A viszonylag tehető Bécsújhellyel összehasonlítva úgy tűnik, Sopron kisváros volt, melyet tűzvészek és más katasztrófák igen gyorsan ki tudtak billenteni nagy nehézségek árán megszerzett gazdasági egyensúlyából. Fügedi Erik véleménye szerint sok magyarországi város polgárai a kereskedelem és a kézművesség fejlesztését és támogatását közönyösen kezelték, és a saját közvetlen gazdasági érdekeiken túlmutató kérdésekben igen szűk látókörűen viselkedtek. Mindezt azzal magyarázza, hogy a polgárság Magyarországon nem tudott saját rendet kiépíteni.²³⁽⁷⁶⁾ Talán ez magyarázza meg Sopron Bécsújhelytől eltérő viszonyulását az ott lakó zsidók iránt is: azt, hogy egyáltalán nem ébredtek tudatára gazdasági jelentőségüknek. A soproni városi források nemcsak egyes zsidók elleni túlkapásokról tudósítanak – ezekre később hozunk példákat – hanem általánosságban is olyan ellenséges magatartást tükröznek, amelyet Bécsújhelyen nem tapasztalhatunk.

II. Frigyes herceg már 1244-ben olyan behozatali és kiviteli vámkedvezményekkel látta el Bécsújhelyt, amelynek értelmében más kereskedők mellett a magyarokat is magasabb vámtételekkel sújtotta: a marha után pl. kétszeres vámösszeget, egy denár helyett kettőt kellett fizetniük. Hasonlóképpen a lovak, a bor, a gabona, a dió és a szelídgesztenye, tehát a fő mezőgazdasági árucikkek után is magasabb volt a vámteher.²⁴⁽⁷⁷⁾ I. Albert herceg 1298-ban ugyan néhány rendelkezést érvényen kívül helyezett, a nagy jövedelmet jelentő vámbevételek miatti küzdelem azonban az egész középkoron át folytatódott. Magyar részről a harmincad szedése nehezítette meg a szomszédos országban szőlőbirtokkal rendelkező bécsújhelyiek dolgát. Zsigmond császár ugyan az 1411-es pozsonyi megállapodásban megegyezett V. Alberttel, hogy az osztrák szőlőtulajdonosokat mentesítik a harmincadfizetés alól, de még húsz évvel később is arról panaszkodtak a bécsújhelyi polgárok, hogy megfizették velük ezt a vámot.²⁵⁽⁷⁸⁾ Az osztrákok közül valóban sokaknak volt szőlőjük magyar területen. A sok átbirtokláshoz hozzájárult, hogy a határ vonala és a politikai viszonyok is igen gyakran bizonytalanok voltak. I. Rudolf Bécsújhely számára

kiadott kiváltságlevelében ugyan megtiltotta magyar szőlők birtoklását, ez a rendelkezés azonban sohasem ment át a gyakorlatba.²⁶⁽⁷⁹⁾ A 14. és 15. századi adóslevelekből látjuk, hogy sok osztrák adós zálogként magyarországi szőlőjét vagy házát kötötte le, vagy általánosságban a „javaim Ausztriában és Magyarországon” formulával utaltak arra, hogy az osztrák ingatlanjog szerint felelősek ezekért is. A kölcsönösszeget megadhatták bécsi fontdénárban vagy magyar aranyforintban is, és a harmincadot is meg lehetett fizetni osztrák helyi pénznemekben, pl. bécsi denárban is. Lejárt kölcsönök fedezeteként vagy vásárlás útján a bécsújhelyi zsidók is szerezhetek ház- és szőlőtulajdont magyar területen.²⁷⁽⁸⁰⁾

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Martha Keil: Hitközségek a határ mentén: a bécsújhelyi és a soproni zsidóság kapcsolata a késő-középkorban* / Viszályok a bor körül

19 Viszályok a bor körül

Habár I. Károly magyar király Szép Frigyes herceggel kötött szerződésében biztosította a Habsburgok alattvalóinak az adómentes szőlőművelést Magyarországon, utódja, Nagy Lajos pedig részletes privilégiumot adott a bécsújhelyieknek, mely többek között a szabad szőlőműveléshez való jogukat is megerősítette,²⁸⁽⁸¹⁾ úgy tűnik, hogy az uralkodók szava nem jutott el a végrehajtó hatóságokhoz, vagy azok bojkottálták a parancsokat. A legfelső szinten megkötött kompromisszumokat és békétörekvéseket a városi hatóságok szemmel láthatóan kijátszották és az ellenkezőjére fordították.

A két város közti viszályok egyik legfőbb oka a szőlők után fizetendő illeték volt. Bécsújhely behozatali vámot állapított meg a saját termésű és a felvásárolt borok után – a saját termésű bor természetesen kedvezőbb elbírálásban részesült – különleges díjtételekkel a kolostorok és a zsidók számára: a kolostorok kedvezményeket kaptak, amit a zsidók kétszeres fizetési kötelezettsége ellensúlyozott.²⁹⁽⁸²⁾ A város természetesen arra törekedett, hogy a saját borát adja el, és hogy nyereséget szerezzen az ital utáni adóból. Emellett megvolt a városnak az a kiváltsága is, hogy egész éven át Magyarországon termelt bort hozhatott be, míg más osztrák városok lakói mindössze a szüret után, a Szt. Mihály és Szt. Márton napja közötti hat hétben (szeptember 29. – november 11.) tehették ezt meg.³⁰⁽⁸³⁾

Az ún. „magyar bort” lehetőleg bojkottálták, és 4 helyett 6 denár adóval sújtották minden szekérrakomány után. A soproniak ezzel igen hathatós módon szálltak szembe: mivel a szürethez szükség volt helybeli napszámosokra is, a városi tanács, sőt esetenként a magyar király is megtiltotta, hogy a külföldiek szőlőiben a helyiek szüreteljenek. Az első általam ismert ilyen tilalom I. Károly királytól származik 1324-ből. Ellenlépésként Albert és Vilmos hercegek intézkedésével szemben, akik megtiltották a magyar kereskedők áthaladását területükön, Károly megparancsolta a soproni ispánnak és a városi hatóságoknak: a magyar napszámosoknak tiltsák meg, hogy a Lajta menti, nem magyar tulajdonban levő erdőkben, földeken és szőlőkben dolgozzanak. A parancsot mindenütt nyilvánosan ki kellett hirdetni.³¹⁽⁸⁴⁾

A következő híradás a szüret akadályozásáról 1433-ból származik. Bécsújhely tanácsa és polgármestere arra kérték a soproniakat, hogy alattvalóiknak ne tiltsák meg, hogy a bécsújhelyiek szőlőiben dolgozzanak, hiszen ez a munka régtől fogva szokásban volt. Az ezt követő két évtizedben egymást érték a panaszok és kérések, egyre alázatosabb hangon: 1435 decemberében azt írták a bécsújhelyiek, hogy ha bárki is akadna, aki helytelenül viselkedik, a soproniak csak értesítsék őket, hogy megbüntethessék a vétkest. Egy hónappal később Bécsújhely két tanácsosát küldte át egy igen barátságos hangon megfogalmazott kéréssel, csakhogy hallgassák meg javaslatukat. 1438. februárjában ismét azt kérték, hogy a napszámosok továbbra is dolgozhassanak a bécsújhelyiek szőlőiben, amelyek Sopron fennhatósága alá tartoznak, ahogy az régtől

fogva szokásban van, sőt előfordult az is, hogy bécsújhelyiek dolgoztak a soproniaknak. 1454 februárjában ismét elküldtek két tanácsbélit, hogy tisztázzák, ²⁰miért tiltotta meg Sopron a munkát a szőlőkben. Két héttel később végül is III. Frigyes két soproni tanácsstagot hivatott magához, hogy közvetítsen Bécsújhely felé „amiatt a viszály miatt, amely egyrésztől köztetek, másrésztől a mi hű bécsújhelyi polgáraink között, akik Sopronban szőlőskerteket birtokolnak, a szőlőművelés tárgyában kialakult”.³²⁽⁸⁵⁾ Úgy tűnik, ennek a felszólításnak nem lett foganatja, mert még Mátyás királynak is parancsba kellett adnia 1487-ben a magyar hatóságok felé, hogy a bécsújhelyi polgárokat ne zaklassák szőlőskertjeik miatt.³³⁽⁸⁶⁾ Az, hogy a soproniak napszámosok eltiltásán keresztül megakadályozták a szüretet, büntető intézkedésként is felfogható; legtöbbször ugyan hiányoznak az adatok az esetleges vétségekről, de általában adómegtagadást tételezhetünk fel az ügyek hátterében.

A követelések vagy jogigények keresztülvitelének másik kipróbált módja az ún. „tilalom” (Verbot), a bor lefoglalása vagy egy szőlőskert leszüretelésének vagy eladásának megakadályozása volt, egészen addig, amíg a tulajdonos az adott város bírósága előtt meg nem jelent, vagy adósságát vissza nem fizette. Bécsújhelyen is ismert volt a szokás, hogy a zálogként a hitelező tulajdonába kerülő házra eladási tilalmat rendeltek el.³⁴⁽⁸⁷⁾ III. Frigyes néhány esetben maga járt közben a soproniaknál egyes bécsújhelyi polgárok érdekében. Már 1435-ben, amikor még csak herceg volt, arra kérte a tanácsot, hogy halasszák el a Rudolf Heckel városbíró elleni eljárást, akinek a szőlőskertjét tilalom alá helyezték azzal az indoklással, hogy még hátralékai vannak velük szemben.³⁵⁽⁸⁸⁾ 1453 májusában a Weichentritt-nek is nevezett Veit Lechner érdekében lépett közbe, akinek a soproni tanács megtiltotta, hogy a város közelében levő szőlőibe betegye a lábát.³⁶⁽⁸⁹⁾ Caspar Gutentag tanácsos javára, aki egy időre a polgármesteri tisztséget is betöltötte, parancsba adta a soproni tanácsnak: bírják rá polgártársukat, Lienhart Ainweg -et, szüntesse meg a letiltást Gutentag szőlőskertje felett, és a lefoglalt hordókat minden további követelés nélkül adja vissza. Ez már a második felszólítás volt, az elsőnek nem volt foganatja, „mert tudomásunkra hozta, hogy minket idegennek tekint és nem tűr el bennünket”.³⁷⁽⁹⁰⁾ Milyen jogalapja volt III. Frigyesnek, hogy egy magyar város belügyeibe beavatkozzon, vagy a tanácsnak parancsokat osztogasson? Először is legtöbbször valamely alattvalója érdekében állt ki, akár keresztény polgárok voltak, akiknek perében a bécsújhelyi tanács közbelépését nem vették figyelembe, akár zsidók, akik a város minden védelmi intézkedése ellenére mégis császári kamaraszolgák maradtak. Másodszor Frigyes 1440-től több mint húsz évig többé-kevésbé jogszerűen Magyarország királya volt, amikor az utószülött V. László gyámjaként lépett fel, egészen a Mátyással kötött 1463-as szerződésig. Ezalatt az idő alatt mindig volt Magyarországnak ellenkirálya vagy kormányzója, a hatalom tényleges gyakorlása azonban bizonytalan volt.³⁸⁽⁹¹⁾ Ráadásul az osztrák-magyar határterület a békeszerződésekben gyakran különleges státust kapott, mialatt az uralmi viszonyok tisztázatlanok ²¹maradtak. Frigyes Sopron feletti uralmát azonban 1441. március 6-án oklevéllel is megerősítették. „Kedves nénje”, Erzsébet, Albert király özvegye és V. László anyja ugyanis a várost 8000 aranyforintért elzálogosította neki, Frigyes pedig megerősítette jogaikat és kiváltságait.³⁹⁽⁹²⁾ Egy hónappal később főkamrását és osztrák udvarmesterét, Sigmund von Ebersdorf-ot Sopron kapitányává nevezte ki. Figyelmeztette a polgármestert és a tanácsot, „hozzá, mint városkapitányhoz, legyenek hűségesek és engedelmesek”.⁴⁰⁽⁹³⁾ Ugyanazon év június 25-én megparancsolta neki és a tanácsnak: legyen gondjuk rá, hogy a zsidókat a városban ne bántalmazzák, és hogy visszatérhessenek házaikba. Erzsébet királyné ugyanis a néhány külvárosi ház lebontása után a zsidókat eredeti 16 házukból négybe zsúfolta össze, hogy a szanálásban érintett keresztények a zsidók házaiba költözhessenek.⁴¹⁽⁹⁴⁾

Úgy tűnik azonban, hogy a soproni polgárokat teljesen hidegen hagyta Frigyes *de iure* uralma. Ennek egyik jele az a számtalan levél, felszólítás és parancs, amelyben a soproniak adóhátralékának megfizetését sürgette – az összegre egyébként mindenekelőtt a Bécsújhely védelmét biztosító zsoldosok és védművek

kifizetésére volt szüksége.⁴²⁽⁹⁵⁾ Egyetlen alkalommal sem tudta a pénzt többszöri felszólítás nélkül behajtani, így pl. 1450-ben, három figyelmeztetés után, még júliusban is késlekedtek az adó befizetésével. A felszólítólevelek megfogalmazása arra enged következtetni, hogy Sopron Frigyes uralmának kezdetétől fogva, „attól az évtől fogva hogy nevezett városunk, Sopron, hatalmunk alá került, a mostani évig...” adósságban volt.⁴³⁽⁹⁶⁾ A pénzbeli szolgáltatások mellett Sopronnak zsoldosokat is kellett állítania és erősítési munkákat is kellett végeznie. Azt, hogy ezeket a kötelezettségeket készségesen teljesítették-e, nem tudjuk, de a környéken portyázó hordák miatt valamiféle együttműködésre saját érdekében is rákényszerültek. A maguk részéről a bécsújhelyiek is beleegyeztek, hogy háborús összetűzések esetén zsoldosokkal segítsék ki a soproniakat.⁴⁴⁽⁹⁷⁾ Azt azonban kétségbevonhatjuk, hogy Sopron valaha is pontosan fizette az adókat – nemcsak a pénzügyi nehézségeik miatt, hanem amiatt is, hogy nem akartak gazdagabb konkurenseiknek saját polgáraik kárára pénzt adni. Mentségükre szól az is, hogy az adófizetést sürgető felszólítások más városokban is gyakoriak voltak.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Martha Keil: Hitközségek a határ mentén: a bécsújhelyi és a soproni zsidóság kapcsolata a késő-középkorban* / Pénz- és ingatlanügyletek

Pénz- és ingatlanügyletek

Mindkét város levéltárában számos oklevél tanúskodik a zsidó-keresztény kapcsolatokról. Gyakran olvashatunk arról, hogy zsidók házakat vagy szőlőket adtak el: ezekben az esetekben általában lejárt zálogok eladásáról volt szó.⁴⁵⁽⁹⁸⁾ Mindenekelőtt a jelentős bécsújhelyi pénzkölcsönzők kötöttek üzleteket a magyar nemesekkel, kibővítve ezzel magyarországi kapcsolataikat. Úgy tűnik, hogy a potenciális adósokat az „állandó ügyfelek” 13. századtól adatolt ²²rendszere (a „Marufia”)⁴⁶⁽⁹⁹⁾ szerint osztották fel egymás között. Eisak vagy Eislein, Werochin fia foglalkozott a Fraknói grófok pénzügyeivel.⁴⁷⁽¹⁰⁰⁾ Fiai, Smerlein és Efferlein mindenekelőtt a nagymartoni grófokkal kötöttek kölcsönszerződéseket, pl. 1382. júliusában egy 850 fontnyi, igen jelentős hitelről.⁴⁸⁽¹⁰¹⁾ Ezek a testvérek nagy kölcsönöket adtak Friedrich és Rudolf von Wallsee-nek és más nemesi családoknak is, gyakran társulva hozzájuk hasonló más zsidó pénzemberekkel.⁴⁹⁽¹⁰²⁾ A legfontosabb 15. századi bécsújhelyi pénzkölcsönzők, Werach fia Merchlein családja⁵⁰⁽¹⁰³⁾ finanszírozták mindenekelőtt a Pottendorffereket.⁵¹⁽¹⁰⁴⁾ Merchlein fia, Isserlein halála után özvegye, Sara, más néven Gutlein vette át az üzleteket, és folytatta azokat fiaival és vejeivel együtt. A legnagyobb kölcsönöket a család „törzsvevőjének”, Jörg von Pottendorfnak folyósították. A gróf, mint már másfél évvel korábban is, igen magas, 6812 aranyforintnyi összegért 10 hónapos lejáráttal, zálogba adta Kirchsclag mezővárost és uradalmát.⁵²⁽¹⁰⁵⁾

Azokról a kölcsönökről, melyeket a bécsújhelyi zsidók a soproni tanácsnak nyújtottak, már szóltunk,⁵³⁽¹⁰⁶⁾ és természetesen az egyes soproni polgárok is vettek fel tőlük kölcsönöket.⁵⁴⁽¹⁰⁷⁾ Ennek fordítottjáról, azaz bécsújhelyi polgárok tartozásairól soproni zsidóknak, eddig nincs tudomásom, kivéve azokat a zsidókat, akiknek két lakóhelyük is volt – ezekről alább még szó lesz.

Ha egy adósság behajtása ismételten ellenállásba ütközött, a bécsújhelyi hitelezők a város- és zsidóbíró közvetítésével a soproni tanácshoz fordultak azzal a kéréssel, hogy a késlekedő adóst figyelmeztessék, vagy engedélyt szerezzenek tőle, hogy az adósság fedezetét értékesítsék. A Soproni Levéltárban több ilyen közbenjáró levél található.⁵⁵⁽¹⁰⁸⁾ Hans Zech zsidóbírónak a ²³soproni tanácshoz intézett, 1429. november 10-én kelt levele érdekes részletre mutat rá: többek között egy zsidókönyvi bejegyzés tartalmát hozta tudomásukra, ti. Niklas Waldner soproni lakos 4 éve fennálló 12 fontnyi adósságát.⁵⁶⁽¹⁰⁹⁾ Egy másik zsidóbíró, Jörg Geislheimer, írásából egy olyan, a zsidók jogállásával kapcsolatos rendelkezésről

értésülünk, amelyről normatív jogforrásokból mindeddig nem volt tudomásunk. Jacob Leinbater soproni polgár felesége egy állítólag jogszerűtlen ház-elzálogosítás miatt emelt panaszt Jakob Paur bécsújhelyi zsidó ellen (az alperes ritka mellékneve talán arra utal, hogy szőlőműves volt). A vádlott azzal védekezett, hogy Jakob Leinbater és más soproni polgárok is tartoznak neki, és a házat jogszerűen vezették be a zsidókönyvbe. A zsidóbíró ehhez azt az érdekes megjegyzést fűzte hozzá, hogy a bécsújhelyi zsidók „azt a kiváltságot élvezik, hogy adósaikkal nem más bíróság előtt tárgyalnak, hanem az itteni zsidókönyv alapján keresik igazukat”. Ezért figyelmezteti a tanácsot III. Frigyes nevében, hogy az adóst vegyék rá tartozása megfizetésére.⁵⁷⁽¹¹⁰⁾ Ez a kiváltság arra utal, hogy a borlefoglalásának, mint a nyomásgyakorlás eszközének, a zsidók ellen nem volt értelme. A joggyakorlat azonban nem mindig felelt meg az elméletnek. Egy kölcsönügyletben, amely a mindkét városban lakással rendelkező gazdag pénzember, Koppel, és a soproni tanács között jött létre, a zsidók kiváltsága folytán sor került arra a képtelen esetre, hogy a bécsújhelyi tanács perbe idézte a soproni tanácsot. De hogy ennek a felszólításnak bármilyen hatása is lett, abban már joggal kételkedhetünk.⁵⁸⁽¹¹¹⁾

A császár csak azokért a bécsújhelyi tanácsurakért járt személyesen közben, akik pénzügyi vitába keveredtek a soproniakkal, mint például Rudolf Heckel városbíró és Kaspar Gutentag(er).⁵⁹⁽¹¹²⁾ Zsidók érdekében csak kétszer lépett közbe, nevezetesen Koppelért és sógoráért vagy vejéért, Muschelért – erről később még szó lesz. Egyébként a város képviselte Frigyeszt a zsidók védelmében, a császár személyes közbenjárása a különösen jelentős pénzemberek érdekében tett kivétel maradt.

A zsidók azonban maguk is írtak saját ügyeikben, természetesen kifogástalan korai újfelnémet nyelven, a megfelelő hivatalos formulák alkalmazásával. Így lett például az egyik legjelentősebb bankár, Josef von Himberg, Merchlein von Zell fia, akinek egyik fő üzleti területe Sopron volt, ott házakat adott és vett, és, mint már említettük, a tanácsot is kisegítette kölcsönrel.⁶⁰⁽¹¹³⁾

Néhány komoly pénzember, nevezetesen Smerlein és Efferlein, Eisak avagy Eislein, fiai, Josef von Himberg és Koppel – héber nevén Jakob bar Mordechai – mindkét városban birtokoltak házakat, és időnként mindkét helyen laktak is. Smerleint és Efferleint 1374-ben még soproniaknak (*zu Ödenburg*) nevezték, 1380-ban már bécsújhelyieknek (*zu der Newnstadt*).⁶¹⁽¹¹⁴⁾ Hogy miért változtatták meg lakhelyüket, és hogy a magyar király engedélyével vagy anélkül tették-e ezt, nem tudjuk. Gyermekük, Smerlein fiai, Josef és Hirschl, és Efferlein fia Eisak, ismét csak részben Sopronban, részben Bécsújhelyen éltek, és mindkét város zsidóságával üzleti kapcsolatban álltak.⁶²⁽¹¹⁵⁾ A zsidó közösségen belül a kettős lakóhelyből, ²⁴illetve a gyakori lakhelyváltásokból mindig problémák keletkeztek az adófizetéssel kapcsolatban. A zsidóadót a zsidók védelmét ellátó uralkodónak, jelen esetben III. Frigyesnek, az egész közösség együtt fizette, ezen belül a hitközség megbízottai osztották be az egyes adófizetőkre jutó összeget. A hitközség egy gazdag tagjának kiesése a többi adófizető számára pénzügyi katasztrófát jelenthetett, ezért a közösség azon igyekezett, hogy a vagyonos embereket lakhelyváltogatásuk ellenére megtartsák az adófizetők sorában. Az adózás másik vitatható pontját az ún. „bizonytalan” kölcsönök jelentették, melyek esetében a hitelező nem lehetett biztos abban, valaha is visszakapja-e pénzét. Éppen a nagybankárok esetében ezek az összegek a közösség adójának befizetése szempontjából döntően estek latba.⁶³⁽¹¹⁶⁾ Az ebből származó vitákat gyakran a zsidó egyházi bíróság elé vitték, a közösség számos tagját érinthette és igencsak megzavarhatta a békés együttélést – amint azt a fent említett Koppel esetében láthatjuk. Hozzá és másik két zsidóhoz, nevezetesen Muschelhez és Josefhez – feltehetőleg Koppel sógoráról vagy vejéről, illetve Josef von Himbergéről van szó – az augsburgi rabbi, Jakob Weil részletes responzumot (jogvitában adott válszt) intézett, mivel, ahogyan írja „nemcsak a ti magánproblémátokról van szó, hanem olyan dolgokról, amelyek mindenütt minden hitközséget érintenek.”⁶⁴⁽¹¹⁷⁾

Koppel, bizonytalan adósságaira való tekintettel, szemmel láthatóan el akarta érni, hogy a közösség engedjen az általa fizetendő adóból. Jakob Weil a következőképpen magyarázza az eljárást: „Annál inkább itt, ahol az ügy már a király elé is került, ahogy írástok, és a király és tanácsadói ismerik a kölcsön értékét és összegét, és ezután az összeg után követeli az adót. Amit pedig Koppel [a hitközség adófelügyelőitől] követel, hogy ők [a kölcsön összegét] becsüljék meg, és hogy rajtuk múljon a választás, hogy minden adósságnak a megfelelő értékét adják meg, ahogy ők akarják. Az adómérséklés nem teljesíthető, hiszen csak maga tudja tartozásait behajtani és az adósokkal foglalkozni, amíg belőlük a pénzt ki nem csikarta, mivel csak ő ismeri a költségeiket és a bevételeiket, ‘kacsintásaikat’ és célzásait, ahogyan azok [az adófelügyelők] ezt nem tudják. Ráadásul ebben az esetben, amikor ő néhány évig ott élt,⁶⁵⁽¹¹⁸⁾ ő ismeri azokat és tárgyal velük legjobb képességei szerint. És jól válaszoltak [az adófelügyelők] erre a követelésre, amikor azt írást, hogy nincsen egyetlen ember sem, akinek keze képes lenne [a kintlevőségeket] megfizetni, mert az a hír járja, hogy Koppel rendkívül gazdag: ha pl. egy 1000 aranyat kitevő kölcsöne van, amit 800-ra becsültek, ki dönti el, hogy azt kiváltsa?”⁶⁶⁽¹¹⁹⁾

Az üzleti ügyeken kívül természetesen a magánéletben is voltak kapcsolatok a két város zsidósága között. Soproni férfiak bécsújhelyi zsidó nőket vettek feleségül,⁶⁷⁽¹²⁰⁾ a híres bécsújhelyi ²⁵rabbiknak, Salomnak és Isserlein-nek soproni tanítványaik is voltak jesívájukban (iskolájukban) és kérdésekkel is fordultak Sopronból hozzájuk.⁶⁸⁽¹²¹⁾

A szoros kapcsolatok, és természetesen a földrajzi közelség miatt szükség esetén Sopron menedéket nyújtott a bécsújhelyi zsidóknak – és viszont. A két város egymás földesurainak befolyási övezetében volt, de általában nem állt közvetlen hatalmi befolyása alatt, így könnyebb volt a kintlevő adósságok behajtása. Mindenesetre ha a várost az uralkodó engedélye nélkül hagyták el, nehézségek merülhettek fel. 1478. februárjában III. Frigyes azzal bízta meg Andreas Gramer bécsújhelyi városbíró, hogy két zsidónak, Josef Vosell-nek és unokaöccsének az adósleveleit és zsidókönyvi bejegyzéseit bevonja, és további parancsáig magánál őrizzé. A két zsidó ugyanis „az elmúlt háborúskodások [azaz Mátyás király háborúi] idején vagyonukkal együtt engedélyünk nélkül Bécsújhelyről Sopronba költöztek”.⁶⁹⁽¹²²⁾ Feltételezhetjük, hogy Frigyes az adósságokat személyesen hajtotta be vagy esetleg eltörölte. A két zsidóról nincsenek további adataink, és menekülésük pontos okáról sincsen tudomásunk.

Sopron volt az 1496-ban elűzött bécsújhelyi zsidók menekülésének első állomása is – mindenesetre sok kellemetlenséggel egybekötve, mivel paradox módon Sopronban a hangulat még ellenségesebb volt a zsidókkal szemben, mint abban a városban, ahonnan kiűzték őket. A bécsújhelyiek valószínűleg II. Ulászló magyar királyhoz fordultak az elűzöttek érdekében, mert Szapolyai István nádor 1497. márciusában a király parancsából azt írta a soproniaknak, hogy három hónapig be kell fogadniuk az elűzötteket, ha azok a városban kívánnak maradni, hogy azalatt nyugodtan új lakóhelyet keressenek maguknak. Semmiképpen nem akadályozhatják vagy szorongathatják őket.⁷⁰⁽¹²³⁾

Egy ilyen, a legmagasabb helyről jött, udvariásan megfogalmazott felszólítás alól nem bújhattak ki a soproniak, és a bécsújhelyi zsidóság „felső középosztályának” egyes képviselői valóban hosszabb ideig megtelepedhettek a magyar határvárosban. A fő pénzkölcsönző, a Hirschl család, Kőszegre és Kismartonba költözött, és ezzel Miksa császár uralma alatt maradt. Néhányan azonnal beléptek Sopronban is a kölcsönüzletekbe, mint pl. Ascher ben Jehuda, más néven Kaschariel, és életük végéig, ill. az 1526-os kiűzésig ott maradtak.⁷¹⁽¹²⁴⁾ Egyikük, Sleml Behem, akinek egyébként 1500. júniusáig háza volt Bécsújhelyen, de 1497-ben már *jud zu Odennburg*-nak nevezte magát, 1503-ban is Sopronban élt, öreg emberként.⁷²⁽¹²⁵⁾ Azt az utasítást azonban, hogy senkit se károsítsanak meg a vagyonában vagy más módon, Sopron városa mégsem követte. Már három héttel azután, hogy megkapták a király befogadásra

felszólító parancsát, 1497. április 18-án Szapolyai Istvánnak a „hitetlen zsidóasszony” (perfida Judaea), Hindel peréről kellett értesülnie. Az asszony egy gazdag embernek, a bécsújhelyi hitközség elöljárójának, Aron Muskatnak, Rabbi Isserlein egy beházasodott rokonának [26](#)özvegye volt. [73\(126\)](#) A per amiatt indult meg, mert vagyona után jogellenesen harmincadot követeltek tőle. A rá kivetett összeg 472 aranyforintot tett ki, és ha ez valóban vagyona harmincadrésznének felelt meg, Hindel 14.160 forintnyi vagyonnal érkezett Sopronba. Az is előfordulhatott pesze, hogy a harmincadosok még az arányosnál is magasabb adóösszeget akartak behajtani. Hindel, habár már jócskán benne lehetett a korban – férje az 1450-es évek végén volt elöljáró (Parnass), és 1489 előtt halt meg – igen bátran viselkedett, és az imént említett Slemml Behem, mint szószóló közreműködésével, akit bizonyára korábbi lakóhelyéről ismert, sikerre vitte perét. Szapolyai kétszeri beavatkozása után, április 18-án és 26-án [74\(127\)](#) a soproni harmincadhivatal három, név szerint említett tisztviselőjének vissza kellett adniuk a pénzt, és erről április 30-án bizonylatot is kiállítottak. Slemml Behem és Hindel is nyugtázták a pénz visszakapását egy terjedelmes oklevélben, amelyhez hosszú héber nyelvű záradékot is csatoltak. Ezt többek között Hindel fia, Izchak és a soproni zsidó hitközség ügyvezetője (*Schaliach Zibur*), Elia bar Nathan írta alá. [75\(128\)](#) Az igen rövid, nem egészen két hetes elintézési határidő azt sugallja, hogy a harmincadosok egyszerűen kísérletet tettek arra, hogy a bécsújhelyi menekültektől minél több pénzt csikarjanak ki.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Martha Keil: Hitközségek a határ mentén: a bécsújhelyi és a soproni zsidóság kapcsolata a késő-középkorban* / Zsidóellenes intézkedések

Zsidóellenes intézkedések

A fenti eset nem az első példája volt az önkényes és jogszerűtlen intézkedéseknek. 1441. februárjában IV. Frigyes király azt írta: a soproni Koppel Bécsújhelyen lakó barátai tudatták vele, hogy Koppelt Sopronban fogságba vetették. Azt parancsolja a a polgármesternek és a tanácsnak, hogy a zsidókkal tisztességesen bánjanak, amíg „kedves nénjétől”, Erzsébettől, Albert király özvegyétől, további utasításokat kapnak. [76\(129\)](#) Sajnos semmi támpontunk nincs arra, vajon miért tartóztatták le Koppelt, egyetlen idevonatkozó oklevélben sem említenek semmilyen vétséget. Mindenesetre meggondolandó, hogy Koppel a soproni tanács egyik fő pénzkölcsönzője volt, szinte szünet nélkül tartoztak neki. 1438 augusztusában 110 aranyforintot fizettek neki, [77\(130\)](#) 1439. januárjában a soproniak adóssága ismét 48 aranyat tett ki. [78\(131\)](#) A fizetés határideje a legközelebbi húshagyókedd, azaz 1439. február 17. volt. Túl merésznek tűnik a feltevés, hogy 1441. húshagyókeddjén is egy visszafizetés volt esedékes, sőt talán azé a még eredetileg 1439-ben felvett 48 forinté, amelyhez időközben a kamatok is hozzáadódtak? A közbeeső időből ugyanis semmilyen híradásunk nincsen esetleges visszafizetésekről, habár ezekből az évekből számos oklevél maradt fenn. Frigyes beavatkozása bizonyára eredményes volt, mivel 1442. januárjában Koppel szabadlábon volt, amikor eladta a házát „a toronnyal együtt” a soproni Zsidó (Új) utcában nem kevesebb mint 100 aranyforintért magának Sigmund von Ebersdorfnak, akit IV. Frigyes háromnegyed évvel korábban Sopron városkapitányának nevezett ki. [79\(132\)](#) Nem meglepő, hogy Bécsújhelyre települt át, de soproni üzleteit [27](#)onnan is tovább intézte, és mindig nyomatékosan oda kellett figyelnie a visszafizetésekre, azzal a fenyegetéssel, hogy – mint egy alkalommal írta, nem szívesen – a császárhoz fordul. Ebből az oklevélből kiderül, hogy a soproniak éveken keresztül semmilyen adósságukat nem fizették neki vissza. [80\(133\)](#) 1456. júliusában, 15 évvel saját fogsága után, a közbenjáró szerepében látjuk Koppelt. Most unokaöccse, egy Muschel nevű fiú, vejének, Nachmannak a fia került börtönbe. Állítólag meglopott egy parasztot – a szöveg nem teljesen világos: „amiatt a kár miatt, ami egy ágfalvi parasztot veje házában ért, és amit neki tulajdonítottak, és ami miatt ő is hibásak érezte magát”. Július 6-án III. Frigyes felszólította a soproni polgármestert és a tanácsot, hogy a

fiút asztalnokmesterének, Reinprecht Reichenburgernek szolgáltatassák ki, aki éppen a városban tartózkodott. Ha valaki Muschelt vádolni akarja, a császár meg fogja hallgatni, vagy gondoskodik róla, hogy meghallgassák.⁸¹⁽¹³⁴⁾ Négy nappal később újra írt, mert a város nem érdekesítette válasza. Utalt arra, hogy „nektek a mi zsidóink és kamaraszolgáink felett nincs jogotok ítélni”.⁸²⁽¹³⁵⁾ Hat nappal később még élesebb hangon ismételte meg parancsát, „mivel nem tartjuk helyesnek, és nem akarjuk, hogy valaki a mi zsidóink felett ítélkezzen, csak mi, vagy akinek mi ezt külön megparancsoljuk, miután ők a mi kamaraszolgáink és hozzánk tartoznak. Az uralkodó azzal fenyegetőzött, hogy „komolyan megneheztem” a soproniakra.⁸³⁽¹³⁶⁾ Utolsó levele e tárgyban július 30-án kelt, ebben újólág felajánlotta, hogy az ügyben törvényt ül,⁸⁴⁽¹³⁷⁾ végül augusztus 20-án Muschel eskülevelet állított ki saját kezű héber aláírással, tehát már elmúlt 13 éves.⁸⁵⁽¹³⁸⁾ Bírósági eljárásról, váltságdíjról vagy büntetésről nem értesülünk – ez talán arra utal, hogy Muschelt ártatlanul börtönözték be. A császárt láthatólag nem értesítették a szabadon engedésről, mert amikor szeptemberben megparancsolta a soproni tanácsnak, hogy Koppel két vejét, Meirt és Abrahamot feleségükkel, gyermekeikkel és vagyonukkal bántatlanul engedjék Bécsújhelyre költözni, egyúttal még egyszer rákérdezett, mi lett a bebörtönzött Muschellal. Koppel többi családtagjai feltehetőleg éppen emiatt az eset miatt folyamodtak letelepedésért az osztrák határvárosban.⁸⁶⁽¹³⁹⁾

A soproniak Frigyesel szemben tanúsított tiszteletlen magatartása a tényleges erőviszonyok realisztikus megítélését tükrözi. Nem szabad elfelejteni, hogy a császár ezen események idején végig háborúban állt a magyarokkal, és végső soron nem sikerült hatalmi igényének érvényt szereznie. Bécsújhellyel ellentétben, amely különleges kedvezményeket, mint például adómentességet és az udvartartás közelségének előnyeit élvezte, Sopront semmi nem motiválta arra, hogy Frigyes iránt túlzott jóindulatot tanúsítson. Amint az önkényeskedés és elnyomás fenti példái mutatják, Sopronban sokkal ellenségesebben viszonyultak a zsidókhoz, mint Bécsújhelyen. Talán részben a Fügedi által is megfigyelt gazdasági szűklátókörűséggel magyarázható, hogy a soproni polgárok nem látták be, milyen jelentősége van a pénzkölcsönzésnek a város gazdasági életében. Az osztrák határvárossal ellentétben itt nem találkozunk a zsidók és keresztények között a jogok és kötelességek többé-kevésbé kiegyensúlyozott erőviszonyával, a város iránti elkötelezettséggel az egyik oldalról, és cserében a zsidók védelmével a másiktól. A bécsújhelyi zsidók a gazdasági kötelezettségek mellett hozzájárultak a város biztonságához, és a város többi fegyvertelen lakójához hasonlóan segítettek ^{28a} tűzoltásban és más kisegítő szolgálatokban.⁸⁷⁽¹⁴⁰⁾ A soproniak fenyegető elszegényedése minden bizonnyal tovább rontott a zsidókkal szembeni hozzáállásukon. A zsidók 1526-os kiűzése előtti évekből egyre hevesebb panaszokat lehetett hallani a súlyos eladósodásról, a zsidók által elhanyagolt házak és telkek lepusztulásáról, hamis pénz használatáról és uzsoráról. A zsidók felé való tartozások felsorolása a lakosság pénzügyi katasztrófáját mutatja a kiűzés előtti évtizedben, ami egyesek számára léteapjuk teljes elvesztését jelentette.⁸⁸⁽¹⁴¹⁾ Míg a korábbi évtizedekben, 1360-ban és 1441-ben a zsidók kiűzését félvállról vették, és hamarosan visszahívták őket,⁸⁹⁽¹⁴²⁾ most azt követelték a soproniak az uralkodótól, hogy végleg üldözzék ki a zsidókat a városból. Ezeknek a beadványoknak a hangvétele a végletekig zsidóellenes és gyűlölettel teli.⁹⁰⁽¹⁴³⁾ A mohácsi csatavesztés után végképp elszabadította az indulatokat, és az előítéletek szokásos mintáit mind a felszínre hozta. Ahogyan az a bécsi és a stájerországi kiűzésnél történt, a zsidókat az ellenséggel való együttműködéssel, pecséthamisítással, uzsorázással, ostyagyalázással vádolták – a klisék az ilyesfajta dokumentumokban mindig felbukkannak. A soproniak I. Ferdinándhoz intézett 1528-as panaszlevele még egy fokkal személyeskedőbb hangvételű, még élesebben és konkrétan fogalmaz. Utolsó része, amely mindenekelőtt vallási vádakat tartalmaz, a koraújkori zsidóellenesség tipikus példája, és ezért érdemes teljes szövegében idézni⁹¹⁽¹⁴⁴⁾:

„Legkegyelmesebb királyunk és fejedelmünk, a zsidók fent említett dolgait és ténykedését be akartuk Felsőgednek mutatni és azért akartuk feltárni, hogy Felsőged jobban és

alaposabban tudomást szerezzen azokról a hátrányokról, károkról, vagyoni veszteségekről, melyek Felséged szegény alattvalóit a zsidókkal való együttélés miatt érték, és ez csak növekedne, és a keresztények halálával és lelkének örök kárhozatával járna ... mivel a zsidók a legnagyobb eretnekek, Jézus Krisztus nevének meggyalázói, Szűz Mária és az egész kereszténység ellenségei, mivel Krisztust házasságtörésből született kivégzett gonosztevőnek, a Boldogasszonyt közönséges nőszemélynek, az ő nyelvükön thliia-nak nevezték,⁹²⁽¹⁴⁵⁾ és naponta bosszúért imádkoznak minden keresztény ellen, mondván: a megkeresztelteknek nincs üdvösségük, Isten eméssze el, szórja szét és tegye gyalázattá őket.⁹³⁽¹⁴⁶⁾ És ha utánanézzünk a régi történetekben, ²⁹megláthatjuk, mit tettek a legméltóságosabb oltáriszentséggel Passauban,⁹⁴⁽¹⁴⁷⁾ Pewrwach-ban(Payerbach?),⁹⁵⁽¹⁴⁸⁾ és a mostani 1528-as esztendőben az ausztriai Hainburgban, ahol egy zsidó a Morvamezőn az ostyatartót, amelyet a hainburgi templomban 13 darab [feldarabolt ostyával] ellopott, egy kereszténynek eladta, stb.⁹⁶⁽¹⁴⁹⁾ Ki tudná gonoszságukat kellőképpen megindokolni és leírni, amikor Boroszlóban átdöfték az ostyát?⁹⁷⁽¹⁵⁰⁾ Trientben egy ártatlan gyermek,⁹⁸⁽¹⁵¹⁾ itt Sopronban egy posztónyíró legény, egy szép ifjú tűnt el fényes nappal a zsidó utcában.⁹⁹⁽¹⁵²⁾ Továbbá a Radkersburg melletti Steinben, Grazban hamis oklevelekkel a pecséteket eltávolították, kéziratokat hamisítottak, és Felséged örökös tartományaiban más gonosz dolgokat cselekedtek.¹⁰⁰⁽¹⁵³⁾ Összességében a zsidók a kereszténységet a kezdetektől szidalommal, gúnnyal, kárral és gyalázattal illették, és mind a mai napig rengeteg kárt tettek a javaikban.”

Igaz, Bécsújhelyről már a stájerországi kiűzéssel egyidőben elkergették a zsidókat. A zsinagóga kivételével azonban, melyet a Mindenszentek tiszteletére szentelt templommá „konvertáltak”, közösségi és magánvagyonukat szabadon eladhatták. Utolsóként, csak 1504. októberében adta el a Sopronban megtelepedett Ascher Kaschariel az egykori Zsidó utcában fekvő házát egy polgárnak.¹⁰¹⁽¹⁵⁴⁾ A kiűzés gyűlölettel körülményeitől a bécsújhelyi zsidók megmenekültek. A kiűzés mindkét városban végleges és tartós volt: csak a 18. században találkozhatunk ismét egyes megtúrt zsidókkal, szabad megtelepedést pedig Bécsújhelyen és Sopronban is csak a 19. század közepén, a forradalom előestéjén engedélyeztek számukra.¹⁰²⁽¹⁵⁵⁾ Az összehasonlítás mozaikkövei megmutathatják, milyen nagy különbségek lehettek a zsidók életkörülményei között a későközépkori városokban, még ha a külső feltételek látszólag igen hasonlóak voltak is. Az egymással versengő csoportok – az udvar, a polgárok és a rendek – hatalmi harcainak gyakran a zsidók itták meg a levét, és ahol a zsidókat védő uralkodó vagy földesúr nem volt tevőlegesen jelen, aránytalanul súlyos megtorlásokra került sor. A zsidó közösségek és egyes tagjaik kölcsönös segítségnyújtásának rendszere felsőbb beavatkozás nélkül hatástalan volt. A város gazdasági alapjainak szilárdsága mindenestre alapfeltétele volt a zsidók és keresztények a zsidójog keretein belüli többé-kevésbé rendezett együttélésének. (Fordította: G. Szende Katalin)

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Lovas Gyula: A Fertővidéki HÉV (1897–1997)

30 Lovas Gyula: A Fertővidéki HÉV (1897–1997)

1892 kora őszen vetődött fel legelőbb a Győr-Sopron közötti vasútvonalat valahol a petőházi cukorgyár

közelében keresztező, a Fertő keleti oldalát végigkísérő vasútvonal gondolata. A cukorgyár vezető részvényeseinek képviselője, Drexler József ügyvéd kért és 1892. szeptember 27-én kapott is előmunkálati engedélyt az Eszterháza-Boldogasszony-Nezsider vonalra. Az a szándék vezette őket, hogy a Fertőzug termékeny területeit elsősorban az ott lévő hatalmas Eszterházy-birtoktesteket is bekapcsolják a répatermelésbe.

A GYSEV buzgón segítette a terv megvalósítását. Goldstein Henrik pályafenntartási osztályfőnök irányította a tervezést, Stuppacher Lajos osztálymérnök pedig a kitűzési munkákat vezette.

1893 nyarán dr. Silberstein Adolf kapott előmunkálati engedélyt a Kis-Czell-Beled-Kapuvár-Pomogy-Boldogasszony-Nezsider-Pándorfalu vasútvonal előmunkálataira. Legelőbb Kis-Czell gabonakereskedőit nyerte meg elképzeléseihez, akik a terv megvalósításához – ha az valósággá válik – megajánlották a Silberstein által számított 200 000 forintot.

1894 őszén a petőházi cukorgyár részvényeseinek képviselői azt kívánták, hogy az új vonal a gyárhoz a lehető legközelebb keresztezze a GYSEV vonalát.

Silberstein mögött a kapuvári érdekeltek álltak, köztük volt Berg Gusztáv nagybérő is. A soproni érdekeltek csak egyet kívántak a Drexler által képviselt vonalvezetés támogatása ellenében: az új vonal a Sopronhoz lehető legközelebbi állomáson csatlakozzon a győr-soproni pályához.

A döntést Radó Kálmán, a korábbi Vas megyei főispán közbelépése hozta meg. 1895-ben meghívták a GYSEV részvénytársaság élére, annak elnökévé. Radó az új vonal vezetésében répcelaki földbirtokosként is érdekelt volt. Magától értetődik, hogy az új, a létesítendő vasút vonalát úgy jelölték ki, hogy az Répcelak állomáson keresztezze a Pozsony-Szombathelyi HÉV vonalát. Ez már azt is magával hozta, hogy a csatlakozási állomás feladataira Eszterháza-Fertőszentmiklós állomást jelöljék ki. A döntő fordulatot az segítette, hogy Radó mögött erős, tényleges tőke jelent meg: a Budapesti Bankegyesület Rt, illetve a Münchner Localbahn A.G. Radó Kálmán is megszerezte a szükséges előmunkálati engedélyeket. Megbízottai 1895. szeptember 25-26-27-én megkezdték a hatóságok képviselőivel a tervezett vonal közigazgatási bejárását.

Radó a Münchner Localbahn A.G.-vel a háta mögött azzal a tervvel foglalkozott, hogy a GYSEV érdekkörébe vonva mintegy 500 km-es dunántúli vasúthálózatot kapcsol egybe. Ennek része lett volna az új pálya is. 1896. június 6-án tartották meg az új vonal első engedélyezési tárgyalását, másnap pedig a GYSEV rendes közgyűlésén vitatták meg az új pálya építésével és üzemeltetésével kapcsolatos kérdéseket.

A Fertővidéki HÉV első engedélyezési tárgyalásának idején, 1895. december 21-én, még nem dőlt el a Sopron-Vulkapordány-Nezsider-Pozsony vonal építésének ügye. Ezért Radó Kálmán azon még a Nezsider-Pándorfalu vonalrész megépítésének engedélyezését is kérte arra az esetre, ha azt nem sikerül a Fertővidéki HÉV-vel egyidőben megépíteni. A tervezett Fertővidéki HÉV üzeméhez pedig szükség volt arra, hogy vonatjaival eljusson a Budapest-Bécs fővonal Pándorfalu állomásáig. (Ott ugyanis a MÁV-nak olyan vontatási telepe volt, amely alkalmas lehetett arra, hogy vonatmozdonyai ott kezelhessenek, s forduló vonatjainak személyzetét pihentessék.)

31Az országgyűlés 1896. november 18-án a XXIX. tc-el engedélyezte a vasútvonal megépítését, és jóváhagyta a részvénytársaság alapszabályait. Ennek alapján a GYSEV átvette a Fertővidéki HÉV minden elsőbbségi kötvényét, ennek az átvételnek a fedezetül pedig jogot kapott a 3%-os elsőbbségi kötvényeinek III. kibocsájtására.

A vasútépítést Pollacsek budapesti mérnök vállalkozására bízták, a munkák műszaki irányítását a GYSEV végezte.

Az új vasúttársaság a Fertővidéki Helyi Érdekű Vasút nevet vette fel. 1896. november 28-án Eszterházában tartották meg az ünnepélyes első kapavágást, melyen Radó Kálmán elnökgazgató is részt vett. A tényleges vasútépítést 1897. tavaszán kezdték el, s már januárban megjelent a lapokban a személyzet toborzását hirdető felhívás.

Az építési vállalkozó az új vonal földmunkáira alföldi kubikusokat szerződtetett, helyi munkaerőt csak kiegészítésként alkalmazott, teljesítményüknek megfelelően a kubikusokénál alacsonyabb bérért. Emiatt a helybeliek ásóval, kapával támadtak a kubikusokra: csendőrséget kellett segítségül hívni a munkák zavartalanosságának biztosítására. Az építési munkák ellenőrzését a GYSEV fiatal mérnökre bízta: D'Or Jenő az építés befejezése után is a GYSEV szolgálatában maradt, s lett az új vonal első osztálymérnöke, majd a GYSEV pályafenntartási osztályának főnöke.

A GYSEV a vonal forgalmának lebonyolítására 7 db háromcsatlós mellékvonali mozdonyt vásárolt. A MÁVAG által gyártott szerkocsis mozdonyok 1340 mm-es kerékátmérővel készültek, így azokat 60 km/ó sebességre engedélyezték. Egyidejűleg az aradi Weitzer gyárban 15 db harmadosztályú személy, 7 db kalauz, 30 db 15 tonnás fedett, 53 db 15 tonnás nyitott kocsit rendelt a GYSEV, hogy az új vasút üzeméhez szükséges kocsikkal szaporítsa meglévő járműveit.

Az elkészült vonal műtanrendőri bejárását 1897. december 16-án Pándorfaluról indulva tartották meg. Az 105,4 km hosszú volt. Minthogy Csapodon, és Mekszikópusztán egy-egy vontatóvágányt építettek hozzá, a vonal építési hosszát 111,2 km-ben jelölték meg.

1897. december 18-án történt meg a vonal ünnepélyes megnyitása. A Kis-Czellből induló megnyitó vonat elé Sopronból már hajnaban különvonat szállította a meghívottakat. A megnyitó az érintett községek állomásain népiünnepélyt jelentett. Több vasútmenti község jelentős összeggel járult hozzá az építéshez: vásárolt törzsrészvényeket.

A vonal megnyitásának napján a 102-es számmal közlekedtetett első vonaton bárki ingyen utazhatott. A lakosság azonban óvatoskodott, nem mert vonatra szállni. Kenyeriben is erre emlékeztek évtizedek múlva is a helybeliek, de erre emlékezett Szentandrás is sokáig a lakosság. Megőrizte a hagyomány azt is, hogy ott csak Erdey István főjegyző szállt fel a vonatra.

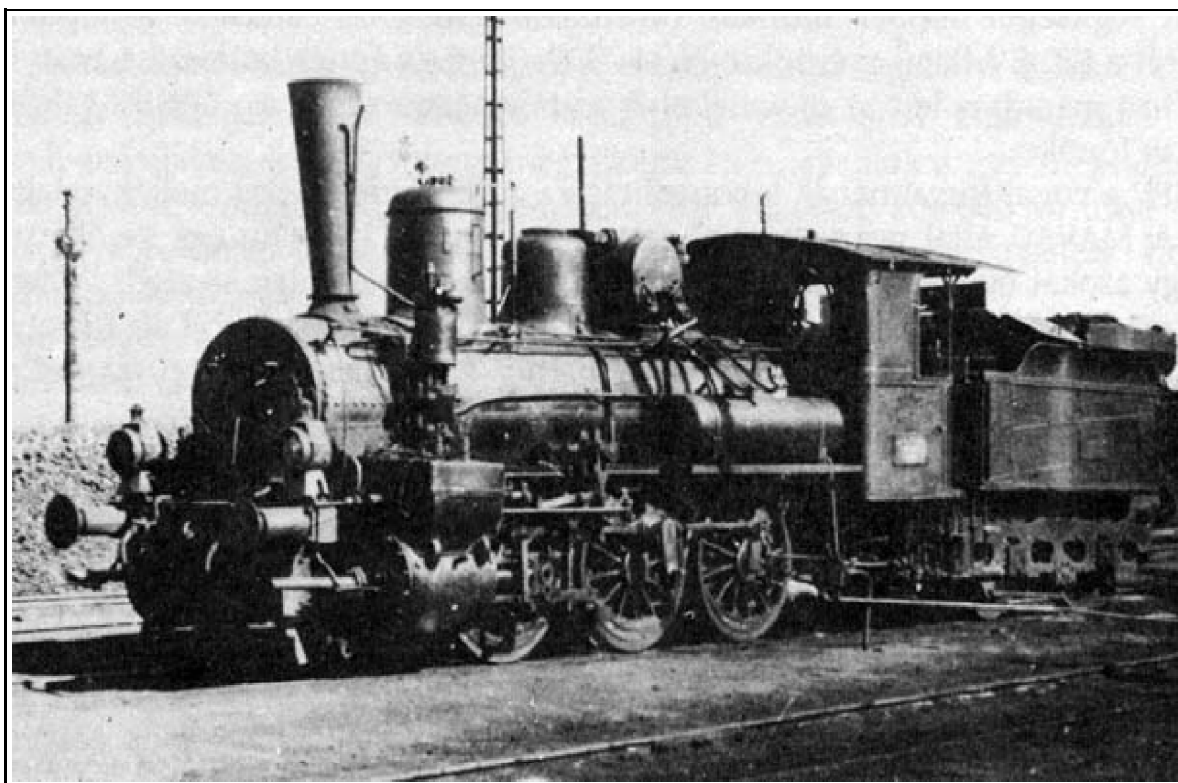
A Kis-Czell-Eszterháza-Fertőszentmiklós vonalon megépült:

Vönöck	állomás	375	méter hosszal
Kenyeri	állomás	375	méter hosszal
Nick	rakodó	250	méter hosszal
Répcse-Szemere	rakodó-állomás	250	méter hosszal
Sopron-Iván	állomás	375	méter hosszal
Pusztá-Család	rakodó-megállóhely	200	méter hosszal
Csapod	vízállomás	400	méter hosszal

32 Az Eszterháza-Fertőszentmiklós-Nezsider vonalon megépült:

Mekszikó	rakodó-megállóhely	200	méter hosszal
Pomogy	állomás	375	méter hosszal
Valla	rakodó-állomás	250	méter hosszal
Moson-Szt. András	vízállomás	400	méter hosszal
Boldogasszony	állomás	375	méter hosszal
Barátfalu-Féltorony	rakodó-állomás	250	méter hosszal

Az új vonal üzemének átvételére készülve Eszterháza-Fertőszentmiklós állomást bővítették, s az állomás felvételi épületével szemben a vágányok ellenkező oldalára fűtőházat építettek.

A Fertővidéki HÉV üzeméhez 7 mozdonyt szerzett be a GYSEV. A 111. számú mozdony a sorozat első darabja. Még az ötvenes éveket is végigszolgált

A vonalpálya fenntartási szervezetét a Kis-Czellben telepített osztálymérnökség irányította. Kenyeriben, Csapodon, Barátfalu-Féltorony állomáson, és Mekszikóban szerveztek pályafenntartási szakaszt. A vonal egészének építését, felszerelését, a magasépítményeket a MÁV-nak a helyi érdekű vonalak számára készített

szabványai alapján végezték, illetve készítették.

Az új vonal a kezdeti időkben nem bizonyult jövedelmezőnek. Igazi jelentősége abban jelentkezett, hogy a fővonal utas- és teherforgalmát növelte a mellékvonalról odairányuló forgalom. A vonal megnyitását követően napi két vegyesvonatpár közlekedett Kis-Czell-Pándorfalu között. Eszterháza állomáson minden vonatonál mozdonyt cseréltek. Az onnan a fővonalon tovább utazónak át kellett tehát szállnia.

A vonalon a legnagyobb forgalmú állomás Boldogasszony volt. A község mint az Eszterházy hercegségi birtokok központja is jelentős szerepet töltött be, emellett Mária-ünnepeken tömegeket vonzott az itt felépült kegytemplom. A régi szójáték is valamikori búcsújárók 33 között született, rimbe szedve az Eszterházán vonatra szállók számára az érintett állomások neveit:

Pomogy, Valla, Szentandrás,
Boldogasszony, kiszállás!

A petőházi cukorgyár gazdái jól számítottak, amikor a vonal építési költségeihez jelentős törzsrészcsekk vásárlásával hozzájárultak. A Fertőzug termelői minden évben több és több répát adtak át a gyárnak, így a legtöbbet az Eszterházy hitbizomány majorjai. Pomogy, Valla, Szentandrás és Boldogasszony állomások és a majorok, réparakó telepek között keskenyvágányú vonalak épültek, hogy segítsék a felfuvarozást, illetve répaszelet kiszállítását. 1912-ben a petőházi cukorgyár addig nem látott répamennyiséget dolgozott fel.

1907-ben megfelelő az utazóközönség igényeinek, változtattak a korábbi forgalmi renden. Előbb az egyik vonatpárt, majd később mindkettőt közvetlen vonatként közlekedtették Kis-Czell-Sopron között, s a Nezsider felé, vagy felől utazóknak kellett átszállniok Eszterháza-Fertőszentmiklós állomáson.

Az első világháború alatt Boldogasszony közelében hatalmas hadifogolytábor épült, az ide összevont szerb és orosz hadifoglyokat az Eszterházy birtoktesteken dolgoztatták. A fogolycsoportokat az igényeknek megfelelően gyakran mozgatták, irányították őket más táborokba, vagy hozták ide máshonnan. Így a hadifogolyszállítmányok mindennaposak voltak. Maga a háború ugyan nem érte el a vonalat, de hatása igen. Lerongyolódtak a szerelvények, ugyanakkor tömve voltak mindig. Az egyre nagyobb szénhiány miatt a háború utolsó évétől folyamatosak voltak a vonatkorlátozások, majd a forgalom teljes leállítására is sor került.

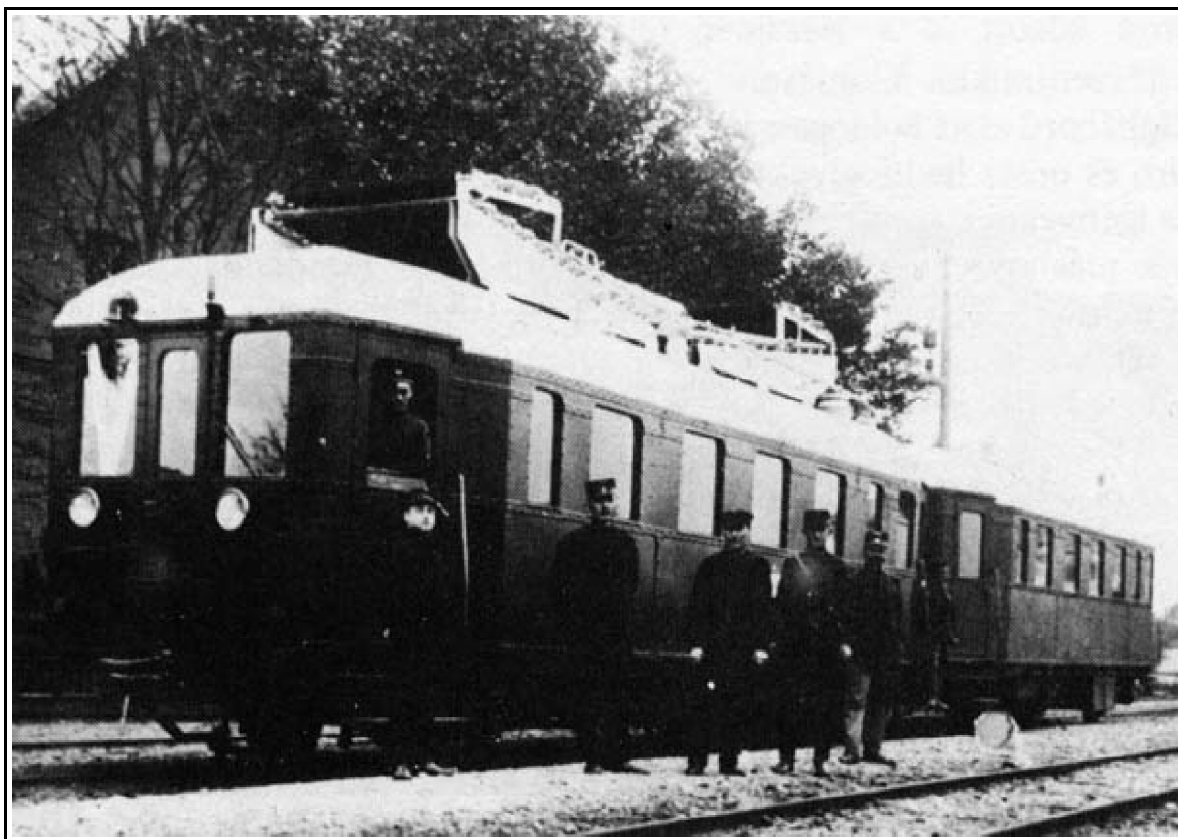
A vonal mellett az Eszterházy hercegi területeken megnyitott tőzegbányákban ugyan 3900 kalóriás tőzeget termeltek, azonban a legnagyobb szénínség idején sem került sor arra, hogy azt mozdonyok fűtésére használják. Annak ellenére sem, hogy Haich Károly vezérigazgató erre a soproni üzletigazgatóságot határozottan utasította.

Az első világháborút lezáró békeszerződések a vonalnak a Hanság-csatornától északra lévő részét, Pomogy-Nezsider közötti 45.04 km hosszú pályát Ausztriához csatolták. 1921. augusztus 28-án kezdték meg az osztrák csendőralakulatok a mosonmegyei elcsatolt területek megszállását. Eljutottak Boldogasszonyig, amikor további előnyomulásukat a Sopronban működő tábornoki bizottság leállította. A csendőralakulatokkal együtt osztrák vasutasok érkeztek az állomásokra. A GYSEV vasutasai a megszállás idején a helyükön maradtak, de a szolgáltatást az osztrák vasutasok vették át. Az Osztrák Szövetségi Vasutak (BBÖ) Nezsider és Boldogasszony között megindította a személyforgalmat. A felkelő csapatok támadása miatt azonban 1921. szeptember 11-én az osztrák kormány rendelkezésére a megszálló csendőregységek és a vasutasok is elhagyták a történelmi Magyarország területét.

Ezután a GYSEV ismét megindította a teljes vonatforgalmat a korábbi menetrend szerint. 1921. november

13-án a velencei szerződésben foglaltaknak megfelelően Ausztria megkezdte Nyugat-Magyarország „A” zónájának megszállását. Ugyanekkor a BBÖ táviratilag közölte a soproni GYSEV üzletigazgatósággal, hogy a megszállás tartamára leállítják a Fertővidéki HÉV vonalán a forgalmat. 1921. november 16-án kezdtek meg az osztrák csendőrségek a Fertőtől keletre lévő Moson-megyei terület megszállását. Az osztrák vasúti személyzet ismét megjelent a vonalon, s átvette az állomási szolgálatot a GYSEV személyzetétől. A BBÖ vasutasai előbb Neusiedl am See-Pamhagen állomások között indították meg a vonatforgalmat, majd ismételt tárgyalásokon rendezték a határátmenet kérdéseit. 1922. április 16-tól a vonalon közlekedő BBÖ vonatok már Eszterháza állomásig közlekedtek. Az osztrák személyzet előbb ³⁴csak az államhatárig továbbította a vonatokat, ott a magyar vasutasok vették át azokat. Az osztrák vonatmozdony és szerelvény azonban már „átlépte” az államhatárt.

Az állomási szolgálatot azonban a megszállt terület állomásain egyelőre még az Osztrák Szövetségi Vasutak személyzete látta el, a GYSEV személyzete nem kapott szolgálati feladatot. A pályafenntartási feladatot azonban a GYSEV végezte. A vonal állomásai már a megszállás legelején német neveket kaptak: lecserélték az állomási névtáblákat. Az átcsatolt vonalrészén hamarosan még tovább bonyolódott a vonatforgalom ügye. Mivel a BBÖ-nek nem volt elegendő könnyű mozdonya, az átvett magyar helyiérdekű vonalak forgalmának lebonyolítására, újabb megegyezés született, s már a GYSEV adott mozdonyokat a megszállás alá került vonalon közlekedő osztrák vonatok továbbítására. Naponta két pár vonat közlekedett Pamhagen-Neusiedl am See-Parndorf-Wien Ost vonalon közvetlen vonatként. A GYSEV mozdonyok Parndorfig és vissza továbbították azokat. A vonalat csak 1923. augusztus 1-jén adták vissza a GYSEV kezelésébe.

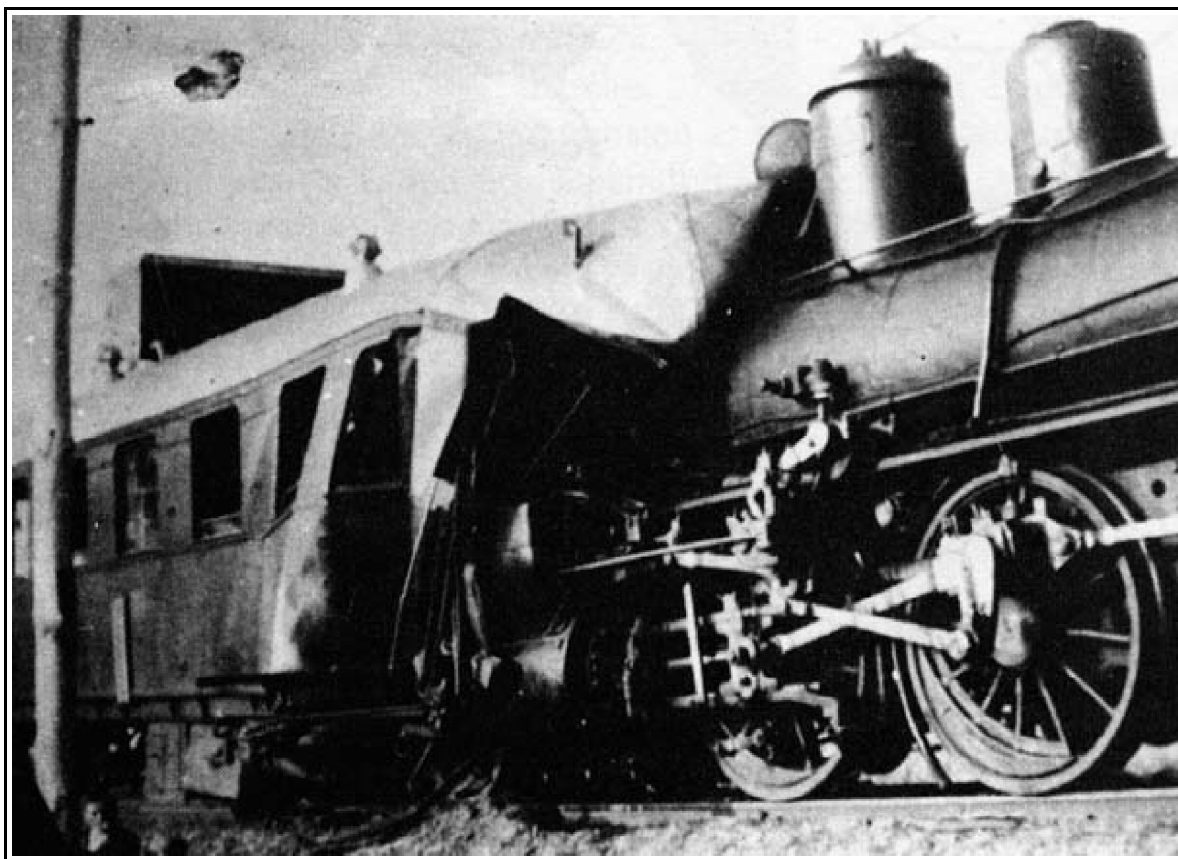

GANZ motorvonatok 1928-ban kezdték meg szolgáltatukat a Fertővidéki HÉV ausztriai vonalrészén

A trianoni határral kettévágott vonal azonban már nem kaphatta vissza egységét, 1923-ban a Fertővidéki HÉV ausztriai vonalrészének üzemét az osztrák kormány új engedélyokiratban engedélyezte. Ettől kezdve az Országhatár-Neusiedl am See vonalat hivatalosan a már korábban az egész vonalat és a részvénytársaságot jelölő német névvel Neusiedlerseebahn elnevezéssel, rövidítve NSB betűkkel jelölték. Az engedélyokmány 1986-ig garantálta a vonal magánvasúti üzemét – átvíve az új körülmények közé az 1896-ban kiadott magyar engedély rendelkezéseit.

Teljesen átformálódott a Fertővidéki HÉV egészének forgalma, amikor megkezdtek ott a személyszállítás motorosítását. 1926. május 23-án közlekedtették az első GANZ-motorvonatot Sopron-Celldömölk között. Amint elegendő motor- és pótkocsi állt a vasút rendelkezésére, az osztrák vonalrészén is bevezette a motoros üzemet: 1928. október 1-jétől Eszterháza-Neusiedl am See-Parndorf között is motorvonatok közlekedtek.

35A motoros üzemet kezdetben kísérő apró balesetek már elhalványultak a vasutasság és a közönség emlékezetében is. A vönöcki baleset azonban még máig is emlékezetes maradt, s az lesz, amíg csak a kortársak élnek. 1942. június 29-én délután a 226. sz. motorvonat az M 12 sz. motorkocsival és két pótkocsival menetrend szerint indult Celldömölkre. Indulás előtt azonban nem tartották meg a vonatnál az előírt fékpróbát, s így nem vették észre, hogy a motorkocsi és a pótkocsik között nem rakták össze a légféktömlőket. Vönöck állomás előtt tapasztalta csak a motorvezető, hogy hiába fékez, nem tudja megállítani vonatját az állomásépület előtt, ezért kiugrott a vezetőállásból. A vonat csökkenő sebességgel átrohant az állomáson, és az ellenkező oldalon álló vegyesvonat mozdonyába fűródott. Hét halott, több súlyos sebesült és egy összeroncsolódott motorkocsi lett a fékpróba elmulasztásának következménye.

Az 1942. július 29-én történt vönöcki baleset során a Celldömölk felől érkező motorvonat belerohant a még az állomáson kívül állt vegyesvonatba

A második világháború alatt a magyar vonalrész szerepe megnövekedett. Celldömölk felől erre szállították Sopron felé a Tapolca környéki bauxitbányák termését, hogy innen szállítsák tovább Németországba.

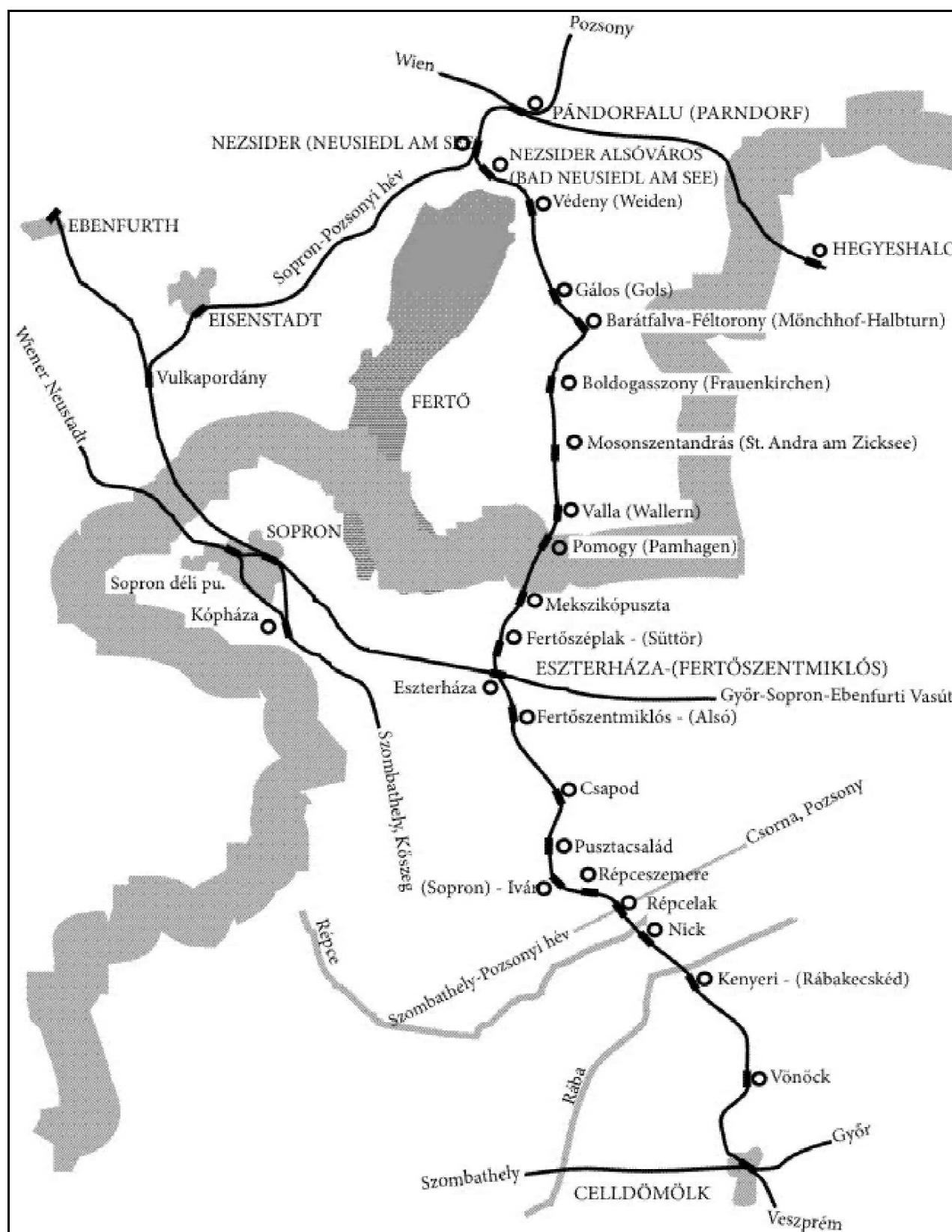
A vonalra megnyitásakor engedélyezett 10.5 tonna tengelyterhelés már az első világháború előtti években is gondot okozott. Ezért talpfasűrítéssel elérték, hogy a tengelyterhelést az egész vonalon 12.5 tonnára engedélyezték. Végül sebességcsökkentéssel engedélyezték a bauxittal rakott kocsik továbbítását 13.5 tonna tengelyterhelés estén is.

A háború a német vonalrész személyzetét sújtotta a legjobban. A bevonultatott személyzet hiányát női munkaerővel igyekeztek pótolni. Különösen érezhető volt a pályamunkások hiánya. Az erősen igénybe vett vonal nagyobb fenntartási munkát kívánt. A pályamunkások pótlására Gols állomáson 1943-ban „Ostarbeiter-Lager”-t telepítettek.

Néhány tapasztalt pályamunkás irányításával ezek végezték a szükséges pályafenntartási munkát. 1943. nyarán bevezették a pályafenntartásnál a napi 10 órás munkaidőt.

361944. április 23-án érte a vasútvonalat az első légitámadás. Ugyan nem is a vasútnak szánták a bombákat, hanem a fertőszéplaki légvédelmi löiskola egyik ütegének. Két bomba érte a pályatestet. Még aznap megtörtént a bombatölcsek betemetése és a vágány helyreállítása. Ugyanakkor Celldömölk előtt is

bomba esett a pályatest mellé. A kárt a pályafenntartás órák alatt helyreállította.

1944. nyarán a német vonalrészt szórványos bombázás során érte egy bombatalálat. Ez szétrombolta a vágányt, s jókora krátert vágott a töltésbe. A Pamhagen felől közlekedett motorvonat vezetője későn vette észre a rombolást, s a vonat beleszaladt a bombakráterbe.

Senki se sebesült meg a balesetnél. Ezután rendelte el a Betriebsleitung, hogy légiriadók után a vonalat a pályafenntartás tartozik a vonatforgalom újraindítása előtt bejárni.

1944. nyarán a GANZ-gyár a GYSEV illetékeseinek hozzájárulásával a nyílt vonalból Csapod mellett kiágazást épített, s a bregenzi legelőre megkezdte az Argentina számára épített, ³⁷de egyelőre elszállíthatatlan motorvonatjait s azok alkatrészeit tartalmazó hatalmas ládák kirakását. 1944. szeptember 14-én 8-10 kéttörzsű amerikai vadászgép támadta meg a felsorakoztatott motorkocsikat, s fedélzeti fegyvereikkel azokban jelentős kárt okoztak.

Ennek ellenére folytatták a motorkocsikhoz tartozó alkatrészek szállítását, decemberre fejezték be a munkát; ezután a vonalból kiágazó váltót és vágányt felszedték. A sínanyaggal a csapodi vontatógagányt erősítették meg, oda a bregenzi repülőtérre települt magyar repülőerők 15-20 kocsiból álló vonatját állították ki.

A pusztacsaládi erdő közötti pályaszakaszon pedig a németek fogtak hozzá – minden előzetes megbeszélés és a vasút hozzájárulása nélkül -, hogy egy a nyílt vonalból kiágazó vágányt vezessenek az erdőbe vágott nyiladékba. Egy decemberi éjjel a Déli Hadseregparancsnokság települt rövid időre a jól rejtett vágányra.

1944/45 telén a TODT-szervezet irányításával Neusiedl am See állomás bejáratí váltói elé hatalmas betonzárat építtetett, s az állomástól a Fertő ingoványaiba nyúló védőrendszert alakítottak ki.

A nezsideri vonalszakaszon 1945. március 27-én közlekedett az utolsó személyvonat. 1945. április 1-jén haladt végig a nezsideri vonalon az utolsó katonai vonat 52 sorozatú mozdonnyal. Ez 25 kocsí löszert vitt. Mögötte megindult a pusztítás: St. Andrä állomáson felrobbantották az ott leállított 18 sz. mozdonyt, a 17 sz. mozdonyt pedig a visszavonulók magukkal hurcolták. A pályában a legnagyobb kárt két löszerrobbanás okozta: egy Pamhagen előtt 250, egy St. Andrä és Frauenkirchen között 140 m hosszban pusztította el az al- és felépítményt. Wallern am See állomáson volt a legteljesebb a pusztítás. A robbantókülönítmény katonái az állomás minden váltóját felrobbantották, s velük 250 m hosszban az állomási vágányzatot is. Ugyanakkor a felvételi épületet bombatalálat érte. A Neusiedl am See előtti vashidat, a boltozott hidat és 15 méter hosszban a töltést is felrobbantották.

A pusztítás a magyar vonalszakaszon sem volt sokkal kisebb. 1945. március 28-án a visszavonulók végigrobbantották a vonal nagyobb átereszeit, a nicki Rába-hidat, a Répce árapasztója és a Család-patak, valamint a Fertőszentmiklós melletti Ikva-patak hídját. Eszterháza és Pamhagen állomások között levegőbe röpítették az országhatárt képező Hanság-csatorna hídját, sőt még a majorba vezető vontatógagány hídját is.

A szovjet vezetés a vasúti utánpótlás megindításához a leggyorsabban helyreállítható útvonalnak a Celldömölk-Eszterháza-Sopron GYSEV-Sopron Déli-Wiener Neustadt vonalat találta. Így ezen a vonalon a harcokat követően gyorsan megkezdtek a helyreállítást is. A legnagyobb gondot a Kenyeri-Nick közötti felrobbantott híd jelentette. A robbantáskor az alsópályás, rácsos acéltartós hídszerkezet a folyóba zuhant. Szovjet hidászok már húsvét hétfőn megkezdtek helyébe egy hatalmas cölöphíd építését, folyásirányban a hídroncs alatt. A vasúti töltést az új cölöpszerkezethez igazították. A szükséges gerendák egy részét más faanyag hiányában a környék kifűrészelt távbeszélő-oszlopaiból szedték össze teherautókon, meg

ökrösszekérrel.

Már a front átvonulását követő napon megjelentek az állomásokon az azokra vezényelt szovjet vasutasok. Helyreállították a maguk tábori telefonjaihoz a vonalat. 1945. április 9-én indult el Celldömölkre az első szovjet utánpótlást szállító vonat. Az állomásokat benépesítő szovjet vasutasok irányították az útját, a szovjet mozdonyvezető vezette a hatalmas, német eredetű mozdonyt. Mellettük a magyar vasutas csak sokára kapcsolódhatott be a szolgálatba. A hadiforgalomban az oroszok nem voltak tekintettel az engedélyezett terhelésre, hiszen ez a forgalom az előnyomuló hadseregek ellátását szolgálta. Nehéz magyar és német eredetű mozdonyok közlekedtek. Az első személyszállító vonat Sopronból Celldömölkre 1945. május 1-jén közlekedett, majd másnap visszatért Sopronba. Egy kalauz- és tíz fedett teherkocsiból állt. A teherkocsikat fapadokkal szerelték fel. Fokozatosan sikerült a teherkocsik helyébe személykocsikat közlekedtetni ebben a szerelvényben.

Hadiforgalomban különösen fontos feladat volt Kenyeri tábori repülőterének ellátása; a korábbi magyar-német repülőterre szovjet repülők települtek, majd a környékre vasuti szállítással páncélosok is érkeztek. 1945. június 17-étől már magyar vasutasok vették át az állomásokon a forgalmi szolgálatot.

A Neusiedl am See állomás körüli kétnapos harc során megsérült, illetve használhatatlanná tett műtárgyak helyreállítása sokáig elhúzódott. A front után a vonal pályafenntartási és forgalmi személyzete még hónapokig a helyreállítási feladatokon dolgozott a mönchhofi pályamester vezetésével. A helyreállított vonalon Neusiedl am See és Pamhagen állomások között az Osztrák Államvasutak (ÖStB) indította meg a vonatforgalmat.

A Hanság-csatorna felrobbantott hídja ekkor még a mederben feküdt. Helyreállítását a magyar vonali pályafenntartás 1946. szeptember 19-én fejezte be. A határátmenet megnyitására azonban a Szövetséges Ellenőrző Bizottság még sokáig nem adott engedélyt. Ezért az osztrák vasút továbbra is közlekedtetett vonatjait az NSB vonalon. Cserébe a teljesítményért a GYSEV a Sopron-Kőszeg közötti vonalon továbbította az ott közlekedő osztrák vonatokat.

Az 1946/47-es télen a folyamatos szénhiány miatt még gyakran szünetelt mindkét vonalrészén a forgalom. Tavasszal azonban sikerült már csaknem „békebeli” forgalmat teremteni mind a magyar, mind az ausztriai vonalrészén. 1947 tavaszán engedélyezték a szovjet hatóságok a határátmenetet Mekszikópuszta és Pamhagen között. 1947. június 24-től – amint a GYSEV motorkocsijainak helyreállításában eljutott odáig – hetente háromszor motorvonatot közlekedtetett Fertőszentmiklós-Pamhagen-Neusiedl am See-Wien Ost között. Ellenszolgáltatásként hétfőtől péntekig Neusiedl am See-Pamhagen között az Osztrák Államvasút (ÖStB) közlekedtetett egy személyvonatpárt, valamint kedden, csütörtökön és szombaton egy pár tehervonatot. A Fertőszentmiklóstól Wien Ost-ig közlekedtetett motorvonatot az osztrák utazóközönség „Pusztá-Express” néven emlegette.

Az 1948. május 9-én bevezetett új menetrendben a heti három tehervonat továbbítását már átvette a GYSEV, csak a napi egy személyvonatpár közlekedtetése maradt az ÖBB feladata. 1949. július 18-tól kezdve a Neusiedlerseebahn személyvonati forgalmát kizárólag motorvonatokkal bonyolítja le a vasút.

1947 tavaszán a magyar vonalrészén komoly gondokat okozott a nicki Rába-provizórium állapota, de szerencsére kiállta a hatalmas áradás nyomását. 1947-ben, 1948-ban a békeidők forgalmára emlékeztetett a vicinális vonal magyar részének forgalma. Kővonatok, fürdővonatok tarkították azt a menetrendszerű napi vonatok mellett. 1949-ben kezdődött meg a Rába-híd újjáépítése: 1949. december 21-én Sztálin születésnapján tartották meg a próbaterhelést. Délután a Celldömölk felé tartó motorvonat már az

újjáépített hídon zakatolt keresztül.

1951-ben a MÁV-GYSEV vontatási és pályafenntartási szerződés keretében a magyar vonalakon a vontatási és pályafenntartási szolgálatot, megállapított bér ellenében, a MÁV vette át.

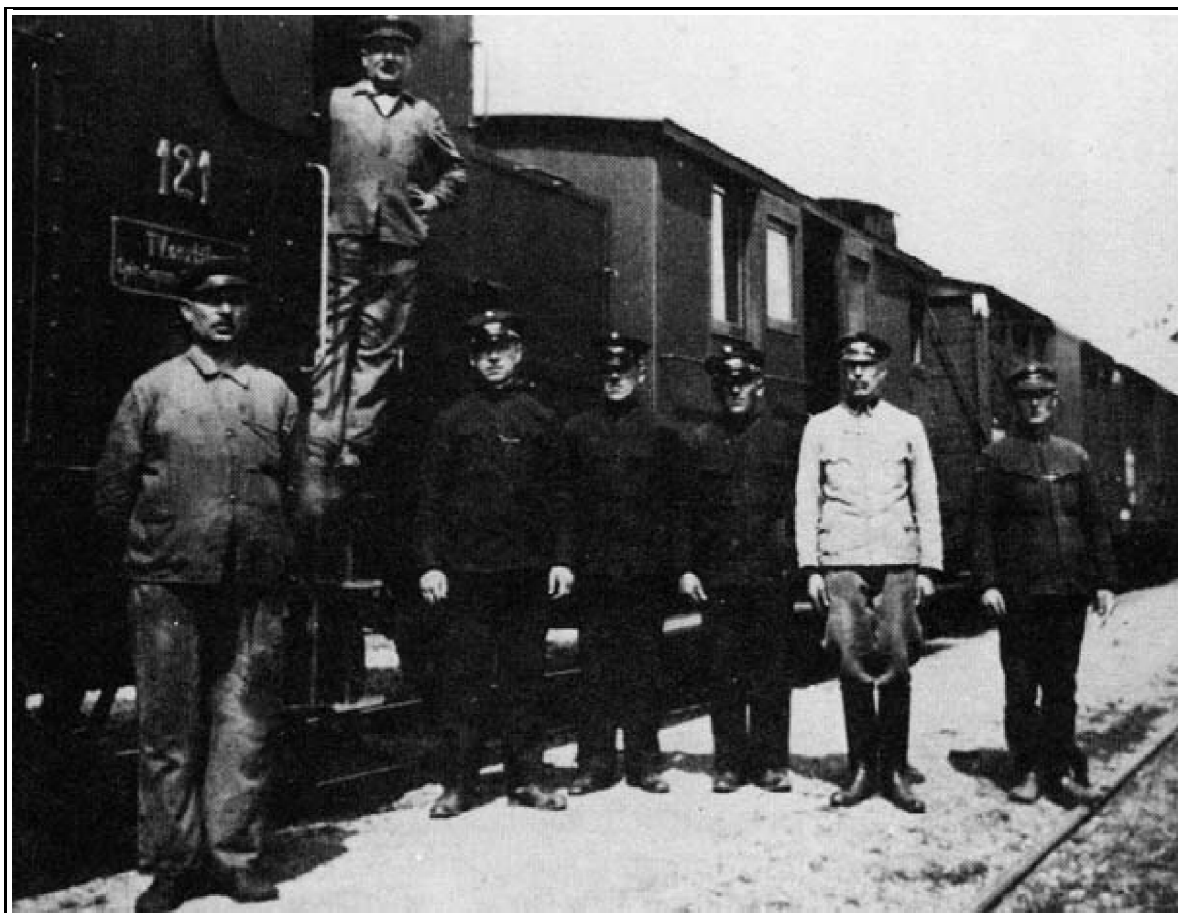
Az ausztriai vonalak vontatási feladatainak ellátására azonban a GYSEV/ROeEE saját személyzetet tartott. Hasonlóképp a soproni GYSEV Igazgatóságban létrehozták a ROeEE Streckenleitung névvel jelölt szolgálatot az ausztriai vonalak pályafenntartási feladatainak irányítására.

A vontatási szerződés keretei között a MÁV szükség esetén járműveket is adott át a GYSEV vontatási feladataira. Így került járműcsere keretében a GYSEV-re az Aa 23 „TAS” gyorssínautóbusz, amit végül is a Neusiedlerseebahn vonalán állítottak szolgálatba.

39A magyar vonalrész gondozását a kenyeri, a csapodi, az országhatárig pedig fertőszentmiklósi pályamesterek végezték. A magyar vonali állomásokat még a negyvenes évek végén karos védőjelzőkkel szerelték fel. Azok állítóbakjait a forgalmi irodák elé ragasztott szélfogókban helyezték el.

Amint a politikai feszültség a nyugati és a keleti tömb között egyre feszültebbé vált, a magyar vám- és határőrizeti szerveket Pamhagenből Mekszikópusztára vonták vissza.

1955. május 22-én a magyar hatóságok a személyforgalmat Pamhagen és Mekszikópuszta között megszüntették. Ettől kezdve itt csak szolgálatban lévő magyar vasutasok vehették igénybe ezt a határátkelőhelyet – kizárólag szolgálati kiküldetési rendeleteikkel. Az útlevélforgalmat megszüntették.

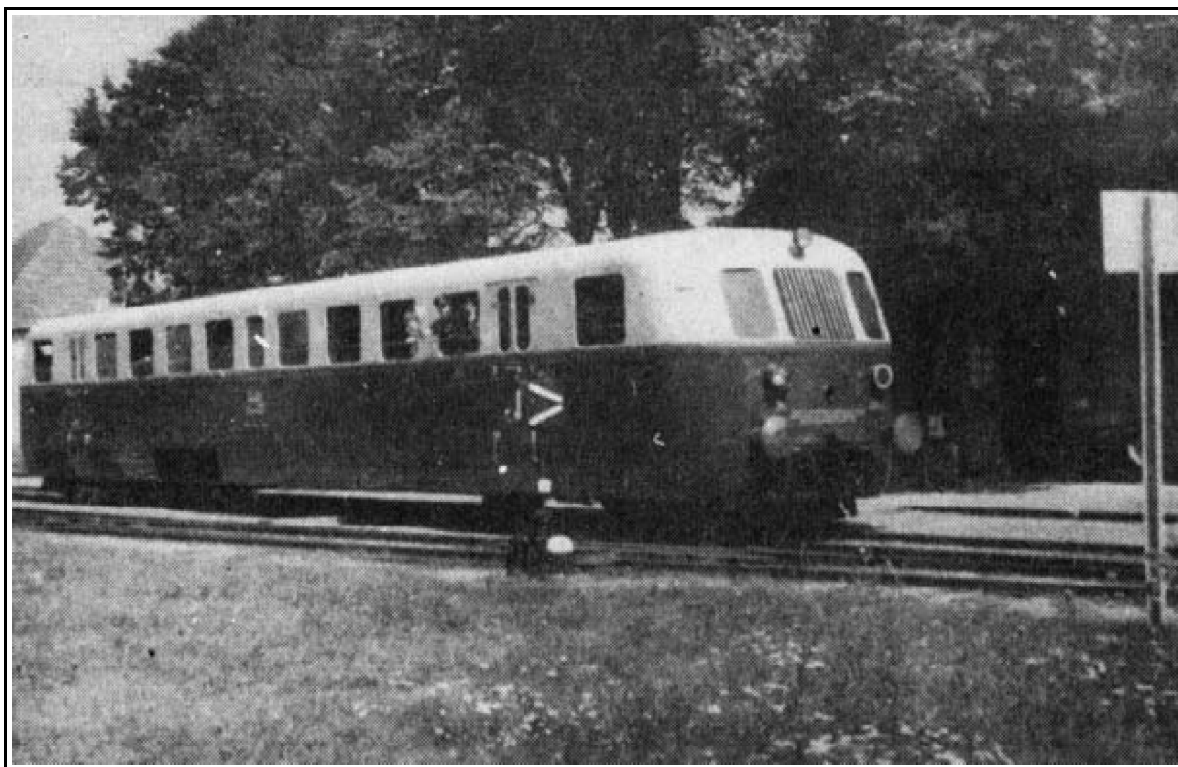

A Fertőszentmiklósról az ausztriai vonalra induló tehervonat személyzete. Őket a vasutasnyelv „vadlibások”-nak becézte, mert „vadlúdszágba” jártak szolgálatba (negyvenes évek vége)

1956. november 4-én a szovjet katonai hatóságok Mekszikópuszta és Pamhagen között is határzárakat rendeltek el, tehát a vonatforgalmat megszüntették. Hosszú napok múltán oldódott csak a feszültség s állt vissza a rendes forgalom a vonalon.

A legsúlyosabb természeti csapás 1965. tavaszán érte a vonalat. Három heti, csaknem folyamatos eső és az osztrák Alpok hóleve egyszerre támadt a vonalra. 1965. április 23-án a Répce elárasztotta Répcelakot, és a víz 150-200 m hosszúságban elmosta a vasútvonalat Répceszemere-Répcelak között. Április 24-én Kenyeri-Nick között kb. 1 km hosszban mosta el az ár a pályát, elvitte a távbeszélővonal oszlopait is. Hat nappal később, április 30-án már ismét megindulhatott a vonalon a forgalom.

A Fertővidéki HÉV 23.6 kg-os felépítményével egyre több gondot jelentett a teherforgalomban. Ahogy a 15 tonnás raksúlyú kocsik sorra leselejtezésre kerültek valamennyi vasútnál, a helyükbe üzembe állított nagy hordképességű kocsik a könnyű felépítményű, 12.5 40tonna tengelyterhelésű vonalon nem voltak kihasználhatóak. Azonban mindig akadtak túlsúlyos kocsik mind a magyar, mind az osztrák vonalon. Ezeket ugyan külön engedéllyel, leszállított vonatsebességgel esetleg csak eljuttatták a rendeltetési állomásra. Gyakran a túlsúlyt Neusiedl am See rakodóhelyen át kellett rakatni egy másik kocsiba. Az ilyen átrakásokhoz Neusiedl am See rakodóhelyen állandóan 10-12 nyitott teherkocsit tároltak.

Az „Árpád” típusú gyorssínautóbusz, a „Tas” Wallern am See állomáson, 1972.

A tengelyterhelés vonatkozásában komoly gondot okozott a vonal magyar részén a nicki Rába-híd. Ezt a hidat újjáépítésekor jórészt a régi hídanyagból eredeti teherbírására építették meg ismét. Elsősorban a híd teherbírásának korlátaira hivatkozva a MÁV szakvezetői olyan irányítási szabályzatot dolgoztak ki, amely tömegáruk továbbítására a Celldömölk-Fertőszentmiklós vonal helyett kerülő útirányt jelöltek ki. Így ez a vonal teljesen elveszítette a Balatonfelvidék kőbányáiból szállított kőanyag forgalmát. Így hamarosan felhangozhatott a vád: a vonal gazdaságtalan. Igaz, amióta az új irányítási szabállyal azzá tették.

1974. február 1-jétől egyszerűsített forgalmi szolgáltatást vezettek be a magyar vonalrészén. Csapod, Iván, Kenyeri és Vönöck állomásokat megállóhelyekké minősítették. Igyekeztek lehetetlenné tenni az iváni téglagyár, az erdészet szállításait. Megtörtént, hogy nem küldhetett a kocsintézőség üres kocsit téglarakódásra Ivánba. Kényszerítették a feleket, hogy közúti szállításra térjenek át. Mindennek egyenes folytatása volt, hogy az 1968-as közlekedési koncepció alapelveinek érvényesítésével a Fertőszentmiklós-Celldömölk vonalat gazdaságtalannak és felszámolandónak minősítették. Ugyanakkor a vonal ausztriai szakaszán a Neusiedlerseebahn vonalán élénkülő áru- és személyforgalom bizonyította: helyi érdekű vasútnak is lehet feladata egy helyesen irányított ország gazdaságában.

A magyar vonalrész utolsó üzemnapját, 1979. május 26-át a politika, s a GYSEV vezetése népiünnepellé változtatta. Ezen a napon a GYSEV vezérigazgatója a 701-es motorkocsival – abban népes kísérettel – utazta be a vonalat. Az utolsó üzemnapon a vonalra még társasutazást is szerveztek.

Egy évig még helyén maradt a vágány, helyükön a jelzők. Aztán felbontották a síneket, a kavicságyat elegyengették. Ma már csak az állomásépületek, egy-egy lakóórház, a Rába-híd rozsdás vasteste, meg

Celldömölk előtt néhány száz méteres vágánydarab maradt meg a valamikori „vicinális” magyar vonalrészéből.

41Az osztrák vonalrészt a magyar politikai és gazdasági vezetőség rövidlátása nem veszélyeztethette. Az osztrák kormányzat egy szigorú felülvizsgálata után a vonal pályafenntartási szolgálata Neusiedl am See-ből kiindulva megkezdte a legrosszabb, már-már üzemveszélyes pályarészének átépítését. A síncserével 1970-ben eljutottak Mönchhof-Halbturn állomásig. Ekkor a vasúttársaság vezetői a folytatást leállították, s a magyarországi vasútépítésekhez hasonlóan a Neusiedlerseebahn megszüntetését tervezték. Időközben a GYSEV ausztriai üzletágának élére új vezetők kerültek. Ezek elérték, hogy mégis folytatódjon a felépítménycsere, meggyőzték a vasúttársaság vezetőit is arról, hogy érdemes a vonal korszerűsítésére áldozatot hozni. Ekkor már dolgoztak a Sopron–Ebenfurth közötti fővonal átépítésén. Elérték, hogy az ott visszanyert jó állapotú, 25 m hosszú nehéz síneket használják fel a Seebahn átépítésének folytatására. A fővonal átépítését a celldömölki MÁV Építési Főnökség végezte, majd rábízták a Seebahn átépítését is. Ehhez Fraukirchen állomáson bontó- és lekötőtelepet alakítottak ki a rakodótéren és egy csonkavágányon.

A Fertővidéki HÉV állomásépületei a MÁV szabványai alapján készültek; Vönöck állomás

Sürgette az átépítést a jelentős bevételt biztosító nosztalgiavonatok közlekedése során támadt gond is. Ugyanis ezek menetrendje a gőzmozdonyokkal vontatott vonatokra engedélyezett 30 km/ó sebesség mellett nagyon hosszú volt. 1980-1985 között előbb 35 kg/folyóméter súlyú vágányanyagot fektettek a pályába, majd 48 rendszerű felépítményt kapott a vonal egésze. Az átépítéshez a magyar fővonalból, illetve a

Hegyeshalom-Győr vonalról szállítottak lecserélt, de jó állapotú vágányanyagot, kapcsolószerkezeteket, aljakat. Minthogy a vonal Fertőszentmiklós-Országhatár közötti részét már korábban átépítették, ma a vonal teljes hosszára engedélyezett legnagyobb menetsebesség 80 km/ó, az engedélyezett tengelyterhelés pedig 22.5 tonna. Távlatos cél a pálya olyan átépítése, hogy azon a 100 km/ó sebességet engedélyezhessék. Ma tehát az egykori mellékvonali jellegű pályán fővonali mozdonyok és motorkocsik közlekednek. Minderre, valamint további korszerűsítésekre elkerülhetetlenül szükség volt. 1979. január 1-jén átadták a forgalomnak a bécsi gyorsvasút villamosított, az új forgalom követelményeinek megfelelően átépített vonalát Neusiedl am See állomásig. Azon bevezették az ütemes vonatforgalmat, s a gyorsvasút vonatjaihoz csatlakoztatták a Neusiedlerseebahn vonatjait is. Az utazóközönség a javuló közlekedési feltételek 42következtében visszatért a vasútra. Ez a kedvező változás néhány év alatt felgyorsult. A GYSEV/ROeEE ennek az utaslétszámnövekedésnek új motorvonatok beszerzésével igyekezett megfelelni. A Neusiedlerseebahn személyforgalma ugrásszerű megnövekedésének számos egyéb gazdasági és egyéb oka mellett a személyforgalom gyökeres átszervezése volt. Közismert, hogy Bécs vonzáskörzete az elmúlt évtizedekben egyre szélesedett, s így a Neusiedlerseebahn által érintett területről egyre többen járnak Bécsbe dolgozni. Míg ezek jórésze korábban saját személykocsijával utazott naponta munkahelyére, ma már csak a legközelebbi vasútállomásig használja gépkocsiját. A napi hivatásforgalom, de valamennyi utas utazásának célszerű és gazdaságos, gyors és kényelmes lebonyolítására létrehozták a Verkehrsverband Ost Region (Közlekedési Szövetség Keleti Körzet) szervezetet. Ennek részes tagjai: az ÖBB, a Wiener Localbahn, a Wr. Stadtwerke, a Dr. Richards autóbuszüzem, s 1988. szeptember 1-jétől a GYSEV ausztriai üzletága a ROeEE, végül a NSB. A Szövetség Bécs körül 200 km-es körben célszerű menetrenddel, kedvező díjszabással vonzóvá tette a vasút igénybevételét. Bevezették a sűrű: óránként, esetleg kétóránként közlekedő vonatok rendszerét. Mindez azzal járt, hogy 1996-ra megtízszereződött az NSB vonal személyforgalma.

Ezt a forgalomnövekedést komoly műszaki fejlesztés előzte meg, illetve kísérte. A vonal életképességét csak a korábbi forgalomszabályozás gyökeres átalakításával biztosíthatták. Ezért 1984-ben a vonalon ésszerű egyszerűsített forgalomszabályozási rendszert vezettek be. Így több állomáson megszüntethették a forgalmi szolgálatot. Azokon csupán a kereskedelmi szolgálat ellátására maradt hivatalos órákban egy-egy vasúti alkalmazott. Ennek azonban a vonatforgalom szabályozásában szerepe nincs. A rendszer jól bevált, vele jelentős személyzetmegtakarítást értek el. A forgalom irányításának központja Pamhagen állomás lett. Elkerülhetetlen volt, hogy kiépítsék a vonali és állomási útátjárókon a biztosítóberendezést. Erre több halálos végű gázolás is kényszerítette a vasút vezetőit. Ezért 1989-ben 12 útátjárót biztosítottak fényjelzőkkel. Ezeket a közlekedő vonatok maguk hozzák működésbe, állomásokról induló vonatknál a vonatvezető, az állomás erre szolgáló berendezésén, vagy a mozdonyvezető erre szolgáló rádiójelekkel működteti azokat. A Pamhagen-Neusiedl am See közötti vonalon közlekedő valamennyi mozdonyon, vagy motorkocsin 400 m hatósugarú rádió szolgál ilyen impulzusok adására. A vonal közlekedési rendszerének így nélkülözhetetlen eszköze lett a rádió. Ennek központja is Pamhagen állomáson van. Jeleinek, adásának továbbítását a vonal mellett elosztva felállított három adótorony segíti. Ezzel a rádióberendezéssel Pamhagen állomás forgalmi szolgálattelvéje minden, a vonalon közlekedő vonat személyzetével kapcsolatba léphet.

Az elsőként beépített rendszert 1993-ban olyan rendszerrel cserélték fel, amely a Nemzetközi Vasútegylet előírásainak megfelel. A vonal távközlését továbbfejlesztve valamennyi vonali állomást bekapcsolták az Osztrák Szövetségi Vasutak távhívó hálózatába (BASA). 1997. júniusában felszerelték azt az utastájékoztató távvezérelt rendszert, melynek segítségével Pamhagen állomás forgalmi szolgálattelvéje valamennyi vonali állomáson az utazóközönséget hangszóróberendezésen keresztül tájékoztathatja az

esetleges vonatkésekről, vagy egyéb szükséges tájékoztatást adhat.

A vonal átépítéséhez, s a szükséges egyéb korszerűsítések költségeihez jelentős kormányzati támogatást kapott a vasút. Így a pálya korszerűsítése mellett valamennyi állomásépületet is a mai kívánalmaknak megfelelővé tették.

Az állomásokat alkalmassá tették arra is, hogy a mezőgazdasági termékek szállítását is a közútról a vasútra terelhessék át. A vonalról nagy mennyiségű szalmát szállítanak rendszeresen a hegyvidéki gazdák részére, de jelentős a külföldre irányuló gabonaforgalom is az állomásokon épített hatalmas silókból. Frauenkirchenben pedig hatalmas répatároló rakterületet alakítottak ki iparvágánycsatlakozással: a répat irányvonatokkal Tulln cukorgyárába szállítják és ott dolgozzák fel.

A távolabbi fejlesztés tervei is elkészültek. Ma az ingázónak Neusiedl am See állomáson át kell szállnia, azonban már tervezik a gyorsvasúti rendszer kiépítését Pamhagenig, esetleg Fertőszentmiklósig villamosítva a vonalat.

Mindez a korszerűsítés a soproni polgárt is érinti. Már most is három vonatpár közlekedik Sopronból Fertőszentmiklóson át Neusiedl am See-ig és vissza. Ezt a forgalmat a GYSEV/ROEE a Semmering-Graz-Pauker Werke által épített korszerű motorvonatokkal bonyolítja le.

A Fertővidéki Helyi Érdekű Vasút utódjának, az NSB vonalnak 1896-ban 90 évre biztosított üzemengedélye 1986-ban lejárt volna. A Neusiedlerseebahn A.G. vezetői azonban az osztrák kormányzatszervekkel folytatott tárgyalásokon elérték, hogy tekintettel a nagy ráfordítással végrehajtott teljes átépítésre, az engedélyt a fővonal koncessziójának érvényességéig, tehát 2007-ig meghosszabbítsák. 1986. november 21-én Pamhagen község nagyvendéglőjében ünnepélyesen írta alá az osztrák közlekedési miniszter a vonal új engedélyokmányát.

Sajnos, a Fertővidéki Helyi Érdekű Vasút megnyitáskor 105.4 km hosszú vonalából a centenáriumi már csak a 49.2 km hosszú Neusiedlerseebahn érthette meg, az azonban erre teljesen megfiatalodott.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Lovas Gyula: A Fertővidéki HÉV (1897–1997) / Rövidítések

Rövidítések

GYSEV	Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút
ROEE	Raab–Oedenburg–Ebenfurter Eisenbahn (korábbi írásmóddal)
RÖEE	Raab–Ödenburg–Ebenfurter Eisenbahn (a ma használt írásmóddal)
HÉV	Helyiérdekű Vasút
NSB	Neusiedlerseebahn
BBÖ	Bundesbahnen Österreichs
ÖStB	Österreichische Staatsbahnen (1945-1947)
ÖBB	Österreichische Bundesbahnen (1947-től)

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron és a külvilág / Lovas Gyula: A Fertővidéki HÉV (1897–1997) / Irodalom

Irodalom

Hahnenkamp, Hans: Die Eisenbahnen im Burgenland zur Zeit der Habsburgermonarchie, 1993.

Kubinszky Mihály: A 60 éves pozsonyi és fertővidéki HÉV keletkezése, Soproni Szemle XII. évf. (1958) 162.o.

Kubinszky, Mihály: Bestehende Normbauten der hundertjährigen Lokalbahnen im Burgenland In: 150 Jahre

Eisenbahn im Burgenland. Katalog der Burgenländischen Landes-Sonderausstellung 1997, 76.o.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely

44 Műhely

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Boronkai Szabolcs: Sopron 19. századi német nyelvű irodalmi életéből 6. Dóczy Lajos (1845–1919)

**Boronkai Szabolcs: Sopron 19. századi német nyelvű irodalmi életéből
6. Dóczy Lajos (1845–1919)**

Dóczy Lajos élete és művei a magyar asszimiláció erejét bizonyítják. A Habsburg-birodalom jiddis anyanyelvű zsidósága általában a németiséghez asszimilálódott, függetlenül attól, hogy melyik koronatarományban élt. Ez a folyamat Magyarországon is megindult a XVIII. században, II. József idején német neveket kellett választaniuk. A reformkor és a forradalom azonban a magyarsággal vonta érdek- és sorsközösségbe a zsidókat. Sopron viszont a múlt században német többségű volt. Hogyan vált Dóczy mégis magyar íróvá?

Dóczy Lajos, eredeti nevén Ludwig Dux, 1845-ben született Sopronban.¹⁽¹⁵⁶⁾ 1848-ban, a forradalom évében a család a márciusi zsidópogrom miatt visszajöltözött Németkeresztúrra (Deutschkreutz). Otthon németül beszéltek, és német volt a tanítási nyelv a kanizsai zsidó elemi iskolában is, ahová tíz éves korától járt. 1857-ben apja először a soproni bencés gimnáziumba akarta iratni, végül azonban az evangélikus líceumba került, amiről így ír:

Az igazgató, kemény arcú bencés, ámulva hallgatta atyám kívánságát. „Ilyenkor? – kérde – mikor már három hete kezdődött a tanfolyam? [...] Maguk zsidók mind olyan

rendetlenek.” [...] Atyám erre kissé remegve mutatta kanizsai bizonyítványomat. [...] De a reverendás direktor nem igen hederített a kanizsai tanítók véleményére: „Zsidó iskola – mondá – persze a zsidók mind kitűnőt adnak egymásnak.” [...] Megrántottam atyám kabátját, s azt súgtam a fülébe: „Menjünk! Itt nem akarok tanulni.”

El is mentünk – s másnap be voltam igtatva az evangélikus lyceum tanítói közé. [...] A benczések gymnasiumában a Bach uralma alatt német volt az előadás nyelve. Ha oda belépek s az érettségi vizsgálat után, a mint valósággal megtörtént, Bécsbe kerülök jogásznak, akkor valószínű, hogy sohasem tanulok meg magyarul. A protestáns gymnasium autonom volt; oktatási nyelve Bach alatt is magyar maradt. Ott készséggel felvettek, talán éppen azért, mert zsidó voltam s mert nem tudtam egy szót sem magyarul: egy lelket lehetett megmenteni, nem ugyan a kereszténységnek, hanem a magyarságnak. S az akkor nagy dolog volt.²⁽¹⁵⁷⁾

Bécsben nem csak jogot tanult, újságíróként is dolgozott. A *Neue Freie Presse* Pestre küldte parlamenti tudósítónak. Itt a *Kávéforrás* nevű irodalmi asztaltársasághoz csatlakozott, és színdarabokat kezdett írni. 1867-ben miniszterelnökségi fogalmazó lett, majd 1872-ben követte Andrássyt Bécsbe, a külügyminisztériumba is. Kétszer is nősült, a második házasság kedvéért kikeresztelkedett. A minisztériumban udvari tanácsossá, majd a sajtóosztály vezetőjévé ⁴⁵nevezték ki, végül 1900-ban bárói címet kapott a királytól. Nyugdíjazása után visszatért Budapestre, ahol 1919-ben halt meg.

Dóczy magyarul és németül is írt színdarabokat. Első sikere 1865-ben a *Csók*, mellyel elnyerte a Teleki-pályadíjat és melyet a Nemzeti Színház is játszott.³⁽¹⁵⁸⁾ Természetesen lefordította németre, és a Burgtheater is műsorára tűzte. A későbbiekben egyre gyorsabban követték egymást drámái magyar és német változatban, így kérdéses, melyik nyelven írta először őket. Az *Utolsó szerelem* és a *Széchy Mária* témáját a magyar történelemből merítette, a *Vegyes párok* és a *Vera grófnő*⁴⁽¹⁵⁹⁾ aktuális társadalmi problémákkal, a keresztény-zsidó együttéléssel és a válás kérdésével foglalkozik. Ezenkívül librettókat is írt: Johann Straussnak Arany verséből a *Ritter Pásmán*-t (Pázmány lovag), Goldmark Károlynak egy francia darabból a *Merlin*-t.⁵⁽¹⁶⁰⁾ Több mint harminc évvel az első után, 1897-ben újra elnyeri a Teleki-díjat *Ellinór*⁶⁽¹⁶¹⁾ című romantikus vígjátékával.

Műfordításai azonban sokkal érdekesebbek számunkra. Németről magyarra és magyarról németre egyaránt fordított. Goethe *Faust*-ját 1873-ban adta ki először, de életében még többször átdolgozta.⁷⁽¹⁶²⁾ Ezen kívül átköltötte Goethe leghíresebb verseit, köztük a *Vadrózsá*-t, a *Májusi dal*-t, a *Vándor esti dalá*-t vagy a *cserfa-király*-t (Erlkönig).⁸⁽¹⁶³⁾ Lefordította Schiller drámatrilógiáját, a *Wallenstein*-t is.⁹⁽¹⁶⁴⁾ A kéziratot egy közös abbáziai nyaralás után elküldte emlékül Görgey Artúrnak.¹⁰⁽¹⁶⁵⁾ Schillertől is fordított verseket, például a *Polykrates gyűrűjé*-t, a *Kesztyű*-t, az *örömhöz*-t és a *Hellas istenei*-t.¹¹⁽¹⁶⁶⁾

Előszeretettel ültette németre Petőfi és Arany költeményeit. Első próbálkozásai az 1870-es években jelentek meg a bécsi *Die Dioscuren* című folyóiratban.¹²⁽¹⁶⁷⁾ Húsz évvel később átdolgozva közli őket és sok új fordítást a *Neues Pester Journal*-ban.¹³⁽¹⁶⁸⁾ Mint Dóczy előszavából kiderül a német és az osztrák közönség nem fogadta olyan elragadtatással a magyar irodalom remekét, ahogy azt a fordító szerette és elvárta volna. Ezúttal olyan közönségnek kínálta átköltéseit, amely valószínűleg a magyar eredetit is ismerte. Arany verseinek utánozhatatlanságáról a következőket írja:

Daß er der größte Balladendichter war – größer als die Völker selber, denn er übertrifft hierein die Schotten und die Székler, die ja den großen Goethe übertreffen – können wir

nur behaupten; die Deutschen nehmen es mit einem unterdrückten Lächeln hin. Welche Genugthuung wäre es, die Zweifler durch eine tüchtige Uebersetzung zu beschämen! Leider wird der Wunsch nach einer vollgiltigen Uebertragung lange, wenn nicht für immer, ein unerfüllter Traum bleiben – denn der Zauber und die Gedrungenheit der Arany'schen Sprache schließen eine adäquate Wiedergabe aus [...][14\(169\)](#)

46 Végül 1903-ban Arany Lászlóné tiszteletére kötetbe gyűjti Arany -fordításait.[15\(170\)](#) Nézzük meg néhány példán, milyen mesterien ülteti át németre a legszebb alliterációkat és szójátékokat, anélkül hogy a rím vagy a ritmika sérülne. Az *Ágnes asszony*-ban eredetileg csak a 2. és a 4. sor rímel, Dóczy fordításában azonban – fordítói kényszerből – a 3. is, bár ez csak fokozza a drámai erőt adó ismétléseket:

*Ágnes asszony a patakban
Fehér lepedőjét mossa;
Fehér leplét, véres leplét
A futó hab elkapdossa.
Oh! Irgalom atyja, ne hagyj el.*

*In dem Bache steht Frau Agnes
Wäscht des Bettuchs weisse Linnen,
Weisses Linnes, blutig Linnen
Blutig fließt der Bach von hinnen.
O himmlischer Vater, erbarm Dich!*[16\(171\)](#)

A walesi bárdok híres versszakában az első sor fordítása ugyan egy másik strófára emlékeztet („Vadat és halat, s mi jó falat”), de a belső rím tökéletes:

*S mind, amiket e szép sziget
Éltelt-italt terem;
S mind, ami bor pezsegve forr
Túl messzi tengeren.*

*Was an Thieren nur auf Wald und Flur
Die reiche Insel nährt,
Was man Feuersaft mit Vulkanskraft
Jenseits der Meere gährt.*[17\(172\)](#)

Mint maga Dóczy írta, Arany esetében komoly nehézséget okoz a német fordító számára a magyar versek tömörsége. A *Tetemre hívás*-ban nem csak a szótagszámot kell megtartani, de a versszakon belüli párbeszéd rövid, szaggatott mondatait is.

*Állata őrzeni négy alabárdost:
„Lélek az ajtón se be, se ki!...”
„Hátha az anyja, a szép huga már most
Jönne siratni?” – „Vissza! neki;
Jaj, ki parancsom, élve szegi!”*

*Hellebardiére stellte er viere:
„Niemand laßt ausgehn, Niemand ein!” –
– „Wie, wenn die Mutter, die Schwester zur Thüre
Käme zu pochen?” – „Antwortet: Nein!
Wer nicht gehorcht, soll des Todes sein.”*[18\(173\)](#)

Láthatóan nem csak ez, de az első alliterációjának átültetése is sikerült. Talán a legnehezebb szójátékokat és egyben belső rímeket a *Szondi két apródjában* találhatjuk. A „hulla” szót dupla jelentésével lefordítani szinte lehetetlennek tűnik:

47 *Mint hulla a hulla! veszett a pogány,
Kő módra befolyván a hegy meredékét:
Ő áll a halála vérmosta fokán,
Diadallal várta be végét.*

*Wie fielen die Vielen vor Einem zurück
Und füllten wie Blöcke des Hohlweges Wände!
Wie drohte dem Tode entgegen sein Blick,
Und rief triumphierend das Ende!*¹⁹⁽¹⁷⁴⁾

Bár a fordítások mindig tökéletesek verstanilag, akad olyan vers, ahol kénytelen megváltoztatni néhány sort. Érthetetlen pl. első olvasásra a *Mátyás anyja* eredetije és átköltése közötti különbség:

<i>Ki kopog?</i>	<i>Hei was pickt?</i>
<i>Mi kopog?</i>	<i>Hei was pocht?</i>
<i>Egy fekete holló!</i>	<i>Schau! Ein schwarzer Rabe!</i>
<i>Nála még,</i>	<i>Gleiches Bild</i>
<i>A levél</i>	<i>Trägt das Schild</i>
<i>Vagy ahhoz hasonló</i>	<i>Ueber Hunyad's Grabe!</i>

Kicsit előbbre megtalálhatjuk a fordításhoz legalább tartalmában hasonló helyet:

<i>S ahol jön,</i>	<i>In der Luft</i>
<i>Ahol jön</i>	<i>– Wie sie's ruft</i>
<i>Egy fekete holló,</i>	<i>Kreist ein schwarzer Rabe</i>
<i>Hunyadi</i>	<i>Solches Bild</i>
<i>Paizsán</i>	<i>Trägt das Schild</i>
<i>Ül ahhoz hasonló.</i>	<i>Ueber Hunyad's Grabe!</i> ²⁰⁽¹⁷⁵⁾

Érthetetlennek tűnik egy ilyen súlyos pontatlanság a virtuóz fordítónál. Szinte kizárt, hogy a két egyszerű sor fordítása gondot jelenthetne számára. Ugyanakkor érdekes módon az ismétlődő sorok a versszak visszatérő keretjellegét erősítik meg.

Dóczy 1891-ben lefordította *Az ember tragédiáját*-t, melyet *Faust*-fordítása előszavában annak természetes gyermekének nevez.²¹⁽¹⁷⁶⁾ Úgy látja azonban, hogy Madách nyelvileg gyenge és javításra szorul:

Er hat kaum eine Ahnung vom Handwerk, das in jeder Kunst steckt. Das zeigt nicht nur

sein unbeholfener Vers, sondern auch seine Art, Begriffe in gewöhnliche, knappste Worte zu kleiden [...] Deshalb glaube ich, daß ein Übersetzer mit Fug (und Mass) daran auch glätten darf.[22\(177\)](#)

48 Erre kitűnő példa a következő szakasz:

*Szabadon bűn és erény közt
Választhatni, mily nagy eszme,
S tudni mégis, hogy felettünk
Pajzzsal áll Isten kegyelme.
Tégy bátran hát, és ne bánd, ha
A tömeg hálátlan is.*

*Hochgedanke! Ohne Schranke
Wählen rechte, linke Pfade,
Und doch wissen, dass beflissen
Uns bewacht des Himmels Gnade.
Handle mutig, wenn auch blutig
Dich der Menge Undankt höhnet.*[23\(178\)](#)

Dóczy Lajos anyanyelve a német volt, de országos hírnevet magyar íróként szerzett. Moritz Kolbenheyer és Király József Pál tevékenységének köszönhetően a líceum tanítási nyelve a magyar maradt. Bár később Bécsbe került magyar báró lett Dóczy, nem pedig német nyelvű újságíró, mint honfitársai közül Moritz Saphir. Helyi keretek között a magyar nemzethez való tartozás még a század vége felé sem zárta ki a másnyelvűséget. Ez az életpálya azonban világosan mutatja, hogy ezen túlnőve a magyar nemzethez való tartozás már mindenképpen magyar nyelvűséget feltételez. Dóczy német drámáit Ausztriának írta, és Arany-fordításait is csak azután publikálta pesti német lapokban, hogy Bécsben sikertelennek bizonyultak. Sopron és Magyarország német nyelvű irodalmi élete lassan elhalt.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Boronkai Szabolcs: Sopron 19. századi német nyelvű irodalmi életéből 6. Dóczy Lajos (1845–1919) / Utószó

Utószó

Sorozatunk végére érve talán sikerült képet alkotnunk Sopron múlt századi német nyelvű irodalmi életéről. A XIX. század elején még egyértelmű a német nyelv fölénye, ami nem feltétlenül jelentett német öntudatot. Magyarország privilegizált lakói, így Sopron szabad királyi város polgárai és az itt lakó nemesek és értelmiség *hungarus*-tudatúak voltak. 1795-ben a jakobinus-per börtönbe küldte és elhallgattatta a korabeli magyar irodalmi élet színe-javát, így a hazai német költészet vált a nemzeti érzés hordozójává. Sopronban azonban másfajta hang is hallható volt. Artner Teréz határozottan osztrák kötődésű lírája idegen test a magyarországi német irodalomban, de érthető a határ közelsége miatt. A magyar szellemiségű Kis János viszont már magyarul írt, ezzel egyben Berzsenyi, Vörösmarty, Kisfaludy előfutárának tekinthető. Munkásságát így még a romantikus költőnemzedék is többé-kevésbé elismerte. Annál kevésbé értették meg Rummy Károly György törekvéseit. A *hungarus*-tudat megszűnőben volt, kialakult a nyelvileg és etnikailag egységes nemzet fogalma. Ez természetesen válaszút elé állította a hazai németeket. A gazdasági, vallási, kulturális hasonlóság és a zárt településterület hiánya az asszimilációt erősítette. Bár Sopron a század egész folyamán jobbra német nyelvű maradt, lassan felszívódott a magyarországi német értelmiség és polgárság. Így Petz Lipót már sajátos közegtelenségben írta kitűnő, a német klasszikát idéző verseit. Ő utána nem találunk olyan költőt, akinek tehetsége más környezetben érvényesülhetett volna. Anyanyelvük azonban komoly előnyt jelentett a magyarországi németeknek a műfordítás terén. Petz, de még inkább

Kolbenheyer és Dóczy annak a szilárd tudatában fordította a kortárs magyar irodalmat németre, hogy az világirodalmi rangú, csak nyelve miatt maradt ismeretlen a külföld számára. Ez újabb bizonyítéka a magyarsággal való kultúrális azonosulásuknak. Sajnos törekvéseik nem érték el a várt és megérdemelt sikert, a magyar irodalom nem lett a világirodalom szerves része. a 48-as forradalom és az azt követő elnyomás megerősítette a magyarság és a hazai németiség sorsközösségét. A kiegyezés után pedig végleg meghódította a magyar nyelv és kultúra a közéletet, ⁴⁹az iskolákat és az irodalmi fórumokat. Kolbenheyer Mór kortársai vagy asszimilálódtak, mint Frankenburg Adolf, aki neofita buzgalommal igyekezett szülővárosát magyarosítani, vagy csak a helyi keretek között alkottak, mint Király Pál József. Dóczy Lajosból pedig minden logika ellenére magyar író lett. Más szóval a magyar nemzet fogalmának leszűkítése a magyarul beszélőkre (és egyben kiterjesztése a paraszti rétegekre), és ezáltal a magukat magyarnak vallók asszimilálódása, azaz a német olvasóközönség eltűnése, megpecsételte a magyarországi, így a soproni német nyelvű irodalmi élet sorsát.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Műhely / Polgár Tamás: Újonnan előkerült reformkori kiadványok a Soproni Levéltárban

Polgár Tamás: Újonnan előkerült reformkori kiadványok a Soproni Levéltárban

E rövid írás a Soproni Levéltár könyvtárának hosszú ideig polcok mélyén porosodó hírlapegyütteséről ad tájékoztatást. Az anyag bemutatása közben érintek néhány, a könyvtár történetére vonatkozó kérdést is. E rövid cikkel az elődöm, Varga Imréné által megkezdett utat követem. A Soproni Szemle hasábjain szerzőségével már megjelent a könyvtárban őrzött naptárak és helyi újságok, valamint a levéltári hirdetmény-gyűjtemény egy részének publikációja.¹⁽¹⁷⁹⁾

A cikk címe is magyarázatra szorul. Mit is jelent a címben az újabb szó? A reformkori sajtótermékek számbavétele már megtörtént. A Busa Margit szerkesztette sajtóbibliográfia az 1705 és 1849 között megjelent magyar sajtótermékeket már feldolgozta.²⁽¹⁸⁰⁾ A szerző autopszián alapuló gyűjtése 1982-ben zárult le. A kötetben a hírlapok megjelenési ideje, szerkesztői és bibliográfiai adatai után egy lelőhelyjegyzéket is találunk. Sopronból két intézmény anyaga került be a bibliográfiába, a Soproni Evangélikus Líceumé és a Soproni Levéltaré. Az 1997. évi könyvtári rendezés során előkerült folyóiratok nem szerepelnek a sajtóbibliográfiában, ezért kellett a címben az újabb kifejezést használni.

Mely lapokról is van szó?

Nemzeti Társalkodó	1830-1832
Sokféle	1830-1834
Hazai 's Külföldi Tudósítások	1829, 1831
Magyar Kurír	1817-1820, 1826-1831

Ezeknek az évfolyamoknak nagy része töredékesen van meg, most nincs mód arra, hogy a teljes számok szerinti jegyzéket közöljük.

Felmerül a kérdés, hogy mégis milyen módon került be az állomány a levéltárba. A hírlapok első lapján található pecsét alapján lehet beazonosítani a kérdéses lapok származását. Itt kell tennünk egy rövid kitérőt, melyben a levéltári könyvtár történetét is érintenénk. A városi és a vármegyei levéltár 1951. január 1-jei

hatállyal egyesült, így a két könyvtár is erre a sorsra „ítéltetett”. Valamilyen módon a két állomány egymásba olvasztását is meg kellett oldani. Az új könyvek regisztrálására a városi levéltári könyvtár [50](#)növedéki naplóját használták egészen 1957-ig.[3\(181\)](#) A könyvtári növedéki napló második kötete pedig az egyesítést követő volt megyei levéltári könyvtárból és a Sopron megyei jeles családoktól (Simon, Cziráky, Thurner stb.) származó nagy mennyiségű könyvanyag bevételezésére szolgál. A megyei anyag 3945, a családi ajándék 462 kötetet jelentett. Ez a munka 1950 és 1953 között tartott. A vármegyei anyag regisztrálását Sümeghy Dezső végezte. A regisztrálásra az anyag értékének megállapítása miatt is szükség volt.[4\(182\)](#)

Ezeket a köteteket kívül 3505 kötet került be a második leltárkönyvbe a városi levéltári könyvtár eddig be nem vételezett állományából. Most utalok vissza a hírlapokon talált pecsétkekre. Ezek a pecsétke a második leltárkönyv növedéki naplószámaira utalnak, és származási helyként a városi levéltár szerepel a leltárkönyvben. A hírlapokat tehát már egyszer beletárolták, de mégsem kerültek be a sajtóbibliográfiába. Ennek okát az 1957. évi könyvtári rendelkezésben kereshetjük. Ekkor került sor az állomány újbóli bevételezésére, és kerültek használatba a ma is aktuális leltárkönyvek. Ebben már nem szerepelnek ezek a hírlapok. Valószínűleg duplumnak gondolták, és így került a polcok mélyére. Ebben volt is némi igazság, hiszen a Sokféle és a Magyar Kurír 1832-1834. évi számai beletárolásra kerültek a megyei anyagból.

Néhány szót kell szólni ezeknek a hírlapoknak a szerepéről is. A magyar sajtó fontos szerephez juttatása a felvilágosodás korára tehető. Ennek a folyamatnak kedveztek az 1780-as évek enyhébb cenzúraviszonyai és az olvasóközönség tudatos szervezésére irányuló erőfeszítések is. Ekkor jelentek meg az első magyar nyelvű hírlapok. A Szacsvey Sándor által szerkesztett Magyar Kurír 1786-ban jelent meg Bécsben. A Pozsonyi Magyar Hírmondó után ez a lap volt a második magyar nyelvű újság. Hetente kétszer jelent meg negyedré méretben nyolc oldalon, félévenkénti újraszámozással. A kor leghosszabb ideig működő lapja volt, egészen 1834-ig adták ki. A folyamatos megjelenés mellett – a kor lehetőségeinek figyelembevételével – az aktuális eseményekkel kapcsolatos híradást tűzte ki célul. A külföldi híreket más külföldi újságokból (Times, Moniteur, Genuai Újság stb.) szerezte, a hazai hírekről levelezői hálózat útján értesültek.[5\(183\)](#)

A Hazai és Külföldi Tudósítások megindulása a magyar sajtótörténet újabb állomását jelentette. Az 1806-ban az akkor még csak Hazai Tudósítások néven megjelenő hírlap az első pesti magyar nyelvű lap volt. 1808-tól vette fel címébe a külföldi jelzőt, miután megkapta a külföldi tudósításokra az engedélyt. A cenzúra és egyéb megszorítások miatt egészen 1832-ig szinte csak ez a két újság szolgáltatotta (igaz csak referáló stílusban) a politikai híreket a társadalom számára.[6\(184\)](#)

A korai magyar hírlapok, hogy a politikai tartalmat tehermentesítsék a kulturális és irodalmi mondanivalótól, különböző címeken ún. melléklapokat adtak ki a főlap mellett. A melléklapok az irodalmi élet bemutatásával, versekkel, anekdotákkal, recenziókkal tették színesebbé a palettát. Ilyen volt a Magyar Kurír melléklapja, az 1832 és 1834 között megjelenő Sokféle vagy az Erdélyi Híradó (1828-1844) melléklapja, a Kolozsváron megjelenő Nemzeti Társalkodó (1830-1844) is.

A lapok terjesztését a kiadók, – akik legtöbbször nyomdatulajdonosok, vagy könyvkereskedők voltak – prenumeráció segítségével végezték. Ez a vevőkör feltérképezését [51](#)szolgáltatta, illetve egy bizonyos előfizetői szám után már az anyagi kockázatot, sőt a bukás lehetőségét is csökkentette.[7\(185\)](#) Az előfizetésre nemcsak magánszemélyek tehetek szert. A felvilágosodás idején és a reformkorban is létrejöttek azok a társadalmi egyletek, körök, melyek a művelődni és a közéleti tevékenységbe bekapcsolódni akaró személyeknek lehetőséget adtak szellemi továbbfejlődésre.

A felvilágosodás korában az 1799. évi betiltásig az olvasókabinetek és kölcsönkönyvtárak jelentették ezt a színteret. Sopronban az első működő olvasókabinet Pfundtner Mátyás nevéhez kötődik. A könyvtárról 1794-ből nyomtatott katalógus is megjelent, melyben 771 német nyelvű könyvet sorolnak fel.⁸⁽¹⁸⁶⁾ A műveltség megszerzésére lehetőséget a fiatalabb korosztály számára az iskolai diáktársaságok adtak. Sopronban 1790-ben jött létre a Magyar Társaság, mely a magyar nyelv és az irodalom ápolására, a nemzeti művelődés pallérozására vállalkozott.⁹⁽¹⁸⁷⁾

A társaság önálló könyvtárral rendelkezett, mely közös előfizetés és adományok útján gyarapodott. Valószínű, hogy a Líceum mai gazdag régi hírlap- és könyvanyagát a diáktársaság is jelentősen bővítette.

A reformkorban a művelődés színterét a kaszinói könyvtárak és társalkodó egyletek adták. Sopronban 1843-ban nyílt meg a Soproni Kaszinó olvasóegylete, de Szilsárhányban már 1835 előtt alakult olvasótársaság Rábaközi Olvasótársaság néven. 1848-ra már 165-200 egylet működött hazánkban, mely bizonyítja az olvasóközönség kiszélesedését, annak ellenére, hogy az ország lakosságának kétharmad része még mindig írástudatlan volt. A reformkor sajtója azzal, hogy szinte minden egylet és olvasókör járatott ilyen lapokat, szerepet játszott az olvasók tudatos kinevelésében.

Végezetül néhány szót arról, hogy milyen jelentőséggel bírhatnak ezek a reformkor elejéről származó újságok egy mai kutató számára. Az újságok referáló stílusuk miatt csak száraz tényeket közöltek a külföldi vagy a hazai események közül. Ezek az információk a mai kutató számára érdektelenek. Ellenben a helytörténeti írás számára akadnak olyan leírások, tudósítások, melyek az adott települést mutatják be, vagy a közösség egy jelentősebb eseményéről tudósítanak. Ilyen lehet pl. Sokféle 1843. évi 9. számában megjelenő Rábaköz ösmertetése. A Magyar Kurír 1820. év második félévi 15. száma a kismartoni megyei tisztújító közgyűlésről számol be. A sopron megyei koleráról pedig a Magyar Kurír 1831. második félévi 18. száma ad tudósítást. Mindezek ismeretéhez kellene egy repertorizációs munka, mely ha nem is ezeknél a hírlapoknál, a kor tudományos folyóiratainál mindenképpen szükséges lenne.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron kulturális élete

52 Sopron kulturális élete

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron kulturális élete / Kubinszky Mihály: Beszámoló a Soproni Városszépítő Egyesület 1997. évi tevékenységéről

Kubinszky Mihály: Beszámoló a Soproni Városszépítő Egyesület 1997. évi tevékenységéről

Február 21-én dr. Gimesi Szabolcs polgármester úr felavatta a Bécsi úton az egykori Storno műterem házának falán a Szabadosné Egyed Emma szobrászművésznő által készített emléktáblát, ugyanakkor kezdeményezésünkre a város az ún. terelő útnak a Szent Mihály templomtól a város nyugati végéig terjedő szakaszát Storno útnak keresztelte el. A nagysikerű Storno-kiállítást, melyet Nemes András, a Városi

Múzeum munkatársa rendezett, anyagilag támogattuk.

Egyesületünk a város felszólítására Idegenforgalmi Alapítványt hozott létre. Ez az Egyesületünk célkitűzéseiben is szereplő turizmus és ezen keresztül remélhetően a város kulturális célú látogatottságának fellendüléséhez vezet. Felkaroltuk a Széchenyi tér lakóinak kezdeményezését is a tér rendezésének a kérdésében (kevesebb átmenő forgalom, a hagyományoknak jobban megfelelő parkosítás stb.). A kivitelre majd tervpályázat nyomán és a Deák tér megkezdett rekonstrukciója után kerülhet sor.

Egyesületünk elnökségének képviselője rendszeresen részt vett az Önkormányzat Városfejlesztési Bizottságának a munkájában. A belvárosnak világörökséggé nyilvánítását szakvéleménnyel támogattuk. Elismerő táblánkkal és a hozzátartozó oklevelekkel ez évben az új Szent Imre plébániatemplomot tüntettük ki.

Anyagilag támogattuk a Soproni Horváth József festőművész képeit bemutató kötet kiadását (még nem jelent meg), egy ülöpadot adományoztunk a Kaszinó elé, a Liszt szobor mellé. Koszorúztunk a Széchenyi szobornál a szobor 100 éves fennállása és a polgári kezdeményezésre elkészített kivilágítás alkalmából szeptember 20-án, valamint a népszavazás emlékére az országzászlónál december 14-én.

Különösen aktív volt ifjúsági csoportunk. Tevékenységének központjában városunk és környékének megismerése érdekében szervezett kirándulások álltak. Részt vettünk június 12-én a Szárhalmi erdőben felavatott Gyöngyvirág-tanösvény felújításában és két kiadványának összeállításában.

November 26-án tartottuk meg az alapszabályunk előírásai szerint öt évenként esedékes tisztújító közgyűlést. A résztvevők döntése alapján az egyesület elnöksége 2002-ig a következő: dr. Kubinszky Mihály (elnök), dr. Metzl János és dr. Rác Józsefné (alelnökök), Schey András (titkár), Krisch Róbert (gazd.vezető), dr. Pongrácz Péter (jogtanácsos), Langer György (jegyző), Kánitsné Horváth Mária, Molnár Ákos, Szabó Laura (elnökségi tagok). Az elnökség az egyesületi munka során a szakbizottságok elnökeivel bővül ki.

A múlt évre visszatekintve még néhány fontos körülményt kell megemlíteni. A tulajdonunkba visszakerült Károlymagaslat kilátótornyot, melynek műszakilag indokolt rekonstrukcióját a kezelő Tanulmányi Erdőgazdaság már megkezdte, első ízben látogathatták tagjaink díjmentesen. Nemcsak javította anyagi helyzetünket, de jóleső elismerésként is fogtuk [53](#)fel azt a körülményt, hogy az adózó polgárok 1%-os adományaiból 206 ezer forint jutott Egyesületünknek. Ezt, előzetes ígéretünknek megfelelően, elkülönítve kezeljük a Soproni-Thurner Mihály szobor javára. Ugyancsak eredménynek tekintjük, hogy tagságunk nagy hányada vállalta a Soproni Szemle előfizetéssel együttjáró emelt tagdíj fizetését, ami a lap stabilitását erősen növelte. Reméljük, hogy az új szerkesztőség, amely ezzel a számmal mutatkozik be, munkájával el fogja nyerni tagjaink és olvasóink bizalmát és elismerését.

Kérjük tagságunk további szíves támogatását, hogy munkánkat folyamatosan végezhesük.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron kulturális élete / Jávora Anna: Megnyitó beszéd a Dorffmaister-emlékkiállításon,

Jávor Anna: Megnyitó beszéd a Dorffmaister- emlékkiállításon, 1997. november 30.

Kedves Vendégek, tisztelt Polgármester Úr, Igazgató Úr, Kollégák!

A némiképp rejtélyes sorsú barokk festő, Dorffmaister István emlékkiállítására gyűltünk össze választott hazájában, Sopronban. Valójában csak az a biztos a mester pályáján, ami Sopronhoz köti, amit innen alkotott. Hiszen bécsi volt ő is, akadémián tanult, mint oly sok pályatársa, aki a 18. században hosszabb-rövidebb ideig Magyarországon járt és működött. Dorffmaister azonban néhány korai dunántúli munka befejeztével, az 1760-as évek elején végleg megtelepedett Sopronban, műhelyt létesített, családot alapított. Ettől kezdve késő barokk freskókkal és oltárképekkel, de a profán festészet műfajaiban is ugrásszerűen gazdagodott általa a régió, s a dús témát kutató hely- és művészettörténészeket bő forrásanyaghoz segíti a város. De hogy pontosan honnan jött, s miért éppen ide, még nem egészen értjük. Rokonsága a híres bécsi Dorffmaisterekkel nyilvánvaló, még ha az osztrák művészettörténet kevésbé falusiasan egy f-fel írja is a szobrász Johann Georg nevét, jóllehet annak szignatúrája betű szerint megegyezik a mi Dorffmaisterünkével. Nem annyira kevésbé gyakori személynév feltűnően sűrű előfordulása a bécsi Spittelbergen, ami máig is művésznegyed, egyfajta Montmartre – ti. az összes fiú innen iratkozott be a bécsi akadémiára az 1750-es években -, hanem a korabeli társadalmi mozgás, pontosabban mozdulatlanság bizonyítja, hogy ez nem lehet véletlen. Ritka az olyan östehetség az akkori birodalomban, aki úgymond utcáról került volna az akadémiára, s ne finomabb kézműves vagy festő-, szobrászcsalád-háttér irányította volna a művészpályára. Így indult Stephan Dorffmaister is, akár öntömester, cipész vagy műhimző volt édesapja, aki legalábbis testvére lehetett a Bécsben maradt, ott művei és önéletírása révén ismertebbé vált Johann Georg szobrász egyik szülőjének. Nem szép dolog tőle, hogy írásművében, amely saját munkásságának becses dokumentuma, meg sem említi a távolba szakadt rokont, ellentétben egy megnevezett unokatestvérével, a fiatalon elhunyt Johann Evangelist Dorffmaister nevű festővel. De lássuk be, már a távolba szakadás praktikus oka is egyfajta konkurenciaharc, a 18. század derekára telítetté vált bécsi műtárgypiac lehetett.

A messzi Sziléziából, Csehországból, de Tirolból s a német tartományokból is Bécsbe seregleg művésznövendékek, kiknek soraiba ekkortájt már magyarok is bekerülnek, gondoljunk csak a győri Schaller Istvánra, tanulmányaik végeztével egyre ritkábban találunk helyben [54](#)munkát, megrendelőket, megélhetést a császárvárosban. Ismét vándorútra kelnek tehát, mindenekelőtt kelet felé, s nálunk igényli is művészetüket a Mária Terézia-kori második újjáépítési hullám, a vidék életét meghatározó erős rekatolizáció. Ennek a folyamatnak köszönhető, hogy még a Bécsből Prágáig sűrűn foglalkoztatott Franz Anton Maulbertsch is Magyarországon hagyta életművének nagyobbik felét, de nemzedékének másodvonalából rendszeresen dolgozott itt Johann Ignaz Cimbali, Vinzenz Fischer, Franz Sigris, stb., és az 1760-as években végleg Egerbe telepedett a szintén bécsi születésű akadémiai festő, Johann Lucas Kracker. Gyakran erejükön felül vállaltak ezek a festők: Cimbali sehol sem kapott akkora falfelületeket, mint Zalaegerszegen, vagy a székesfehérvári Nagytemplomban, nehezen is birkózott velük, s Kracker is csak egyfajta sorozatgyártással tudott eleget tenni Eszterházy Károly egri püspök felfokozott mecénási ambícióinak.

Dorffmaister pályaképe, mivel meglehetősen fiatalon, kezdőként került Magyarországra, jóval szélesebb ívű: látjuk első freskópróbálkozásait Türrén, a technikai és művészi kiteljesedést Kenyeriben, Sopronban, Nován, és még az is megadatott neki, hogy egy okos mecénás, Szily János szombathelyi püspök a századvég modernebb, klasszicizáló stílusváltozata felé terelgesse ízlését az 1780-as évektől. Dorffmaister

mindent festett: ritka műfaji változatossággal s azon belül sok újdonsággal örvendeztette meg a megrendelőket és a szélesebb körű soproni és vidéki közönséget. Nyáron freskót, télen oltárképet – ahogyan sematizálni szoktuk a barokk kori művészi gyakorlatot -, de portrét, egészalakosat, sőt, historizálót is. Tájképfestőként üdvözljük a szentgotthárdi pannók láttán, s ugyanitt, a templom mennyezetén majd Mohácson megjelennek a csatajelenetek, még hozzá csaknem panoráma-méretben. Ezek immár a 19. századi történelmi festészet előfutárává avatják a nemesi-nemzeti patriotizmus hívéül – de legalábbis művészi tolmácsolójának – szegődött Dorffmaistert. A kedvéért megalkotta szakmánk az „egyházi rendeltetésű” világi festészet kategóriáját, hiszen különben hová sorolhatnánk a szombathelyi Szent Pál-terem valóban nem liturgikus funkciójú, antikizáló falképeit? S nevéhez, sajnos elpusztult művéhez kötődik a barátság képek felvilágosodás-kori szentimentális műfajának egyik hazai prototípusa, míg a hegyfalui sorozat többi festményét, a hét világcsofát ábrázolót, Czinke Ferenc korabeli költeménye után újabban nagy örömeinkre legalább fényképen megismertett velünk a kutatás.

Mert önmagában a halálozási évforduló (1797. május 29-én kelt a soproni anyakönyvi bejegyzés), s vele a jubiláris kiállítás gondolata kevés lett volna az ünnepléshez. A hatalmas Dorffmaister életműnek csak egy része mozdítható, teljességet nem is próbált fölállalni a tárlat. Ám a virtuális egész megjelenik majd a katalógusban, melynek szerzői a teljes oeuvre összeállításán túl műfajokra tagolva, legfrissebb tudásuk szerint, tanulmányokban tárgyalják a festő munkásságát: Boda Zsuzsanna, Boros László, Buzási Enikő, Galavics Géza, Kostyál László s a rendezvénysorozatot animáló Zsámbéky Mónika, aki ezt a kiállítást is rendezte, kitűnően, méltón követik a sok jeles előd, a régi Soproniak, de leginkább s máig nagyrabecsült Csatkai Endre történelmi hagyományát. A Szombathelyről indult vállalkozás sikeréhez most csatlakozik ez a város, a mai Sopron és múzeuma hagyománytisztelete és ügyszeretete, ugyanaz az igénye a magas kultúrának, ami annak idején Dorffmaistert is idekötötte s ma (pontosabban idén, a kétszázéves évforduló évében már másodszor, s nemcsak morális értelemben) a mester emlékének áldoz. Gratulálok a kiállításhoz, de nemcsak a rendezőknek és a mai mecénásoknak – a közönségnek is az itt megmutatkozó gazdagságukhoz.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron kulturális élete / Szopori Nagy Lajos: Festő és háttéré – Giczy János kiállítása a Győri Városi Levéltárban

55 Szopori Nagy Lajos: Festő és háttéré – Giczy János kiállítása a Győri Városi Levéltárban

Különleges alkalom, amikor egy festő levéltárban állítja ki műveit. Még inkább különleges azonban, amikor – mint jelen esetben – a festmények mellett levéltári dokumentumokat tartalmazó tablók is tartoznak a kiállítás anyagához, s ezek ugyanúgy Giczy János szülőfalujára, Alsziporra irányítják a figyelmet, mint a kiállításon is kapható *Invitáció* című, gyermekkorra világát és festővé válásának útját megidéző könyve. „Festő és háttéré” is lehetne tehát a tárlat címe. Ehhez a háttérhez kötődöm két szállal magam is: egyrészt apám képviseletében, aki Giczy János elemi iskolai tanítója volt Alsziporon, másrészt a „magam jogán”. S nemcsak azért, mert ugyanaz a közeg nevelt, amelyik őt, hanem azért is, mert négy-öt éves korunk táján kezdődött játszópajtáságunk máig tartó barátsággá mélyült.

Eltűnődtem: vajon az a cél vezette-e e kiállítás elgondolásakor a festőt, hogy egyértelműen világossá tegye az esetleges bizonytalankodók számára is: egész életműve Alsziporból nő ki, és minden ecsetvonásával azt festi – vagy éppen azt kívánja megmutatni, milyen messzire távolodott el művészetében szülőfalujától, az

alszopori mentalitástól?

A kérdés nem is olyan képtelen-erőltetett, mint ahogy első hallásra tűnik. Említett könyvének mottójává kiemelve ezt olvashatjuk: „Ha leások a földre, vagy az emlékezetbe, s keresek-kutatok régi holmik, eszközök, események után sosemvoltnak vélt, de valójában csak elfelejtett dolgok kerülnek elő, ismerősekkel keveredve. Szürrealista világ ez: tárgyak, emberek, élők és rég meghaltak.”

Már most ez a festőben szürrealista módon egymásra rétegződő öntörvényű „álomvilág” – miként az a könyvből kiderül, és magam is tanúsíthatom – a mindennapi valóságban földközeli már-már vaskosan realista, józan alapjaiban racionális világ volt. Három tényezőtől következően talán még erősebben, mint az átlagos magyar falvaké. Alszopor soha nem tartozott földbirtokhoz: az önálló gazdálkodók, a „magukéban dolgozó” közép- és kisparasztnak laktak, akiknek életét a munkaközpontúság (*munkamánia?*) határozta meg. A reformációtól kezdve századokon át evangélikus túlsúly volt a községben, és ez hozzájárult egy olyan, világiasnak is mondható vallásos szemléletmód kialakításához, amelyet főként az erkölcsi elvekben megnyilvánuló igen kevés metafizikus és irracionális elemet tartalmazó meggyőződésnek, istentudatnak nevezhetnénk, s amely ilyenként élt a mi gyermekkorunkban is, noha a lakosság fele akkor már katolikus volt. Végül: a nyugati országhatár közelsége és a gazdák „fogadókészsége” jóvoltából gyorsabban érték el a falut a civilizáció eredményei, és ezzel párhuzamosan mind jobban háttérbe szorult a népi hiedelemvilág, a babona – vele együtt persze a népművészeti örökség egy része is.

A mából visszanezve két jelentős pozitívumát regisztrálhatjuk ennek a józan racionalitásnak. Az egyik, hogy ez a közigazgatásilag hozzácsatolt Makkoshetyével együtt is mindössze 270 lelket számláló aprófalun már a huszas évek elejére megteremtette az önállósághoz szükséges szinte teljes „modern” infrastruktúrát. Volt községi tanácsterme, tejcsarnoka, pásztorháza a mindenkor kanász lakásául, bikaistállója a hozzá tartozó szénapajtaival, tűzoltószertára („föcskendezőház”), jégverme, kovácsműhelye – és biztosította a tisztességes megélhetést a vegyesbolt- és kocsmatulajdonosnak is. Már 1888-ban fölépült az evangélikus elemi népiskola, amely azért is lehetett különös büszkeség forrása, mert az Alszopornál közel háromszor nagyobb Felsőporrról és Simaságról meg az apró Simaházáról is ide jártak az evangélikus gyerekek. A másik pozitívum pedig, hogy ez a racionalitás és józanság távol tartotta a szoporiakat a 20. század „ordas eszméitől”, világmegváltó ideológiáitól. Ez persze azért is „könnyű” volt, mert 270 lakos lévén, egyszerű volt észrevenni, hogy a falu egyetlen, a nyilasokkal szimpatizáló embere lett rövid idő múlva a kommunista párt brosúrákkal házaló agitátor-balekja, akárcsak Felsőporon.

De – és most elsősorban ez érdekelhet bennünket – milyen talaj az effajta józan, realista, racionális közeg egy művészi pálya kibontakozásához?

Mindenekelőtt hangsúlyoznom kell: a munkacentrikusság nem jelentette a szórakozás, a játék kizárását; a józanság nem a képzelet tagadását; a racionalitás nem a bizonyos rejtelmek, irracionális szokások továbbélésének megakadályozását. A gyerekek, fiatal lányok, legények ápolták tovább a néphagyományok egy részét: lucáztak, Kisjézust köszöntöttek, regöltek karácsony másnapján, locsolkodtak, néha májusfát állítottak, játszották a régi körjátékokat. Ezekkel a lányokkal-legényekkel rendezett apám – felekezeti különbségre való tekintet nélkül – amatőr színelőadásokat a 20-as évektől kezdve egészen a 40-es évek végéig, amelyeket vagy a kocsmái szín, vagy az iskolaudvar ponyvákkel fedett színpadán mutattak be, s amelyeknek bevételeiből létrehozta a 400 kötetes községi könyvtárat, amely – az 500 kötetes iskolai könyvtárral együtt – szolgálta a falu művelődését. A felnőttek a régi Szoporról és szoporiakról szóló történetekkel, anekdotákkal, első világháborús élményeikkel segítették a fiatalabb generációk folytonosság- és múlt-tudatának kialakulását. Mindeme tevékenységet azonban – természetesen – mindig a munka

elvégezése után, nem pedig *ahelyett* hagyta jóvá a gazdamorál.

A másik, immár pusztán a képzőművészi pályát, indulást segítő tényezőként azt említhetem, hogy a forma-és tárgykultúra az eszköz- és szerszámkészítés, vagy a környezet esztétikuma erősebben élő hagyomány volt gyermekkorunkban Szoporon, mint a szöveges-verbális, vagy a zenei pont. Az azután már Giczy János kivételes szerencséje, hogy éppen az ő nagyapja volt a különféle famunkákban, kosárfonásban, zsomborkötésben az egyik „legjobb kezű” ember a faluban. (Egy annak idején nekem kötött, 30 cm-es átmérőjű gyermekkosarát máig őrzöm és használom az éléskamrámban zöldség- vagy gyümölcstárolásra). Nyilván ezért szerette volna – ahogy az *Invitáció* című könyvben olvassuk –, hogy hasonlóan ügyes kezű unokája jó bognár, vagy asztalos legyen. Úgy látszik azonban, a földönjáró szopori józanságba annyi rugalmasság is belefért, hogy erőszakkal nem állták útját a tehetség kibontakozásának: Giczy választhatta a „jábovaló föstögetést”. Úgyis mondhatnám: abban az értelemben megvolt a minőség- és teljesítményérzék az emberekben, hogy tisztelték azt, aki a maga dolgát jól csinálta – lett légyen az bármi.

Visszatérve most már kiinduló kérdésünkhöz: hogy ti. Giczy János a festészetének Alsziporhoz kötöttségét, vagy az attól való távolságát kívánta-e bemutatni ezzel a kiállítással, idézzük könyve másik mottó-szövegét: „... szinte magától összeállt egy motívum-kincs, melyből a falunk, a föld, apám, anyám, nagyszüleim, az ő kezük nyomát őrző eszközök, mind-mind a képi beszéd részévé szublimálhatók.”

Pályáját szakasról szakaszra végigkísérve én úgy látom: ez a szopori motívum-kincs a festményein fokozatosan és egyre inkább – Arany János szavait kölcsönözve – „eszmévé finomul”. A pályakezdet az 50-60-as évek fordulójának képein a tárgyak, a ház- és udvarrészek, alakok és munkafázisok erőteljesen evilági jelentésükben jelennek meg, és csak egyes elemek, például a kép elő- vagy háttérében megjelenő macskák utalnak valami megfoghatatlan, evilágon túli sejtelemre. Aztán később, a naív festők módján, vagy expresszíven elrajzolt alakokkal, a perspektíva, vagy az arányok eltorzításával komponált képeken egyre inkább szimbolikus jelleggel, vagy bizonyos rituális tartalmakat hordozva jelennek meg a falusi tevékenységek, [57](#)ünnepek, szituációk és eszközök. És végül, a jelenleg is tartó hármastároló „korszakban” a családi, szülőfalubeli emlékek, kötődések és ezek rekvizitumai – szándékosan használom a katolikus ihletésű fogalmat – a *szentség* szférájába emelkednek. A tárgyi konkrétságot ma olyanformán jelzi egy-egy kép alji, vagy széli sarló, gabonanyaláb, vagy rossz lábasba ültetett virág, ahogy annak idején a sejtelmet lopta be a képbe a macska.

S ez bizony messzire van már a szopori racionalizmustól, földközelségtől – még ha az is rejlik a mélyén, más szintre emelve.

Így jelez hát együtt, egyszerre közelséget és távolodást ez a különös kiállítás, akár ez volt a célja a festőnek, akár nem. És azt a gondolatot erősíti meg bennünk, hogy csak akinek van talaj a lába alatt, az rugaszkodhat el róla – és tőle.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron kulturális élete / Morvai Gyula: Előljáró szavak Giczy János festőművész Győri Városi Levéltár-beli kiállításához (1997. szeptember 3-24.)

Morvai Gyula: Előljáró szavak Giczy János festőművész Győri Városi Levéltár-beli kiállításához (1997. szeptember 3-24.)

Hetek óta foglalkoztat, mi az, amit meg kell írni a szeptemberi kiállítás előtörténetéből. Még az sem kizárt,

szerencsésebb lett volna első gondolataimat papírra vetni. Azok ugyanis összefogottabbnak tűnnek előttem. Mégis mostani elgondolásomat követem, annál is inkább, mert közben több, a két város kulturális kapcsolatait bizonyító dolog merült föl. Közülük íme néhány.

A Győri Kisfaludy Irodalmi Kör 1938. évi munkáját január 28-án a Sopronban tartott vándorgyűlés vezette be, amelyet a Frankenburg Kör meghívására rendezett. Sopronyi Thurner Mihály polgármester elnöki megnyitója után Valló István, a Kisfaludy Irodalmi Kör társelnöke Győr és Sopron kapcsolatairól beszélt. Mint mondta: „Szinte minden kínálkozó alkalmat fel szoktam használni, hogy átránduljak Sopronba (...) Ilyenkor (...) keresem az öreg Streibig József Antalt, hogy megrázzam kezét és megnyugtassam: a Győrbe áttelepített nyomda bizony nemcsak szépen jövedelmez minden családi perpatvar ellenére is, hanem a magyar nyelvnek, magyar művelődésnek is nagyszerű szolgáltatokat tesz. (...) A soproni Magyar Társaságot megalapító Kis János is, s vendéglátó irodalmi kört életre hívó Frankenburg Adolf is régi győri ismerősként mosolyognak reám.”¹⁽¹⁸⁸⁾ Ugyanezen év április 23-án a Soproni Frankenburg Kör tartott Győrben vándorgyűlést, ahol Sopronyi Thurner Mihály tartott a magyar Sopronról előadást.

Ez idő tájt egyéb kapcsolatokról is beszámolhatnék. Például Bay Ferenc győri főlevéltárnok tiszteletreméltó soproni kollégájával folytatott levelezéséről,²⁽¹⁸⁹⁾ a Győri Automobil és Motor Club soproni kapcsolatairól,³⁽¹⁹⁰⁾ vagy a Győri Szemle soproni szerzőiről.⁴⁽¹⁹¹⁾

58E néhány fölillantott példa is bizonyítja: érdemleges kapcsolat, valódi együttműködés, kölcsönös megbecsülés elsősorban nem a hivatalosan kötelező szinteken, hanem felelősségteljes egyéni és csoportos kapcsolatokon alapult. Különösen vonatkozik ez a tanácsrendszeri, az egybeolvasztott megye utáni időszakra. Akkor sem a tisztségviselők, funkcionáriusok két város közötti kölcsönös ingázásai jelentették az igazi szellemi együttműködés folytonosságát. Sokkal inkább a megújult Soproni Szemle, az Arrabona. A kör mostanra öröndetes módon bővült a Műhely című folyóirattal és a Győri Tanulmányokkal. Ehhez a gyakorlathoz akart – épp a Műhellyel közösen – a maga szerény módján a Városi Levéltár is hozzájárulni Giczy János festőművész kiállításának megrendezésével.

Távolabbi előzményeken kívül természetesen közelebbi, közvetlenebb indokok is munkáltak bennünk.

Mindenekelőtt Giczy János mesterrel, a művésszel és emberrel szembeni tartozásunk. Bár művei csoportos tárlatok jóvoltából itt is ismerősek, önálló kiállítása legutóbb 1978 nyarán volt a Győri Műcsarnokban. Ilyen tartozással persze – még ha kényelmetlen is – csak-csak elvan az ember. Azonban könyve, az *Invitáció*, végső lökést adott a több éve motoszkáló szándék megvalósításához. Úgymond: ezzel vált teljessé a meglévő indokok sora. Világossá vált, a levéltár (régí városháza) barokk tere valóban megfelelő az alkalomhoz. A kiállítandó művek családi és levéltári dokumentumokkal való kiegészítése pedig természetesen „adta magát”. A művész részéről a megvalósításhoz nemcsak egyetértést, hanem tevékeny közreműködést is kaptunk. Ugyancsak megkaptuk a Soproni Levéltár feltétlen támogatását mind az anyagválogatásban, mind a dokumentumok rendelkezésre bocsátásában.

Dióhéjban ilyen előzmények után került sor 1997. szeptember 3-án a kiállítás megnyitására, mely kiállítással tisztelegni akartunk a soproniak és Sopron környékiek szellemisége előtt.

Az előtt a szellemiség előtt, amit a már említetteken kívül, sok más mellett, Lackner Kristóf munkálkodása, Thirring Gusztáv, Házi Jenő, Csatkai Endre munkássága, a Stornók, Zetli-Langerek gyűjteményalapítói törekvése, Soproni Horváth József, Mühl Aladár alkotói, művészetpatronáló tevékenysége fémjelez.

Nem utolsósorban tisztelegni akartunk Alszipor, Felszipor, Nemeskér nobilis és notabilis személyiségei

előtt Adorján Zsigmondtól Nagy Lajos tanító úron át Giczey János festőművészig, aki, hogy teljesebb legyen a kép, a Műhely felügyelő-bizottságának tagja. A Soproni Óvónő-, illetve Óvóképző nyugdíjas tanáraként azt is elmondhatja magáról, hogy Győr város óvodáiban számos tanítványa dolgozik, amit nekünk is illik tudni.

Végül nem állhatom meg, hogy legalább egy, teljesen személyes megjegyzést ne tegyek. Jómagam is falusi lévén még gyermekkoromban belém ivódott a köszönés kötelezettsége. Mégpedig a köszöntöttet nevének nevező megszólítással együtt. Ez az „összetett” forma ott és akkor nem okozott gondot, hiszen mindenki ismerte egymást. Miután vizuális típus vagyok és nem a legjobb a névmemóriám, gondjaim később megszorodtak. Máig kísértenek. A megszemélyesített köszönetről nem tudtam leszokni, így aztán gyakran követek el hibát. Sokszor – sajnos utólag – jövök rá: ismerősnek köszöntem ugyan, de valami oknál fogva nem a saját nevén szólítottam. Pedig ezáltal lett volna teljes az aktus.

Giczey János könyvvel és dokumentumokkal bővített kiállítása épp amiatt válhatott teljessé, mert itt nevének nevezetett a lényeg. Addig csak sejtettem, most már érteni vélem, miért van az, hogy képeit többször is meg kell nézni. Könyvéből és a dokumentumokból bizonyosodott meg a szülőfalu, mint „többrétegű jelenség” mibenléte és az abból „befogott véletlen” szublimált képi megjelenítése.

Ez Giczey János igaza és hitelessége. Köszönjük.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Sopron kulturális élete / Baranyai Lenke: Machatsek Lúcia és alapítványa

59 Baranyai Lenke: Machatsek Lúcia és alapítványa

Mivel a fenti család jelentős tagja volt Sopron polgári társadalmának, ma pedig már csak egy alapítvány formájában él városunkban, úgy véljük, kötelességünk közzétenni történetüket.

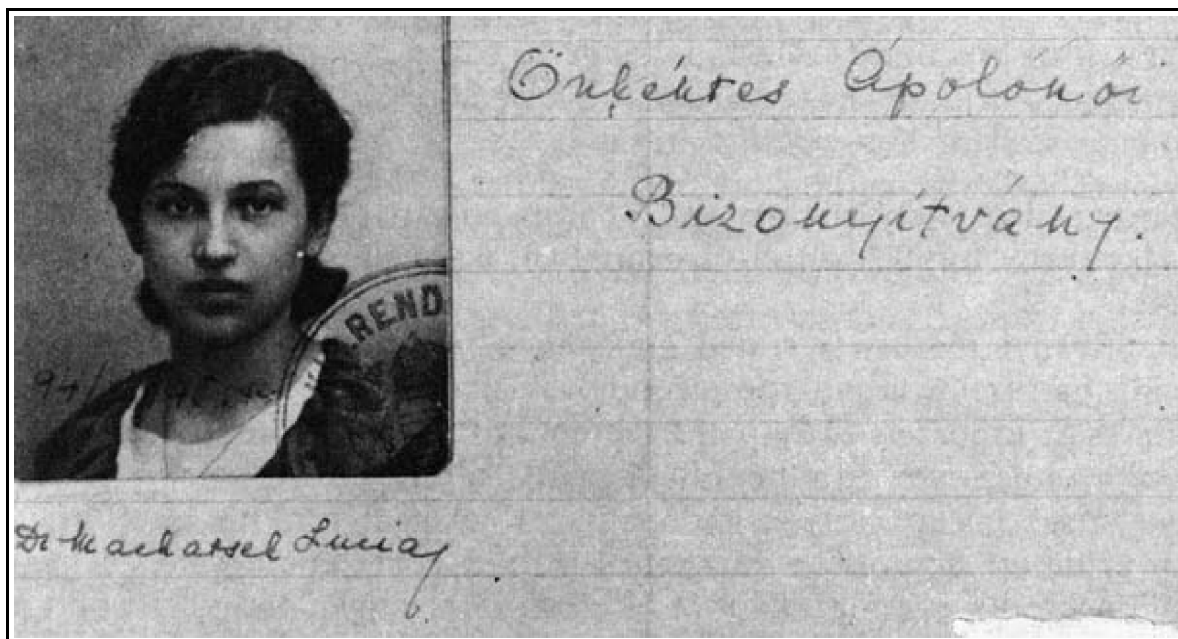
Az alapítványt részben a család emlékének fennmaradására, részben közhasznú célra, dr. Machatsek Lúcia tanárnő elgondolása alapján, volt munkahelye, a Széchenyi Gimnázium és az Erdészeti és Faipari Egyetem hozta létre. (E két intézmény támogatta őt időse korában húsz éven át mindennapi gondjaiban.)

Dr. Machatsek Lúcia vészterhes időben, az I. világháború kitörése előtt, 1914. március 30-án született Sopronban Machatsek Alfréd posta-főfelügyelő és pusztarádóczi Boda Zsófia negyedik gyermekeként. A félelem, létbizonytalanság beivódott a gyermek érzékeny idegrendszerébe. A család korábban a Vas megyei Rohoncon (ma Rechnitz) élt, ahol Lúcia néni nagyapja, Machatsek Mór (1836. Városhodász – †1915. Sopron) uradalmi ispán volt.¹⁽¹⁹²⁾ A hatodik gyermek Machatsek Anton (1794. Bibersburg – †1858. ?) és Pengl Antónia (1799. Wien – †1843. ?) házasságában. Machatsek Anton főerdész volt Vöröskő mellett. Anyai ágon Lúcia néni nagyapja Pusztarádóczi Boda Benedek (1841. Nemesládony – †1893. Gérce) szolgabírói hivatalban dolgozott. Felesége Jakabb Mária volt. (1836. Zalaegerszeg – †1900. Gérce) A családi hagyomány szerint az anyai ágról való dédapát, Jakabb Bódogot Haynau rémuralma alatt agyonlőtték, mint a falu forradalmi eseményeinek szervezőjét.²⁽¹⁹³⁾ Ő uradalmi kasznárként dolgozott. Ugyancsak hagyományként élt az a tény, hogy az egyik ükanya Mária Terézia udvarhölgye volt. Egy fekete, gyönggyel hímzett ruha felső részt őrzött Lúcia néni a vitrinben, állítólag e korból valót.³⁽¹⁹⁴⁾

Rohonc meghatározó szerepet játszott a család életében.⁴⁽¹⁹⁵⁾ A festői szépségű település a Rohonc

(Rechnitz) patak partján fekszik. A középkorban itt volt két birtokos földjeinek a határa, nyugatról a németújvári grófoké, kelet felől a jáki nemzetségé, s ez nem kevés viszályt keltett. A falu a Jákiak várkastélya körül terült el. Ez az 1600-as években a Batthyány családé lett. Fényes Elek azt írja róla: „Ékesíti a várost az uraság roppant kastélya mintegy 220 szobával. A lakosság német és magyar, vallásilag katolikus, evangélikus és izraelita.”⁵⁽¹⁹⁶⁾ E hely tehát kultúrák találkozásának a csomópontja is volt. Itt ivódott mélyen a katolikus hit a családba, és itt váltak a német nevű ősökkel is bírő és e nyelvet is használó leszármazottak magyarrá.

60

Önkéntes ápolónőként a II. világháború idején

Lúcia néni szülei 1896-ban kötöttek házasságot. Ebből négy gyermek született. Aladár (1897. Rohonc - †1969. Sopron), aki orvos lett, Gyula (1899. Szombathely – †1921.), ő erdőmérnök hallgatóként részt vett a nyugat-magyarországi harcokban és hősi halált halt 1921. szeptember 8-án az Ágfalvi csatában. Bátyja elesésekor Lúcia néni mindössze hét éves volt, de egész életében őrizte emlékét. A szülői házat elhagyva a fivér egy kétkoronás pénzermét adott húgocskájának, aki ezt egy foglalatban, bronz formájában haláláig viselte.⁶⁽¹⁹⁷⁾ A harmadik fiú Lúcián volt. 1909-ben született Sopronban és négy éves korában hunyt el ugyanitt. A negyedik gyermek leány lett, és a Lúcia nevet kapta. Ő az alapítvány létesítője.

Magyar-latin szakos tanári diplomáját 1938-ban szerezte a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Először Győrben tanított az Apponyi Albert Leánygimnáziumban, majd 1942-ben Sopronba került az Állami Leánygimnáziumba. Óraadó tanárként már a II. világháború előtt tanított a Széchenyi István Fiúgimnáziumban is.⁷⁽¹⁹⁸⁾ Az oktatás mellett tudományos fokozatot szerzett. Érdeklődése az antik szerzők és a magyar irodalom témaköreit érintette. A helytörténet is foglalkoztatta. Tanulmányt írt Frankenburg Adolfról, aki meghatározó tényező volt Sopron és a reformkor, majd a polgárosodás kora irodalomtörténetének is.⁸⁽¹⁹⁹⁾ A németajkú, magyar szívű literátor alakjában ezt a kettősséget kutatta. Vonzotta az író humora is. Mindez, ugyanis az alapítványtevőt is ⁶¹jellemezte. A II. világháború

megszakította tanári pályáját. Lúcia néni ekkor ápolónői tanfolyamot végzett, és hadikórházban dolgozott.[9\(200\)](#)

A harcok befejeztével ismét tanított, de származása, baráti köre miatt több megpróbáltatás érte. Ezek közé tartozott a családi otthon államosítása is. Lúcia néni 1950-től 1969-ig a Széchenyi István Gimnázium tanára volt. Miután (pontosan nem tudni, hogy betegség, vagy egy átélt nagy trauma következtében) beszéde halk, akadozó lett, a tanítást nem tudta folytatni. Az iskola könyvtárát vezette a fent jelölt időben. Itt is élvezetes előadásokat tartott a neki segítő fiataloknak.[10\(201\)](#)

Az 1921-ben hősihalált halt fivér emlékszobájának részlete (a szerző felvétele)

Lúcia néni különös egyéniség volt. Romantikus, finom vonások jellemezték. Élénk fantázia, kitűnő humorérzék és a gyermekközpontúság határozta meg lényét. Szerette a zenét, szépen zongorázott. Utoljára 1993. decemberében szólaltatta meg az 1910-ben gyártott zeneszerszámot, amikor az iskola kis karácsonyi ajándékát vittem el hozzá. Vázába tettük a feldíszített ezüstfenyő-gallyakat, ő pedig a zenével köszöntö meg. Volt valami szívszorító a szituációban. A lepusztult, mestreket több évtizede nem látott lakásban, az egykor fényes polgári lét romjain, szivárványként íveltek át a Csendes éj dallamai. Ekkor még nem tudtuk, hogy útja néhány hét múlva a kórházba, majd a szociális otthonba vezet... Egyedül járta végig az öregség szomorú kálváriáját. Hite, és a mások iránti érzékenysége nem hagyta el. Soha nem evett addig, amíg szobatársait meg nem kínáltuk. „Ők még nálam is szerencsétlenebbek” – mondta rezignáltan. Amikor egy esés következtében kulcsontját törte, ismét kórházba került, többször műtötték. Két évig élt még. 1996. márciusában váltotta meg a halál.

Visszatérve Lúcia néni személyiségéhez, leginkább várúrnőre emlékeztetett. Valahogy mindig a *múltban* élt, magányosan a háromszobás lakásban, és egyre nagyobb lett a szakadék közte és a jelen feladatati között. Az I. világháború eseményei, bátyja halála, a II. világháború borzalmi, az „ötvenes évek” politikai

gyanakvásai mély nyomot hagytak érzékeny idegrendszerében. Hozzá tartozói meghaltak, egyedül küzdött a mindennapi gondokkal. Nagyon kevés pénze volt a megélhetéshez. Leírni is szégyen, hogy 1994 elején 12 800 forint nyugdíjat kapott. Ez éppen csak az élet csekélyke fenntartására [62](#) volt elég. Talán a múltba menekülés segített a túlélésben. Amikor már lehetett, visszavásárolta lakását. Itt szeretett volna meghalni, szülei és mártírhalt halt testvére emlékei közt. Amikor a soproni népszavazás kérdésköre tabu téma volt, ő híven őrizte fivére tárgyait a konyhából nyíló kis szobácskában. [11\(202\)](#) Itt voltak bátyja egyetemista könyvei, az eszközök, amelyekkel a térképeket rajzolta a nyugat-magyarországi felkelőknek. Ide került átlőtt kalapja, fokosa, fényképe. (2. kép)

Ha valaki e témát kutatta, szívesen állt rendelkezésre. Így Szemerey Tamás egyetemi októnak, akinek több publikációja jelent meg az 1921. évi eseményekről, vagy a széchenyista diákoknak, akik szintén felkeresték anyaggyűjtés végett. Közülük Tömördy Szilvia pályázatot is nyert az ágfalvi csatáról szóló dolgozatával. A nagy idők tanújának visszaemlékezését 1993-ban a televízió is megörökítette. [12\(203\)](#)

Minderről 1976-ban hallottam először. Iskolánk állami tulajdonba kerülésének centenáriuma készülődött, és ez alkalomból jubileumi évkönyv kiadásán dolgoztunk. Dokumentumok, emlékek gyűjtése céljából felkerestem az intézmény nyugalmazott tanárait. Lúcia néni kitüntetett volt a sorban, hiszen ő hozta létre a kis iskolamúzeumunkat. A munkakapcsolat barátsággá mélyült. Az iskolai emlékeken túl családja múltjáról is sokat mesélt, megosztotta velem hétköznapi gondjait. Ettől kezdve jártak hozzá a gyerekek felhordani a tüzelőt a pincéből, segíteni a nehezebb munkákban. (A régi tanítványokra is számíthatott, de a könyvtári munkája miatt elszigeteltebb volt, mint más tanár, akinek a tanítás során személyesebb a kapcsolata a diákokkal.) Mivel az öregség nehéz napjait ez a másokra utaltság jellemezte, hagyatékával a rászorulókon kívánt segíteni. Nehéz sorsú diákokon, küszködő tanárokon, elsősorban az időseken és a több gyermekeseken. *Támogatni kívánta a helytörténeti kutatómunkát is.*

Bátyja emléktárgyait a Soproni Egyetemre hagyta azzal a kikötéssel, hogy őrizték és kiállítsák azt. Személyes ingóságainak egy része a Széchenyi Gimnázium iskolamúzeumba és a Soproni Múzeumba került. A fenti két intézmény vállalta a családi sír gondozását és misealapítványt tesz az elhunyt emlékére.

A *Machatsek alapítvány* nyitott, szívesen veszi a fenti közhasznú célokat fontosnak tartó soproni polgárok segítségét. Az alapítvány tevékenységéről a nyilvánosság előtt beszámol majd. Egy áldozatkész, régi, jónevű soproni polgárcsalád él virtuálisan ez alapítványban, és reméljük, a támogatottak és a város lokálpatrióta lakosainak szívében tovább.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Megemlékezések

[63](#) Megemlékezések

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Megemlékezések / Arszin Miklós: Emlékezzünk Vécsei Vilmosra (1911-1997)

Arszin Miklós: Emlékezzünk Vécsei Vilmosra (1911-1997)

Ki nem ismerte és emlékezne Vécsei Vilmosra – a volt Nagyszoda és Kis (Sport) uszoda trambulinjának és műugrótornyának népszerű, bohém szerelmesére, aki a magyar műugrásban nevet szerzett magának és városának – Sopron város örökös műugróbajnokára?

Édesanyja – másodfőjezett Weisszenbeck Vilmosné – Fürstné természetes szép asszony volt, vendéglős a régi Alsólővér utcában. Itt lakott Vécsei mecénása boldogult Schneider Lipót, mindnyájunk kedves Lipi bácsija, itt nőttek fel Vécsei, Pentelényi és a Gerencsér fiúk, akik mind komoly közéleti nagyságokká váltak. A volt Széchenyi főreáliskolában együtt kezdtük középiskolai tanulmányainkat, találkozhelyünk a Széchenyi téri Perkovátz-ház udvarában a Nitsch lakatосcsalád tehetséges fiánál, Ernőnél volt. Vécsei az iskolai tanórákon már kitűnt szertornászi tehetségével, ezért Gruber Gyula tanárunk igen szerette őt, ha Vili néha rakoncátlankodott, a tanár csak ezt mondta fennhangon „Vilmos”. Köztudomású, hogy a szertornászok egyben a lég tornászai is, így lett Vilmos nagyszodai műugró, aki már 1924. évben megnyerte mint az akkori Pannonia UE. ifjú versenyzője Pörtschahban az osztrák-magyar úszóviadal ifjúsági műugrását.

Időben bevonult katonának, komoly rangot ért el, kikerült a frontra is, később a fertőszentmiklósi lengyel fogolytábor főhadnagy-parancsnoka lett, népszerű volt és bizony a falu csinos lányai szemet vetettek Vilire. Vécsei a város akkori egyetlen népfürdőjének volt szerelmese, deli, jóvágású műúr, a lányok lovagja, akit végül a szépek szépe, az akkor feltűnt Hédi ejtett rabságba. Jó férjnek és családapának bizonyult, mesterien nevelte gyermekeit. Ő is átesett a fegyelmezett nevelés tűzpróbáján, hisz tanára és edzője az a Hammer Péter volt, aki Takács Gyula tanárral, Hegedüs Ödön 400 m-es úszóbajnokkal és jászapáti úszókongresszuson sorjában országos bajnokok voltak, persze spárta szigorú nevelési elvek mellett. Nemegyszer nyert országos műugróbajnokságokat, legutolsó ellenfele a pécsi Nowotarski volt. A sport minden ágában tehetséges, soha sem edzett úszásban, mégis az 50 méteres gyorsúszásban verhetetlen volt, vízipólócsapatunk kapitánya.

A vízzel rokon műkorcsolyázó-sportban nemcsak a „küröket” rajzolta a bakteri jégpálya vasárnap délelőtti szűztiszta jegére, hanem az elkerített közepén a Hauer-fiúkkal és Katter Hédivel lendületesen keringöztek, de ugyanígy a senior Schneider Lipót és Takács Gyula tanár is.

Később rádobta magát Vécsei a futball-spotra, meglepő gyorsasággal „SFAC” kapusa lett, mesterien védte a kaput, mellékesen labdarúgó-játékvezetői értekezleteket is vezetett. Az 1956. évi forradalom hullámai a szomszédos Ausztriába sodorták, így került át Bécsbe, ahol rooni-vendéglői állást vállalt. Az 1956. évet követő években – a vasfüggöny idején – nem látogathatta szülővárosát, a drótsövény eltűnésekor azonban – a felszabadulás 64. boldog óráiban – első útja a helyi Sportuszodába vezetett, felrohant a műugródeszkára és sorra dobta régi, szép ugrásait...! Hát híre ment „itt a Vécsei”, mindenki rohant az uszodába, Vilmos a régi volt, összelelkezett régi barátaival és rajongóival, azóta sűrűn látogatta családjával együtt szülővárosát, Sopront.

1947. évben a volt Pannonia Úszóegyesület jogutódja a Soproni Úszóegyesület, melynek szervezője és vezetője, a volt Európa-hátúszóbajnok egri Horváth Ferenc – néhai dr. Bárány István olimpikon kor- és versenytársa, munkatársa pedig Vécsei Vilmos volt versenybíróként.

Vécsei Vilmos (felső sor, balról a második)

„Samesze” és lakája az a „Mopi” volt, aki folyton loholt utána, ezt zihálva: „Vécsei uuur, Vécsei uuur” (kissé dadogós lévén), Mopi azonban választékos volt, csak a főiskolai Esterházy gróf és az erdélyi Bánffy bárónál vállalt lakájszerepet, szegény Mopival később Erdély felé együtt baktattunk a nyírségi homokban, majd kivitték az orosz frontra, ahol nyoma veszett, mint a többi magyarnak...

Vécsei pályasikereivel beírta nevét Sopron sporttörténetébe: méltóan sorakozik, a volt főreáliskola neves sportolói sorába: Jäger Gusztáv, Mohácsi József, Pál József és Rácz Géza országos bajnokok mellé, a volt soproni Tornaegyesület választmányi tagja Zombori István és Ravasz Endre testnevelő tanárokkal együtt. A Társadalmi Úszószövetség elnöke, aki a soproni úszósport alapítói: Schneider Lipót volt FTC vízipólós, Takács Gyula és Hammer Péter országos műugróbajnokok, Farkas-Furkó budapesti nevelőtanár és Schwertner Lajos a MAC klasszikus gyorsúszója mellé méltán sorakozott.

Vécseiről időközben gyengélkedési hírek érkeztek, humorát azonban nem vesztette el. Váratlanul jött a megdöbbentő hír: meghalt a Vécsei! Ez év júniusában elbúcsúztunk Tőled Vécsei Vilmos barátunk a Szent György utcai „Dómtemplomban”.

65 Vécsei Vilmos halálával – korának jellegzetes típusa lévén – távozik lassan-lassan kortárs-generációja, eltűnt a Nagy- és Kisuszoda, vele együtt sportcivilizációja végérvényesen és visszahozhatatlanul!

Isten veled Vécsei Vilmos! Emlékedet hűségesen őrizzük! Most pedig rajtunk a sor! Fejes a mélybe!

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Megemlékezések / Szita Szabolcs: Fábján Lajos (1924-1997) emlékezete

Szita Szabolcs: Fábján Lajos (1924-1997) emlékezete

73 évesen, 1997. július 28-án Budapesten elhunyt Fábján Lajos, a Dunakanyar Intéző Bizottság nyugalmazott főtitkára. Élete a dolgozósoproni volt, ahogy munkásságának nagyobb része is a szeretett szülővároshoz kötődött. A hazai idegenforgalom kiemelkedő szakembereként szerzett tekintélyt, a szakma reprezentánsai vettek részt zömmel a soproni új Szent Mihály temetőben történt gyászszertartásán. Váratlan távozása súlyos veszteség.

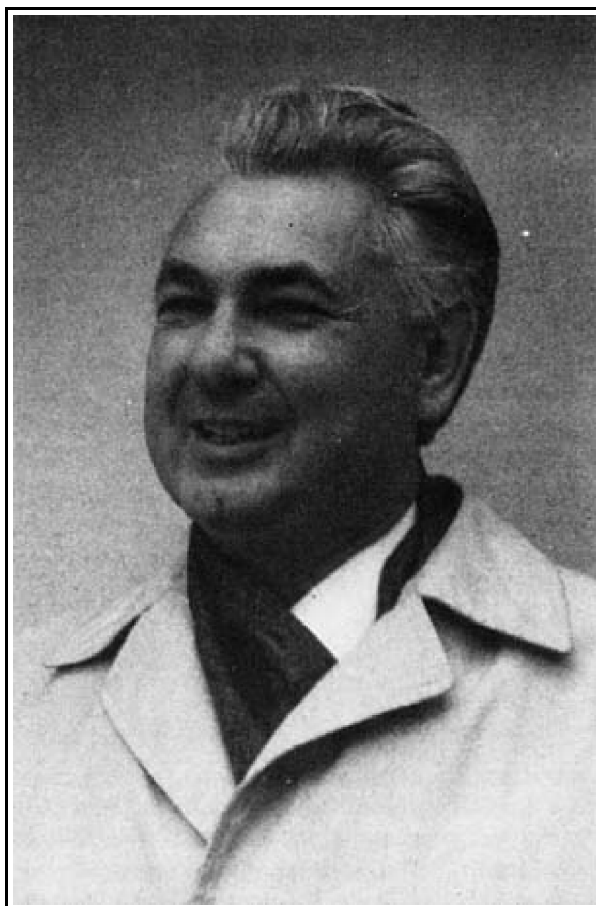
Fábján Lajos 1924. november 24-én született Sopronban. Itt végezte tanulmányait, majd a soproni városházán kezdett munkába. Édesapja polgármestersége idején titkárként az ő munkáját segítette, 1948. október 15-étől pedig a soproni vármegyeházán irodaigazgató, főispáni titkár volt. 1950. márciusának derekán a Sopron hátrányára történt nagy átszervezések, leépítések idején a Soproni Kiskereskedelmi Vállalatnál kapott állást, itt évtizedet töltött. 1961. január 1-jén nevezték ki a Győr-Sopron megyei Idegenforgalmi Hivatal vezetőjének, ezen a poszton 1971. júliusáig Sopronban, majd 1977. július 1-jéig Győrött dolgozott. 1962 elejétől mellékfoglalkozásban a Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság titkári posztját is ellátta. Ez a munkája nem „mellékes” volt, hanem a régióban való gondolkodás és cselekvés jó terepe. Lankadatlanul szorgalmazta az elszigeteltségből való kitörést, a térség értékeinek komplex feltárását és fejlesztését.

Számos akadémikusoddal, hatósági megkötéssel és a tétlenséggel vette fel a küzdelmet. Szorgalmazta a termálfürdők láncolatának, mint idegenforgalmi vonzerőnek a kialakítását (Győr, Mosonmagyaróvár, Lipót, Csorna, Szombathely, Sárvár, Borgáta, Zalakaros), és sokat dolgozott Balf fürdő rekonstrukciója elfogadtatásáért és igényes megvalósításáért. Része volt a nagycenki Széchenyi kastély és környezete helyreállításának megindításában, a rettenetes elhanyagoltság felszámolásában. Friedrich Károllyal együtt sok javaslatot készített a Városszépítő Egyesület asztalára, hogy a vasfüggönnyel kettészakított Sopron vidék értékeit megőrizze egy jobb kor javára. Egyik kezdeményezője volt az osztrákok szabadabb beutazása kiharcolásának. Az 1963. évi Soproni Ünnepi Hetek – a megkönnyített beutazás óriási, addig soha nem látott nyugati vendégáradatot hozott – sikere bizonyította Fábján véleményét és realitásérzékét, hogy a térség jövőjét nagyban a szabad határátkelés, a turizmus igényei szabják meg.

A fentiekkel összefüggésben vállalt feladatokat, a győri megyei hatalmasságokkal ütközéseket a Fertő jövőjének tervezéséért és az osztrák féllel való egyeztetésekért. Jó eredménnyel dolgozott a turistaszállók, kempingek fejlesztéséért, segítette a fertőrákosi barlangszínház kialakítását, közetmechanikai biztosítását. Szívesen tartózkodott a fiatalok körében. A Soproni Diáknapi rendezvényein, a sportpályákon éppúgy megjelent, mint városismereti vetélkedőkön, a balfi békemeneteken. A sport a szívügye volt. A soproni egyesületek híreit éveken át rendszeresen megírta az országos sportlapokban, mindenről tudósított, ami a soproni sportpályákon történt. Ismerte, szerette a soproni hegyvidék romantikáját, örömmel járta az erdőket.

1977. július 1-jétől Fábján Lajos a Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság főfoglalkozású titkára volt Sopronban 1980 végéig, amikor Budapestre helyezték. A Közép-Dunavidéki Intéző Bizottság főtitkári

posztját bízták rá, ennek a feladatnak is kiválóan tett eleget. A festői Dunakanyar, a ráckevei üdülőkörzet sokat köszönhet az alkotóereje teljébe jutott, főtitkárrá lett Fábján szorgalmának, kitartásának. (S anyagi források hiányában sajnos mi minden terv maradt, arról a Dunakanyari Tájékoztató hasábjai árulkodnak.) Tapasztalatainak gazdag tárháza, mindenkori megfontoltsága, határozottsága elősegítette, hogy a rá bízott térségekben az idegenforgalmi fejlesztések koncepciózusak, jól megalapozottak és dinamikusak legyenek. Nem sajnálta az időt, energiát a helyszíni tájékozódásra, tapasztalatgyűjtésre sem. Ezekre leginkább a hétvégeken jutott ideje, mikor szeretett feleségével, dr. Kőrös Idával felkerekedtek, célirányosan „túráztak”.

Fábján Lajos (1924-1997)

67Fábján Lajos 1963 és 1987 között tíz kitüntetést kapott, a szakma figyelt szavára. Közben egyik megalapítója volt a Magyar Camping és Caravanning Clubnak, a Szervezési és Vezetési Tudományos Társaság idegenforgalmi tagozatának. A Magyar Turisztikai Egyesület ugyancsak alapító tagjai közé sorolta.

A rendszerváltást követően kitartó munkájának, szorgalmának gyümölcse volt, hogy az idegenforgalmi munka folyamatossága nem szakadt meg, az Intéző Bizottság a temérdek személyi változás következményeivel megbirkózott. Az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium ellenőrzési Főosztálya Fábján Lajost „az idegenforgalmi munkában nagy gyakorlattal és széleskörű helyzetismerettel rendelkező főtitkárként” minősítette, értékelte a szakma iránti mély elkötelezettségét, odaadását. Az Országos Idegenforgalmi Tanács életművét 1995-ben a magyar idegenforgalom legmagasabb kitüntetésével, a Pro

Turismo átadásával ismerte el. Halála előtt is aktívan tervezett, dolgozott, tanácsaival segítette a magyar regionális idegenforgalmi szervezeti rendszer új kereteinek kialakítását.

A kérelmelhetetlen Kaszás egy olyan sopronit vitt magával, aki még tenni akart az ősi városért, mindannyiunkért.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni könyvespolc

68 Soproni könyvespolc

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni könyvespolc / Dávidházy István: „Magyarok maradtunk” (1921-1996)

Dávidházy István: „Magyarok maradtunk” (1921-1996)

(Turbuly Éva szerk, Sopron, 1997.)

Ezen a címen adta ki a Soproni Szemle Alapítvány a város támogatásával és a levéltár közreműködésével a soproni népszavazásról, annak 75. évfordulója alkalmából 1996. december 12-én tartott konferencia anyagát. A dr. Turbuly Éva által szerkesztett 112 oldalas kötet közli a konferencián elhangzott három előadás és a hozzájuk kapcsolódó hét korreferátum szövegét. A kötet értékét számos alig ismert korabeli fénykép közzététele növeli.

Ormos Mária „Sopron a nagypolitikában” című megnyitó előadásában rámutatott arra, hogy a magyar-osztrák határ kérdése eredetileg nem szerepelt a szövetséges és a társult hatalmak béketerveiben. A T.G. Masaryk által először 1914-ben felvetett csehszlovák-jugoszláv korridor meghíúsítása volt az egyik oka Nyugat-Magyarország lecsatolásának, a döntő tényező pedig az a francia kívánság volt, hogy Ausztriának kompenzációt juttassanak az Anschlusstól való eltiltásáért. A békeszerződés érvénybelépéséig, illetve rendelkezéseinek végrehajtásáig tartó időben a politikai helyzet jelentősen megváltozott. Az amerikaiak kivonultak a békekonferenciáról, a nagykövetek tanácsának sem voltak tagjai és az eredetileg Wilson által kezdeményezett Népszövetségbe sem léptek be. Magyarország, amely az elcsatolandó terület tényleges birtokában volt, tárgyalásokat kezdeményezett, majd ezek eredménytelenségét látva kirobbantotta a felkelést. A további tárgyalások folyamán a magyar fél hajlandónak mutatkozott a területátadásra, és azzal együtt a felkelők kivonulására Sopron és közvetlen környéke fejében. Ennek lett az eredménye az osztrákok előzetes hallgatóságos beleegyezésével a népszavazást elrendelő velencei egyezmény. Az egyezmény végrehajtását komolyan veszélyeztette a királypuccs nyomán a csehszlovák részről indított akció, amelyet a nagyhatalmak a magyar kormány lojális viselkedésére hivatkozva nem engedtek érvényesülni. Befejezésül a szerző kifejti, hogy a magyar kormánynak nagy valószínűséggel Sopron megtartása érdekében kellett a Habsburg restauráció ügyében hozott döntéseit meghoznia.

Barta Róbert korreferátuma a soproni népszavazással kapcsolatos brit álláspont kialakulását taglalja.

Érdekes új elemként ismerteti azt a feltevést, hogy a trianoni szerződés eredeti formájában való fenntartását a franciák az angoloktól közel-keleti olajkoncesszióként vásárolták meg.

Horváth Zoltán „Civitas Fidelissima” című előadása a szerző több évtizedre visszanyúló kutatásainak eredményeit és a bécsi Staatsarchivban végzett feltáró munkáját foglalja össze, amelynek kiemelkedő momentumja az a megállapítás, hogy Sopron sorsa már Velencében eldőlt. A történelmi háttér ismertetése során nyilvánvalóvá teszi, hogy a német anyanyelvű és eredetű soproniak jelentős része a népszavazáskor előtte és a 69. nemzeti szocialista agitációnak is ellenállva miért volt és maradt hűséges a magyar állameszméhez. A sok, eddig ismeretlen adatot feltáró szövegben néhány névírási hiba is előfordul, pl. Villani és nem Willani, Ranzenberger és nem Ranzenbert, Ziermann Lajos és nem Zimmermann Lajos evangélikus lelkész, a tábornoki bizottság angol tagját Gortonnak és nem Gordonnak hívták.

A Horváth Zoltán előadásához kapcsolódó négy korreferátum közül Szemerey Tamásé a Selmecről Sopronba települt Bányászati és Erdészeti Főiskola hallgatóinak az ágfalvi ütközetben való részvételéről és a népszavazás lebonyolításában végzett tevékenységéről számol be.

Az osztrák propaganda sajtóorgánumát, a „Der freie Burgenländer” című újságot Boronkai Szabolcs mutatja be.

Molnár László az 1994-ben elhunyt pozsonyi történész és soproni díszpolgár, Fogarassy László Nyugat-Magyarországgal kapcsolatos munkásságának eredményeit foglalja össze.

Az új magyar-osztrák határ kitűzésének műszaki és eljárási részleteire Suba János világít rá.

Környei Attila „A népszavazás hatása Sopron város fejlődésére, a soproni társadalomra” című előadása széles ívű körkép, amely a város két háború közötti fejlődését nem kis mértékben a népszavazáskor manifesztálódott erkölcsi tartásra vezeti vissza.

Környei Attila előadásához egyenrangúan társul Turbuly Éva Sopronyi Thurner Mihály személyét tárgyaló korreferátuma. Az 1918-tól 1941-ig a város polgármestereként tevékenykedő Sopronyi Thurner meghatározó szerepet töltött be abban, hogy Sopron kiheverje a trianoni csapást, s országos hírnévre tegyen szert a kultúra, az iskolaügy és az idegenforgalom terén.

A kötetet, amely a levéltárban vásárolható meg, Hárs Józsefnek az idegenforgalmat és a kultúrát tárgyaló korreferátuma zárja. A szöveg Pinkafő és Felsőlövő vasmegyei községeket tévesen mint Sopron megyéhez tartozókat tünteti fel.

Összefoglalva, a konferencia anyaga jó képet adott a népszavazásról, a hozzá vezető és az azt követő történésekről. Az előkészítés során azonban gondolni lehetett volna olyan előadók felkérésére is, akik Ostenburgról és fontos szerepű zászlóaljáról valamint egyéb hadtörténeti vonatkozásokról tudtak volna beszámolni. Érdeklődésre tarthatott volna számot a korabeli magyar és külföldi sajtó állásfoglalásainak a bemutatása, végül a német nyelvű magyar propaganda ismertetése is. Reméljük a Soproni Szemle szerkesztőbizottsága számára javaslataink ösztönzőek lesznek.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni könyvespolc / Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1996. évre

70 Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1996. évre

A bibliográfiában szereplő rövidítésekre nézve vö. Soproni Szemle 1978. 268, és 1979. 362. Az anyaggyűjtésben nyújtott segítséget Igmándy Péternek, Metzl Jánosnak, Ormosi Anikónak és G. Szende Katalinnak köszönöm.

Adattár. Győr-Moson-Sopron megye. In: Horler Miklós – László Csaba (szerk.): Magyar Műemlékvédelem X. 319-329.

Advent. Karácsonyfáink díszei. Várhely 2, 1996, 4. sz. 115.

Agócs József: Párbeszéd. Soproni Műhely 1996, 5. sz. 35-36.

Agócs József: Erdőszerű oktatás a korszerű. Soproni Műhely 1996, 4. sz. 50.

Akkreditált vizsgálólaboratórium az EFÉ-n. Magyar Asztalos 1996, 7. sz. 85.

Albert Tibor László: Stadtführer Sopron. Sopron, 1996, Bethlen K. 160.

Andrássy Péter: Erdei fa- és cserjefajok előfordulása Magyarországon. Élet és Tudomány 51, 1996. jan. 12. 2. sz. 56.

Andrássy Péter: Nálunk 1 hét 1 esztendő – 1968. Élet és Tudomány 51, 1996. jún. 24. 14. sz. 750-751.

Andrássy Péter: Az árnika. Élet és Tudomány 51, 1996. nov. 8. 45. sz. 1438.

Andrássy Péter: Kitaibel Pál a Máramarosi-havasokban 1796. Naplórészletek. TV. 127, 1996, 364-367.

Andrássy Péter: A környezetkultúránkról. Iskolakultúra 1996, 10. sz. 82-87.

Angyali üdvözlét. Martos Gábor beszéde Kovács-Gombos Gábor kiállításának megnyitóján Sopronban, a Pannónia Galériában, 1995. december 2-án. Várhely 2, 1996, 1. sz. 94-95.

Antal József – Széphalmi László – Ramhab Zoltán (szerk.): Horribile dictu 1996.

Erdőmérnöki kar. Sopron, 1996. Szociális Foglalkoztató Ny. 84.

Apatóczy István: Hegedüs Antal, Brandisz Márton. Erdészeti Lapok 131, 1996, külső hátsó borító

Apostol Tamás: Tájékoztató a Faipari Tudományos Alapítvány 1995. évi tevékenységéről. Bútor és Faipar 2, 1996, 4. sz. 18.

Arszin Miklós: In memoriam dr. Érdi-Trogmayer Henrik (1897-1996) SSz. 50, 1996, 270-273.

Askercz Éva: A díszkutakról. A sörgyári kút apropóján. Várhely 2, 1996, 1. sz. 72-76.

Askercz Éva: Három 1995-ben rendezett kiállításról. SSz. 50, 1996, 57-65.

Askercz Éva: A Storno család műgyűjteménye. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 319-324.

Askercz Éva: Sz. Egyed Emma kiállításának megnyitója. SSz. 50, 1996, 364-367.

- Askercz Éva: Sz. Egyed Emma kiállításáról. Várhely 2, 1996, 2. sz. 121-122.
- Askercz Éva: Ünneprontás. Öt éves a Soproni Képes Céh. Várhely 2, 1996, 4. sz. 91-93.
- Askercz Éva: "... valaki tévesen Sopron felé irányította." id. Storno Ferenc (1821-1907). Várhely 2, 1996, 1. sz. 101-103.
- Á. H.: Neue Freunde gewonnen – in Ödenburg. NZ. 40, 1996. szept. 21.
- Ágostházi László (összeáll.): Évfordulók. M. 40, 1996, 206-208.
- Bakonyi Gábor: Kell-e nekünk IFABO? Bútor és Faipar 2, 1996, 5. sz. 10-11.
- Balogh László: 1000 éves a magyar iskola. 2. bőv. kiad. Bp., 1996, Korona K. 188.
- 71 Bariska István: Moritz Pál kalmár üzleti könyve. Győri Tanulmányok 17, 1996, 174-177.
- Baranyai Lenke: Rozsonits Géza 1939-1996. SSz. 50, 1996, 373-375.
- Bardoly István (összeáll.): A magyar műemlékvédelem bibliográfiája 1976-1990. In: Horler Miklós – László Csaba (szerk.): Magyar Műemlékvédelem X. 407-608.
- Bardoly István – Haris Andrea (szerk.): A magyar műemlékvédelem korszakai. Tanulmányok. Bp., 1996, Országos Műemlékvédelmi Hivatal 276. (Művészettörténet Műemlékvédelem IX.)
- Bartha Dénes (szerk.): Tilia II.-III.-IV. Sopron, 1996, EFE Növénytani Tanszék 262., 414., 128.
- Bartha Dénes: Kubinszky Mihály: Táj+építészet. Mezőgazda Kiadó Budapest, 176 o. SSz. 50, 1996, 279-280.
- Bartha Dénes: Tímár Gábor: A Soproni-hegység védett és veszélyeztetett edényes növényfajai. Sopron, 1996. SSz. 50, 1996, 380-381.
- Bartha Dénes – Oroszi Sándor – Frank Norbert: A magyar erdészeti irodalom bibliográfiája 1935-1944. Bp.-Sopron, 1996, OEE Erdészettörténeti Szakosztály 62. Erdészettörténeti Közlemények XXVI.
- Bartha Pál: Dr. Majer Antal (1920-1996). Bútor és Faipar 2, 1996, 2. sz. 22.
- Bányai János: Erdei iskolák és kirándulási szállások. TM. 107, 1996, 9. sz. 4.
- Bazsó Gábor: Lapidarium Hungaricum 3. Magyarország építészeti töredékeinek gyűjteménye. Győr-Moson-Sopron megye I. Sopronhorpács, Plébánia- templom. Bp., 1995/1996/, OMvH, 148.
- Becht Rezső: A bűvös henger V. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 27-41
- Bedécs Gyula (főszerk.): Látnivalók Győr-Moson-Sopron megyében: kirándulások Burgenlandba és a Csallóközbe. Miskolc, 1996, Well-PRess.
- Bencsik Gábor: Brennbergbányai képeslap. BKL-B. 129, 1996, 664-665.
- Bencze Lajos: Dr. Köhalmi Tamás hatvanéves. Ni. 84, 1996, 2. sz. 7.
- Benke István – Reményi Viktor (szerk.): A magyar bányászat évezredes története II. Bp., 1996, OMBKE 752.

- Bertalan Judit: A soproni német nyelvű sajtó történetéből. SSz. 50, 1996, 39-50.
- Beszélgetés Dr. Kován Zoltán kanadai egyetemi tanárral. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 77.
- Bidló Gábor: A Vendl-dinasztia. TV. 127, 1996, 468-470. Binkellbale in Ödenburg. NZ. 40, 1996. febr.3.
- Bircher Erzsébet: A Pannónia Galéria – avagy példa a polgárosodásról. SSz. 50, 1996, 79-81.
- Bircher Erzsébet: A törött tükör cserepei... Várhely 2, 1996, 4. sz. 6-8.
- Bircher Erzsébet: VÁRhely. SSz. 50, 1996, 273-276.
- Biza Klára: A természet nem tűri a kilengéseket. Kertészet és Szőlészet 1996. dec. 12. 50. sz. 3.
- Blazovich, László – Müller, Veronika (veröffentlicht von): Die Archive in Ungarn. Bp. - Szeged, 1996, Verein der Ungarischen Archivare 194.
- Bordács Sándor: Virágzásbiológiai megfigyelések kocsányos tölgy (*Quercus robur* L.) egyedeken. Erdészeti és Faipari Tudományos Közlemények 40-41, 1994-1995/1996/, 53-65.
- Boronkai Szabolcs: Arcképek Sopron XIX. századi német nyelvű irodalmi életéből. SSz. 50, 1996, 331-336.
- Boronkai Szabolcs: Moritz Kolbenheyer levelezése Friedrich Hebbellel. SSz. 50, 1996, 66 70.
- 72Boronkayné Sólyom Julianna: Emlékeim Sztéhlo Mátyásról. Evangélikus Élet 61, 1996. jún. 9.
- Boronkayné Sólyom Julianna: Az én tanítóm: Kuszák István. Evangélikus Élet 61, 1996. ápr. 28.
- Boronkayné Sólyom Julianna: A "Zsilipesek" rendhagyó találkozója. Evangélikus Élet 61, 1996. jún. 30.
- Borsa Gedeon: Könyvtörténeti Írások. I. A hazai nyomdászat 15-17. század. Bp., 1996, OSZK 474.
- Bozóki Lajos – Fülöp Csilla – Granasztóiné Györffy Katalin (összeáll.): A magyar műemlékvédelem első évszázada 1846- 1949 kiállítás műtárgyjegyzéke. Bp., OMvH, 1996. április 17-július 21. In: Bardoly István – Haris Andrea (szerk.): A magyar műemlékvédelem korszakai 237-265.
- Böhm András: Ágfalvi mozaik – Agendorfer Mosaik. Sopron, 1996, Patriot 385.
- Bősze Balázs: Hitben és fényben: Napok, események, család. Várhely 2, 1996, 4. sz. 36-39.
- Bősze Balázs: Lukács István: Sub specie aeternitatis. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 292-294.
- Brenner, Koloman: "Kopf hoch, frisch und munter". NZ. 40, 1996. ápr. 20.
- Briber József: Sopronhorpács krónikája. Sopronhorpács, 1996, Sh. Önkormányzat, 285.
- Bruckner-Dudás, Gertrud: Große und kleine Klassenzüge. NZ. – Beilage für Pädagogen Busch Trommel 2, 1996. máj. 8
- Busa Margit (összeáll.): Magyar sajtóbibliográfia 1850-1867. Bp., 1996, OSZK 474.

- Bútorfelújító – restaurátor szakmai nap. Magyar Asztalos 1996, 12. sz. 38.
- Bünker, Johann Reinhardt: Sopron környéki mesék. (Szerk.: Taschner Tamás). Sopron, 1996, Sopron és környéke Német Kultúrklub 134.
- Csapody István: Kitaibel Pál kora, élete és munkássága. Kitaibelia – Kosbor Természetvédelmi Egyesület Botanikai folyóirata Vol. I. Fasc. 1. Debrecen, 1996.
- Csapody István: Változások és új növényfajok Sopron és környéke flórájában. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 391-398.
- Csath Béla: Faller Jenő emlékünnepe. BKL-B. 129, 1996, 76-77.
- Cser József: Horgászdíom emlékezete. SSz. 50, 1996, 356-364.
- Cserpes Tamás – Kocsó Mihály (szerk.): Index plantarum. Az Erdészeti és Faipari Egyetem Botanikus Kertjének növényjegyzéke. Bartha Dénes (szerk.): Tilia IV. Sopron, 1996, EFE Növénytan Tanszék 128.
- Csizmázia Sándor: Az "elengedés esztendejéhez" érkezve. Lelkipásztor 71, 1996, 283-284.
- Czímber Kornél: Erdészeti térinformatika Soproni Műhely 1996, 5. sz. 13-17.
- D.E. Regionalsitzung in Ödenburg. NZ. 40, 1996. máj. 25.
- Dank Viktor: Papp Simon: Életem. Földtani Közlöny 126, 1996, 1. sz. 148-149.
- Dankó Miklós – Szentesi Levente (szerk.): Amit egy baleknak tudnia kell. Sopron, 1996, 57.
- Dávidházy István: A soproni posztósok céhének festőműhelyei. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 243-250.
- Deák, Ernő: Am Beispiel Burgenland: Die Verwertbarkeit der Daten des Österreichischen Städtebuches. BHBl. 58, 1996, 134-141.
- Dercsényi Balázs: Dunántúl műemlékei. TM. 107, 1996, 3.sz. 12-13.
- Dénes József: Nyugat-Dunántúl a 10. században. Kísérlet a helynevek értelmezésére. Vasi Szemle 50, 1996, 357-370.
- Dénes József (szerk.): Tanulmányok Csepreg történetéből. Csepreg, 1996.
- Dér Endre: Esszé Sopronból. Köznevelés 52, 1996, 6. sz. 21.
- 73Dér Endre: Hetvenöt tornádó. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 7-13.
- Dér Endre: M. Horváth Adrienne: A végtelen történet. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 289-291.
- Dér Endre: Sarkady Sándor. Gyöngyhimnusz. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 286.
- Divós Ferenc – Kocsó Mihály – Mészáros Károly: Favizsgálat roncsolás nélkül. Kertészet és Szőlészet 45, 1996. dec. 19. 51-52. sz. 10.
- Dominkovits Péter: Adatok és források Csepreg mezőváros XVII. századi történetének kutatásához

- (1636-1670). In: Dénes József (szerk.): Tanulmányok Csepreg történetéből. 1996, 182-212.
- Dominkovits Péter: Egy évtized a XVII. századi Győr vármegye történetéből. Győri Tanulmányok 17, 1996, 178-181.
- Dominkovits Péter: XVI. századi magyar nyelvű iratok Sopron vármegye levéltárából. Sopron, 1996, Győr-Moson-Sopron Megye Levéltára 150.
- Domonkos Ottó: 100 éve született Csatkai Endre. SSz. 50, 1996, 262-265.
- Domonkos Ottó: Népi grafikák. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 257-272.
- Dóka Klára: Vízépítők, földmérők, útépítők: mérnökeink a 18. század végétől a polgári forradalomig. HiK. 76, 1996, 149-157.
- Drescher J. Attila: Két volt soproni alkotó könyvéről. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/'97. 283-285.
- Ecsedy Judit. A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom 1995-ben. M. 112, 1996, 543-553.
- Egyed Péter: Az időzés boldogsága. Várhely 2, 1996, 1. sz. 5-7.
- Egyetemi tanévnyitó. Erdészeti Lapok 131, 1996, 299.
- EMIL: Az Erdészeti és Faipari Egyetem Erdőmérnöki Karán oktatott tárgyak és az azokat gondozó tanszékek véleményezése. Soproni Műhely 1996, 4. sz. 43-48.
- Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301-1457 I-II. Bp., 1996, História – MTA Történettudományi Intézete (História Könyvtár. Kronológiák, Adattárak 5.) 565-266.
- Erdészeti tanpálya Sopronban. ERFA – Profi 3, 1996. márc. 40.
- Eszik Lajos: Sopron, Hetvennyolcas Galéria, 1995. július 28. Hudra Klára megnyitóbeszéde. Várhely 2, 1996, 1. sz. 117.
- Ezeréves a magyar iskolázás. Evangélikus Élet 61, 1996. szept. 1.
- Az 1996-ban tiszteletdiplomában részesült erdőmérnökök rövid szakmai életrajza. Sopron, 1996. Soproni Egyetem 11.
1996. november 12-13. az MKE Mezőgazdasági Szekció rendezvénye. Agrárkönyvtári Hírvilág 3, 1996, 4. sz. 17-18.
- "Én most egy Budapesten élő kolozsvári vagyok." Balla Zsófiával beszélget Martos Gábor. Várhely 2, 1996, 2. sz. 77-87.
- Érszegi, Géza: Beitrag zur Geschichte von Petri (Unterpetersdorf). BHBl. 58, 1996, 99-114.
- Az év tudósa Simonyi Károly. TV. 127, 1996, 303.
- FALCO: Ismét vezető szerepkörben. ERFA-Profi 3, 1996. nov. 8.
- Facskó Ferenc: Egy töredelmes vallomás. Telefónia. Soproni Műhely 1996, 4. sz. 38-39.

- Faragó Sándor: A Fertő-tó szerepe a Pannon-régió vadlúdvonulásában. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 399-406.
- FATE ünnepi közgyűlés Sopron 1996. augusztus 28. Frank László elnök tájékoztatója. Bútor és Faipar 2, 1996, 9. sz. 3-4.
- 74 Fejér Zoltán: Közelítés John Lennon igazi arcához (1940-1980). In: Sarkady Sándor (szerk.) Soproni Füzetek '96/97. 191-197.
- Firbás Oszkár: A Soproni Hegység védetté nyilvánításának kezdeteiről és a vízrajzi kutatások megindulásáról. Soproni Műhely 1996, 4. sz. 16-21.
- Firbás Oszkár: Száz éves a Zettl-lőver. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 375-390.
- Fizikus útikönyv. Győr-Moson-Sopron megye. Nagycenk. Sopron. Fizikai Szemle 46, 1996, 419-421.
- Fodor András: Stravinsky ... Nemes Nagy Ágnes ... Sopron – Naplójegyzetek. Várhely 2, 1996, 2. sz. 5-8.
- Frank László: Ötévesek az öreg fások. Bútor és Faipar 2, 1996, 8. sz. 4.
- Frank, Norbert: Hans Chmelar: 50 Jahre Landesverband Burgenland des Österreichischen Roten Kreuzes 1946-1996. Österreichisches Rotes Kreuz, Landesverband Burgenland. Eisenstadt 1996. -84 S.+13 Bl., mit zahlreichen Illustrationen, 21,5 x 22,0 cm, gebunden. BHBl. 58, 1996, 96.
- Führer Ernő: Dr. Járó Zoltán 75 éves. Erdészeti Lapok 131, 1996, 350.
- Fülöp Csilla: Átmenet és újrakezdés (1945-1949). In: Bardoly István – Haris Andrea (szerk.): A magyar műemlékvédelem korszakai 191-201.
- Gaál Károly – Wideder Roland: 1956 und das Burgenland. Berichte über die Hilfsaktionen für ungarische Flüchtlinge. Eisenstadt, 1996, Bgl. Landesarchiv 373 p. Bgl. Forschungen Heft 75.
- Galavics Géza: A soproni "Esterházy-Madonna". In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 187-199.
- Gál Péter József: A soproni hőskor (1919-1921). Soproni Műhely 1996. szept. különszám 21-33.
- Gácsi Zsolt – Tímár Gábor: Gondolatok az egyetemi oktatás és a szakmai élet kapcsolata körül. Erdészeti Lapok 131, 1996, 139.
- Gácsi Zsolt – Tímár Gábor: Gondolatok a derékszű körül. Soproni Műhely 1996, 4. sz. 39-40.
- Garas Klára: A soproni Edlinger ház és Gregorio Guglielmi. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 165-186.
- Generalversammlung des Corvinus-Kreises. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 76, 1996, 12. sz. 19.
- Gecsényi Lajos (szerk.): Községi és városi pecsétek Győr-Moson-Sopron megyében a XVII-XVIII. században. Győr, 1996, Győr-Moson-Sopron megye Győri Levéltára 256.
- Géczy Cs. – Sedlmayr J. – Gál T. – Koris J. – Káldi Gy. – Deák L. – Móga S. – Deschmann A.:

- Helyreállított műemlékek 1995-ben. M. 40, 1996, 130-139.
- Gerencsérpusztai nyilatkozat. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 21.
- Gidai Erzsébet: Közgazdászképzés új utakon a nyugati régióban. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 17-18.
- Giczey János: Invitáció. Részletek. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97, 16-26.
- Glaser geb. Hauer, Maria: Immer noch Bindungen an die alte Heimat. NZ. 40, 1996. jún. 15.
- Goór Judit: Történelmi lecke – számonkérés nélkül. Evangélikus Élet 61, 1996. dec. 1.
- Gottschling Gyula: Gara László halálának évfordulójára. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 216-220.
- Gottschling, Maria: Uns verbindet immer noch die Liebe zur angestammten Heimat. 75Letztes Ödenburger Heimattreffen in Bad Wimpfen. NZ. 40, 1996. júl. 13.
- Gólyahír. Soproni Műhely. A Soproni Egyetem lapja. Magyar Felsőoktatás 1996, 9. sz. 46-47.
- Gömöri János: Ezerszáz éves vasasok. Élet és Tudomány 51, 1996. szept. 13. 37. sz. 1160-1163.
- Gömöri János: Fertőrákos Árpád-kori temploma. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 27-42.
- Göncz Árpád megnyitóbeszéde. A magyar iskola első évszázadai c. kiállításon. SSz. 50, 1996, 97-99.
- Götz, Wilhelm: Große Gedenkfeier in Wandorf. NZ. 40, 1996. júl. 6.
- Grábnerné Bösze Klára: 250 éve ... In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 232-240.
- Grosina, Helmut (red.): Dritter Burgenländischer Umweltbericht. Stand: 1994 mit Ergänzungen bis 29. März 1996. Nr. 28. Eisenstadt, 1996, Rötzer 401.
- Grüll Tibor – Keveházi Katalin – Kokas Károly – Monok István – Ötvös Péter – Prickler, Harald (hrsg): Lesestoffe in Westungarn II.Köszeg (Güns), Rust (Ruszt), Eisenstadt (Kismarton), Forchtenstein (Fraknó) 1535-1740. Szeged, 1996, Scriptum Kft. 312.
- Grüll Tibor: Sopron város leírása 1738-ból. -A régészeti kutatások kezdetei Sopronban. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 149-164.
- Grüll Tibor: Városi irodalom a XVII. századi Sopronban. (I.-II.) SSz. 50, 1996, 1-20., 127-136.
- Győr-Moson-Sopron megye statisztikai évkönyve 1995. Győr, 1996, KSH Győr-Moson-Sopron megyei Igazgatósága 278.
- Hadrovics László – Kiss Jenő: Zsirai Miklós MT. 103, 1996, 1541-1543.
- Hajnal László Gábor: Virrasztani félelem nélkül. Sopron, 1996, Patriot 119. (Várhely Könyvek 1.)
- Hábel György: Végső búcsú. Erdészeti Lapok 131, 1996, 67-68.
- Hámori Gábor: A CASTANEA Környezetvédő Egyesület. Soproni Műhely 1996, 4. sz. 22-24.
- Háner János Ferenc: Kerékpárút építési program a Duna mentén, a Győr-Balaton irányában, valamint haladhat a határmenti "S100-as"! TM. 107, 1996, 3. sz. 17.

- Hárs József: Cmarits Margit 1905-1995. SSz. 50, 1996, 375-377.
- Hárs József: Kőburkolattól aszfaltos útig. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 329-338.
- Hárs József: Önképzőkörök Sopronban 1867 és 1945 között. SSz. 50, 1996, 227-243.
- Hárs József – Riedl Béla: Változatok diplomára (Beszélgetés) SSz. 50, 1996, 243-260.
- Hárs József: Salamon Nándor írásai (1962-1995). Bibliográfia. Szombathely, 1995, 125. o. SSz. 50, 1996, 280-281.
- Hárs József: Turbuly Éva: Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1611-1655. Zalai Gyűjtemény 39. SSz. 50, 1996, 284.
- Hegy Péter – Mastalír Ernőné – Szemerey Tamás (szerk.): Christophoros, az evangélikus gyülekezet lapja. Sopron, 1996, 1-4. sz.
- Hernád Tibor: Boros Lajos. Lelkipásztor 71, 1996, 463.
- Holl Imre: Óöntők a XV. századi Sopronban. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 71-88.
- Holló Lajos: Soproni játékkatonák a hidegháborúban. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 251-266.
- 76 "Homok-hazámra gondolok mindig ...". A 60 éves Buda Ferencsel Bella T. Klára beszélget. Várhely 2, 1996, 3. sz. 81-84.
- Homor Tivadar: Nyugat-dunántúli alma materek muzeális értékű dokumentumai. Köznevelés 52, 1996. máj. 31. 22. sz. 15.
- A Honismeret évfordulónaptára 1997. H. 24, 1996, 5. sz. 102-123.
- Honvári János (szerk.): Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig. 2. változatlan kiad. Bp., 1996, Aula 578.
- Horler Miklós: Az intézményes műemlékvédelem kezdetei Magyarországon (1872-1922). In: Bardoly István – Haris Andrea (szerk.): A magyar műemlékvédelem korszakai 79-144.
- Horler Miklós – László Csaba (szerk.): Magyar Műemlékvédelem X. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Évkönyve (1980-1990). Bp., 1996, OMvH. 608.
- Horváth Bertalan: Nosztalgia és valóság. SSz. 50, 1996, 367-368.
- Horváth Csaba: Sopron szakiskolái (1778-1996). In: Kovátsné Németh Mária – Mastalírné Zádor Márta – Sipőcz László – Varga József (szerk.): Település – Iskola – Társadalom 1996. 207-230.
- Horváth Ferenc: Változások a magyar vasúthálózatban (1920-1945). Közlekedéstudományi Szemle 46, 1996, 143-149.
- Horváth József: Még egyszer megyénk falusi újságjairól. Kisalföldi Könyvtáros 1996, 2. sz. 16-25.
- Horváth József: Sopron XVI-XVII. századi könyvkultúrájáról. Győri Tanulmányok 17, 1996,

182-189.

Horvath, Traude: Irodalmi központ Nagymartonban. Bécsi Napló 17, 1996, 3. sz. 7.

Horváth Zoltán: Sopron szabad királyi város tégláégetője (1830-1893) In: Környei Attila - G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 279-302.

Hőbör Tamás: Marketingprogram az erdőért, a fáért. Magyar Asztalos 1996, 9. sz. 12-13.

Hőbör Tamás: OAFSZ – közgyűlés 1996. Sopron. Magyar Asztalos 1996, 9. sz. 16.

Hulják Péter: A növekedés ára avagy hagyományaink jelene és jövője. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 18-19.

Hulják Péter: Tarvágások ökológiai vizsgálata. Soproni Műhely 1996, 4. sz. 40-42.

Huszár László: Levél a halott költőnek. Várhely 2, 1996, 3. sz. 15-16.

Az IAESTE rövid bemutatása. A Soproni Helyi Bizottság eddigi munkájának rövid bemutatása. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 96-98.

Isfort, Lothar: Beszámoló a Soproni Egyetemen töltött IAESTE cseregyakorlatomról. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 99-101.

irfe: Ein Beitrag zur Völkerverständigung. Fränkischer Tag 1996. márc. 6.

Jánoska Ferenc: Beszámoló a Soproni Egyetem és a Zólyomi Egyetem közötti Sporttalálkozóról. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 12-13.

Jereb Ottó: Elfelejtett emlékerdők, emlékfák. SSz. 50, 1996, 70-74.

Jubileumi megemlékezés két nemzetközi nagyrendezvényről. Erdészeti Lapok 131, 1996, 319-323.

judit: In den April geschicht... NZ. 40, 1996. márc. 30.

K. L. :Dr. Ormos Károly 1917-1995. BKL-B. 129, 1996, 216-217.

Kanada a magyarokért. Nyugati magyarság 14, 1996. nov. 11. sz. 12.

Karvalics László (szerk.): Magyarország városai 1-2. Gyoma, 1996, Égisz 523., 521.

Katona Imre: A Bánk bán – rokonok Csapodon és környékén. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 43-56.

77 Katona Imre:Kaszás Marianne (összeáll.): A magyar levéltárak kiadványai 1995-ben. Levéltári Szemle 46, 1996. 4. sz. 72-78.

Kállay István: Városi tulajdon – nyilvántartás. Levéltári Közlemények 66, 1995 [1996], 67-84.

Kettinger Gyula: Nyugat-magyarországi személyiségek kezdeményezései és a magyarországi felsőoktatás. Bécsi Napló 17, 1996, 4. sz. 2.

Keveházi László: Kis János, a költő-püspök. Lelkipásztor 71, 1996, 21-22.

Kietaibl, Hans: Die "zauberischen Weiber" von Antau. BHBl. 58, 1996, 141-144.

Kindergartenversuch in Agendorf. NZ.-Beilage für Pädagogen 2, 1996. márc. 9. NZ. 40, 1996. márc

- Kindlovits Kálmán: Egy elfeledett nemzetiségi hetilap a 19. század második évtizedéből. MKSZ. 112, 1996, 461-477.
- Király Pál: Csupán névváltozás? Erdőgazdaság és Faipar 1996. okt. 7. Magyar Mezőgazdaság melléklete.
- Király Pál: In memoriam 1956! ERFA- Profi 3, 1996. dec. 36.
- K(irály) P(ál): A Ligno-Novum '96 Sopronban. Erdőgazdaság és Faipar 1996. okt. 4-5. Magyar Mezőgazdaság melléklete.
- K(irály) P(ál): Majer professzor halálára ERFA-Profi 3, 1996, febr. 28.
- Király Pál: Mi lesz veled Soproni Egyetem? Magyar Asztalos 1996, 12. sz. 16-17.
- Kisari Balla György: Kogutowicz Manó térképei Bp. 1995 (1996), Tótfalusi Tannyomda 215.
- Kiss Jenő: Mihályi és az osztrák kapcsolat. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 325-328.
- Kiss József Mihály: Magyarországi születésű hallgatók a bécsi egyetemen 1715-1789. Bécsi Napló 17, 1996, 5. sz. 8.
- Kiss Miklós: Műveiben tükröződik mély hite (Interjú a 65 éves Szokolay Sándorral). Lelkipásztor 71, 1996, 320-321.
- Kiss Zoltán: Österreich und Ungarn während der Revolution. NZ. 40, 1996. dec. 21.
- Kissné Nagypál Judit: Történelmi városrekonstrukció és – rehabilitáció Sopronban. M. 40, 1996, 36-40.
- Kitüntetések. A Faipar fejlesztéséért. Dr. Molnár Sándor. Bútor és Faipar 2, 1996, 8. sz. 19.
- Kocsó Mihály: A Botanikus Kert Jubileumi Konferenciája. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 8.
- (Koger): Kétnyelvű tanulmánykötet-bemutató Felsőpulyán. Bécsi Napló 17, 1996, 6. sz. 2.
- Kojan, A. Fritz – Lang, Alois – Baschnegger, Hanna (red.): Geschnatter. Nationalpark Österreichs vierzehnte Nazionalparkzeitung. Erscheint viermal jährlich. Illmitz, 1996, Nationalpark Neusiedler See.
- Koloszár József: Emlékezés Majer Antal Professzor Úrra. Soproni Műhely 1996, 4. sz. 51.
- Koloszár József: Dr. Majer Antal 1920-1995. Erdészeti Lapok 131, 1996, 38.
- Koppány Tibor: Franz Zinner, az Esterházy hercegek kertépítő mérnöke. MÉ. 45, 1996, 283-288.
- Korzenszky Richárd: Nem élhetünk sárba ragadottan. (Elhangzott Udvardi Erzsébet kiállításának megnyitóján a Festőteremben, 1996. június 22-én.) Várhely 2, 1996, 3. sz. 103-105.
- Kovács András: "Kenőanyagok gyártásának és felhasználásának környezetvédelmi kérdései" tárgyi konferencia (Sopron, 1995. szeptember 13-15.). Magyar Kémikusok Lapja 51, 1996, 2. sz. 85-86.
- Kovács Erzsébet: A szakképzés fejlesztése és a műemlékvédelem. Műemlékvédelmi Szemle 6, 1996,

- 78 Kovács Erzsébet: "Hagyományos vakolatok és homlokzati felületképzések" Továbbképzés Sopronban. M. 40, 1996, 74-75.
- P. Kovács Imre: Régi és mai epizódok a soproni líceumi könyvtár történetéből. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 1996. jan. 28-37.
- Kovács József László: Esterházy Miklós és Nádasdy Pál, az író. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 125-134.
- Kovács József László: Gyorsfénykép Fried Istvánról. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 221-223.
- Kovács József László: Hazafelé. Locsmándi László új kötetéről. Várhely 2, 1996, 4. sz. 109-110.
- Kovács József László: Hummel Kristóf végrendelete (1562) és számadása (1569). SSz. 50, 1996, 115-126.
- Kovács József László: Négy tanügyi okmány Frang Dezső kántortanító életéből. Új Pedagógiai Szemle 46, 1996, 2. sz. 94-98.
- Kovács József László: Seregszámla és búcsúzás (vázlatos számvetés 1945-1995). In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 201-215.
- Kovács Zsolt: Nemzetközi faipari tudományos konferencia Sopronban. Bútor és Faipar 2, 1996, 5. sz. 21.
- Kovácsné Németh Mária – Mastalírné Zádor Márta – Sipőcz László – Varga József (szerk.): Település – Iskola – Társadalom. Orte – Schulen – Gesellschaft. Tanulmányok Győr Moson-Sopron megye és Burgenland iskolatörténetéből. 1777-1996. Győr, 1996, MPT Győr-Moson-Sopron Megyei Tagozata 344.
- Környei Attila: Adatok és gondolatok a soproni iskolai oktatás XIX. és XX. századi állapotáról. SSz. 50, 1996, 188-207.
- Környei Attila: Adatok gróf Széchenyi István Sopron megyei szerepléséhez. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 273 - 278.
- Környei Attila: 100 éve született Csatkai Endre a soproni tudós. Várhely 2, 1996, 2. sz. 103-106.
- Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére Sopron, 1996, Hillebrand Ny. 455. (A Soproni Múzeum Kiadványai 2.)
- Kövér Tamás: Csontos a nyilasházban. Andorra. Petőfi Színház Sopron. Rendező: Ferkai Tamás. (Bemutató: 1996. február 10.). Várhely 2, 1996, 1. sz. 97-99.
- Kövér Tamás: Idézőjelek. Várhely 2, 1996, 2. sz. 98-101.
- Kövér Tamás: Az Ikszek konvertálása. Beethoven X.-XX. század. Várhely 2, 1996, 3.sz. 106-107.
- Kövér Tamás: A pártállamból Szent Ilonára. Várhely 2, 1996, 4. sz. 94-96.
- Kőhalmy Tamás – Faragó Sándor – Walterné Illés Valéria – Náhlik András: Az erdők vadeltartó

- képességének mai értékelése. Ni. 84, 1996, 2. sz. 7-9.
- Kőhalmy Tamás: Nemzetközi Vaddisznó Szimposium Sopronban. Ni. 84, 1996, 8.sz. 4-5.
- Kőhegyi Mihály: Tilkovszky Lóránt: Nemzetiség és magyarság. Nemzetiség-politika Magyarországon Trianontól napjainkig. Budapest, 1994, 164 o. SSz. 50, 1996, 281-283.
- Kriegler, Johann: Politisches Handbuch des Burgenlandes. II. Teil (1945-1995). Eisenstadt, 1996, Burgenländisches Landesarchiv 446. Bgl. Forschungen, Heft 76.
- Krisch Imre: Koch Gyula 80 éves. Erdészeti Lapok 131, 1996, 292.
- Krónika. 1995. január 1.-december 31. Kisalföldi Könyvtáros 1996, 1. sz. 70-80.
- Kubinszky Mihály: Lovas Gyula: Magyar vasutak a második világháború éveiben; Lovas 79 Gyula: Újra gurulnak a vonatok Bp., 1996. SSz. 50, 1996, 379-380.
- Kubinszky Mihály: A Károly kilátó ismét a Soproni Városszépítő Egyesületé. SSz. 50, 1996, 321-322.
- Kubinszky Mihály: A Soproni Városszépítő Egyesület tevékenysége az 1995. évben. SSz. 50, 1996, 81-84.
- Kubinszky Mihály: Sopron építésze a XX. században. In: Körneyi Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 369-374.
- Kubinszky Mihály:Tóth Sándor: A Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút rövid története. Belvedere meridionale (1996). SSz. 50, 1996, 378-379.
- Kücsán József: Borkezelési és borhamisítási receptek a XVIII. századból. In: Körneyi Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 251-256.
- Kukorelly Endre: Játék. Várhely 2, 1996, 4. sz. 13-16.
- Landsteiner, Erich: Faut Márk és Klein Menyhért krónikája. Közzéteszi Kovács József László. Sopron-Eisenstadt 1995, 176 o. SSz. 50, 1996, 277-279.
- Landsteiner, Erich: József László Kovács (Bearb.): Die Chronik des Marx Faut und Melchior Klein (1526-1616), hgg. von Katalin G. Szende in: Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg Reihe C, Bd. 1; Burgenländische Forschungen, Sonderbd. XVII, Sopron -Eisenstadt 1995. BHBl. 58, 1996, 94-95.
- Láng Béla: Második Soproni Erdész és Faiparos Állásbörze. Soproni Műhely 1996, 5. sz. 45-46.
- Lang Jánosné: Líceumi Luther-emlékünnepe Sopronban. Evangélikus Élet 61, 1996. ápr. 28.
- Lampérth Gyula: Négy nap Nürnbergben. A Líceum kórusai Bajorországban. Evangélikus Élet 61, 1996. jún. 23.
- Lampérth Gyula: Találkozás az egykori anyaintézménnyel. Evangélikus Élet 61, 1996. júl. 7.
- László Gyula: A mindennapok Csatkai Endréje. In: Körneyi Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 11-12.
- Lectori Salutem! SSz. 50, 1996, 97.

- Lesz-e a XXI. századnak irodalma? Nagy Pállal, a párizsi Magyar Műhely szerkesztőjével beszélget Tar Ferenc. Várhely 2, 1996, 4. sz. 65-74.
- Lett Béla: A mérleg szerinti eredménytől az erdészeti üzem eredményéig. Erdészeti Lapok 131, 1996, 342.
- Levélszekrény. SSz. 50, 1996, 285., 381-382.
- Ligno-Novum – Wood-Tech. Magyar Asztalos 1996, 9. sz. 12.
- Ligno-Novum – Wood Tech. ERFA-Profi 3, 1996, márc. 38.
- Ligno-Novum Sopron 1996. augusztus 28-31. Bútor és Faipar 2, 1996, 2. sz. 21.
- Ligno-Novum Sopron 1996. aug. 28-31. Bútor és Faipar 2, 1996. 6-7. sz. 30., 33.
- Ligno-Novum Wood Tech. Kettős vásár Sopronban. ERFA-Profi 3, 1996, okt. 11-14.
- Lovas Gyula: Magyar vasutak a második világháború éveiben. Bp., 1996, MÁV Vezérig. 632. Vasúthistória könyvek.
- Lovas Gyula: Magyar vasutak a második világháború éveiben. SSz. 50, 1996, 379-380.
- Lovas Gyula: Teljes gözzel – Egy vasutas fotográfus, Finta Béla. SSz. 50, 1996, 368-372.
- Lővei Pál: Esterházy-kiállítás Kismartonban. Műemlékvédelmi Szemle 6, 1996, 199-216.
- Lővei Pál: A közelmúlt emlékeinek műemlékei védelméről. Műemlékvédelmi Szemle 6, 1996, 147-170.
- Luthár Jenő: Ünnepek Ágfalván. Evangélikus Élet 61, 1996. máj.5.
- Maar, Grete: Karl Mollay (bearb.): Hausarznei- und Essigbüchlein von Hans Seyfridt. In: [80](#)Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg, Reihe B/band 2. Sopron 1995. BHBl. 58, 1996, 48.
- Macher Frigyes: Emlékezés Vendel Miklós professzor, akadémikus születésének centenáriuma alkalmából. BKL-B. 129, 1996, 666-667.
- Macher Frigyes – Nikolics Károly: A Magyar Kémikusok Egyesülete soproni csoportja 40 éves jubileumára. SSz. 50, 1996, 85-87.
- Madocsai Miklós: Búcsúzó. Lelkipásztor 71, 1996, 254.
- A Magyar Hidrológiai Társaság 1996. évi közgyűlésén átadott kitüntetések. HiK. 76, 1996, 316-320.
- Magyar János: Az Erdőmérnöki Főiskola jelentése az 1956-57. iskolai év eseményeiről. Bp., 1996, Diós Ny. 117+35. Erdészettörténeti Közlemények XXIV.
- Maradandó értékek a változó világban. Élet és Tudomány 51, 49. sz. 1996. dec. 6. 1539-1541.
- Marosi György: Erdő-köz-gazdaságtan. Erdőgazdaság és Faipar 1996. jan. 7. A Magyar Mezőgazdaság melléklete.
- Marosvölgyi Béla – Rumpf János: Nemzetközi Szimposium Magyarországon az erdészeti munkák gépesítéséről (FORMEC '95). Erdészeti Lapok 131, 1996, 62-63.
- Martos Gábor: Törött tükör, vakablak. Várhely 2, 1996. 3.sz. 6-11.

- Marx György: Fizikatanári konferencia Sopron, 1997. augusztus 19-23. Fizikai Szemle 46, 1996, 400.
- Mastalír Ernőné: Bemutakozik a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára. Agrárkönyvtári Hírvilág 3, 1996, 2. sz. 9-10.
- Mastalírné Zádor Márta: Soproni középiskolák (1557-1996). In: Kovátsné Németh Mária – Mastalírné Zádor Márta – Sipőcz László – Varga József (szerk.): Település – Iskola – Társadalom 1996. 189-206.
- Mazál István: Vonuló kétéltűek és hullók a Fertő-tó partján. TV. 127, 1996, 8. sz. XCVII - XCIX.
- Mátyás István: Perzsiától Pannóniáig. Egy soproni polgár a magyarság útjáról. Dorosmai Imre könyve. Várhely 2, 1996, 1. sz. 114-115.
- Menyes Gyula: Baráth József 1910-1995. Evangélikus Élet 61, 1996. jan. 14.
- Merán Fülöp: A siegendorfi erdei kápolna. Ni. 84, 1996, 3. sz. 18-19.
- Metzl János: Askercz Éva: Sopron Anno – ahogy a festők látták. Kiadó: Fekete Cédrus, Sopron, 1995, 91 old. (ung., deutsch. englisch) SSz. 50, 1996, 93-94.
- Metzl János: A Corvinus Magyar-Osztrák Baráti Kör 1995. évi tevékenysége. SSz. 50, 1996, 260-262.
- Metzl János. Hárs József. Szakácskönyv 1828. Angelicus Kft. Kiadó, Sopron, 1991. 109 o. 11 kép SSz. 50, 1996, 94.
- Metzl János: Mollay Károly: Hausarznei- und Essigbüchlein von Hans Seyfridt. Hans Seyfridt házipatikája és eceteskönyvecskéje (1609-1633). Nikolics Károly Gyógyítástörténeti Bevezetésével. Sopron Város Történeti Forrásai. SSz. 50, 1996, 377 – 378.
- Mezey Alice – Szentesi Edit: Az állami műemlékvédelem kezdetei Magyarországon. A Central -Comission zur Erforschung der Baudenkmale magyarországi működése (1853 – 1860). In: Bardoly István – Haris Andrea (szerk.): A magyar műemlékvédelem korszakai. 47-67.
- Méri Edina: Sopronbánfalva története. Műemlékek. Bp. 1996. TKM Egyesület 16. (Tájak, korok. múzeumok kiskönyvtára 538.)
- Mészáros István: Adalékok Sopron iskolatörténetéhez. SSz. 50, 1996, 137-150.
- 81 Mészáros István. Ezer év iskolái a végeken. A magyar iskola milleneumára. Vasi Szemle 50, 1996, 415-431.
- Mészáros Károly: Ész- és érdekervek. Soproni Műhely 1996, 4. sz. 33-36.
- Mészáros Károly: Felhívás. Erdészeti Lapok 131, 1996, 47.
- Mikó Sándor: A Vághy család pere 1638-ban. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 119-122.
- Mollay Károly: Ajánlás – Empfehlung. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 9-10.
- Molnár László: A bányászattörténet fotóművésze. BKL-B. 129, 1996, 559-560.
- Molnár László: Az egyetlen, magyar bányászalakokat ábrázoló pincetokkészlet a 18. századból.

- BKL-B. 129, 1996, 492-496.
- Molnár László: A hazai szénlelés kezdetei. 1567-ből származó levéltári igazolás a szén öngyulladásos megjelenéséről Brennbergben. BKL-B. 129, 1996, 465-475.
- Molnár László: A Kárpát-medence 1100 éves bányászatának történeti áttekintése. BKL-B. 129, 1996, 414-428.
- Molnár László: Kölcsény szobor Sopronnak – a Központi Bányászati Múzeum támogatásával. BKL-B. 129, 1996, 105-107.
- Molnár László: Lőcsei restaurátor-mesterek kiállítása a Központi Bányászati Múzeumban. BKL-B. 129, 1996, 115-116
- Molnár László: Megemlékezés a brennbergi tömeges bányaszerencsétlenségről. BKL-B. 129, 1996, 109-110.
- Molnár László: Mi történt Sopronban 1942 márciusában? BKL-B. 129, 1996, 545-552.
- Molnár László: 500 éves a magyar bányatársláda intézménye. BKL-B. 129, 1996, 453-459.
- Molnár László: A Selmeci Akadémián alakult Ifjúsági Kör és zászlójának viszontagságos története. BKL-B. 129, 1996, 527-540.
- Molnár László: Sopron műemlék-város bemutatása Selmecbányán. BKL-B. 129, 1996, 100 -102.
- Molnár Sándor: Egy Kanadában végzett erdész-faiparos bemutatása. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 77-79.
- Molnár Sándor: Ligno-Novum Wood-Tech '96. Bútor és Faipar 2, 1996. 9. sz. 5.
- Molnár Sándor: A "magyar fa" millicentenáriumi kiállítás margójára. Bútor és Faipar 2, 1996, 8. sz. 4.
- Molnár Sándor: Sopronba vissza-visszamegyünk, Sopronban újra ott a helyünk! Bútor és Faipar 2, 1996, 8. sz. 3.
- Molnár Sándor: Titokzatos bútorgyár Sopronban. Bútor és Faipar 2, 1996, 2. sz. 15.
- Molnár Sándor: Vállalkozás vagy Egyetem? Soproni Műhely 1996, 4. sz. 37-38.
- Műemlékfelújítások – és helyreállítások 1994-ben az állami költségfordítások (támogatás/ezer Ft) közlésével. Műemlékvédelmi Szemle 6, 1996, 287-302.
- Nagy Alpár: In memoriam Scholz János (1903-1993). SSz. 50, 1996, 20-38.
- Nagy Alpár: Szokolay Sándor nyolcadik operája elé. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 181-190.
- Nagy Ferenc: Évfordulók a műszaki és természettudományokban 1997. Bp., 1996, MTESZ 144.
- F. Nagy Györgyi: A selmeci-soproni matematika és ábrázoló geometria oktatásról. (I. rész, az első 150 év). Erdészeti és Faipari Tudományos Közlemények 40-41, 1994-1995/1996/, 7-14.
- Nagy Mariann: Vállalkozó polgárok a Dunántúlon a dualizmus korában. Sz. 130, 1996, 82701-704.

- Erdészeti Szakmai Konferencia a Wood Tech Erdészeti és Faipari Szakvásár keretében. Erdészeti Lapok 131, 1996, 315-318. IV. Országos Erdészeti Találkozó 1996. augusztus 28-30. Sopron. Erdészeti Lapok 131, 1996, 313-314.
- Nemes András: Ajánló. Sopron Anno II. Várhely 2, 1996. 4. sz. 112-113.
- New-Wiat Kelet-Ázsia kínálata Sopronban. ERFA-Profi 3, 1996. júl-aug. 18.
- Németh Ferenc: Szerencse, szorgalom, tehetség ... Élet és Tudomány 51, 1996, 24. sz. jún. 14. 739-742.
- Németh Gyula: Szent Flórián Győr-Moson-Sopron megyében. Győr, 1996, INFO-NET Kft. 79.
- Németh Ildikó: A Csöndes-féle nyilvános tan- és nevelőintézet. SSz. 50, 1996, 208-227.
- Németh Ildikó: A soproni Laehne-féle nevelőintézet 1853-1918. Fons 3, 1996, 2. sz. 181-210.
- Németh Ildikó: Dr. Wallner Ignác (1847-1929). SSz. 50, 1996, 265-267.
- Németh Noémi – Schaffer Andrea: Adalékok a tübingeni heterodoxia nyugat-magyarországi kapcsolataihoz az 1620-as években. MKSZ. 112, 1996, 223-233.
- Németh Róbert: Ligno Novum & Wood Tech 1996. augusztus 28-31. Bútor és Faipar 2, 1996, 9. sz. 8-9.
- Nikolics Károly: A soproni gyógyszerészet múltjának kutatói. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 407-412.
- Nosferatutól Sztálinig. Az utolsó interjú. A 90 éve született Friedrich Károllyal Salamon István beszélgetett. Várhely 2, 1996, 3. sz. 109-123.
- Nováki Gyula: Kuruckori erőd Sopronbánfalva felett. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 135-148.
- A Növénytani Tanszék kiadványai. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 102-105.
- Nyárády Gábor: Hol az Aranykakas? – Bónis Lajos és Pákey Margit a soproni színpadon. SSz. 50, 1996, 336-347.
- Nyári László: Megtanulni a nyelvet, beilleszkedni, keményen dolgozni – hogy megbecsüljenek. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 82-85.
- Nyári László: A Soproni Divízió soha nem lett elismerve. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 79-81.
- Nyári László – Göbölös Péter (főszerk.): Soproni Műhely. A Soproni Egyetem lapja. Sopron, 1996, 4-7. sz. Soproni Egyetem.
- 860 km kerékpárút Burgenlandban. Bécsi Napló 17, 1996, 5. sz. 2.
- Ormos Balázs vezérigazgató megnyitóbeszéde a Tanulmányi Erdőgazdaság RT. Fáber-réti Motorfűrész és Közéltő Tanpályájának pályáavató ünnepségén. Erdészeti Lapok 131, 1996, 52-53.
- Az Országgyűlés Mezőgazdasági Bizottsága február 1-jén kihelyezett ülést tartott Sopronban az

- Erdészeti és Faipari Egyetem rektori tárgyalójában. Erdészeti Lapok 131, 1996, 69-72.
- Őrség. A Burgenlandi Kultúregyesület tájékoztató lapja. Oberwart 1996. 3. sz. 44 old. H. 1996, 3, 112.
- Pájer Imre: Csorna évszázadai. Csorna, 1996, Csorna Város Önkormányzata 46.
- Pájer Imre (szerk.): Rábaköz honismereti évkönyv. Csorna-Kapuvár, 1996. Pájer Imre Kiadó 85.
- Pajkossy György (szerk.): A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1966 1970. I-II. Bp., 1996, OSZK – Argumentum 970.
- 83Pákovics Miklós: "Az íróasztalom a világ közepe". Kerék Imre költővel Pákovics Milkós beszélget. MH. 19, 1996, 5. sz. 45-50.
- Papp Simon: Életem. Zalaegerszeg, 1996, Magyar Olajipari Múzeum 325.
- Patvaros József: Bányászati történetírásunk fejlődése. BKL-B. 129, 1996, 429-436.
- Pápai Gábor: "Az igaz a hitből él." Erdészeti Lapok 131, 1996, 384-385.
- Pápai Gábor: A soproni Roth Gyula Erdészeti és Faipari Szakközépiskola az elmúlt év novemberében tartotta az iskola alapításának 110, a faipari képzés kezdetének 15. és az iskola soproni tartózkodásának 45. évfordulóját. Erdészeti Lapok 131, 1996, 50-51.
- Papp István: Bajcsy-Zsilinszky Endre 12 napja Sopronkőhidán. In: Körneyi Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 349-358.
- Paul, Hans: Schulgeschichte der drei Gemeinden in Burgenland. Várvidék három településének iskolatörténete (1777-1996) In: Kovátsné Németh Mária – Mastalírné Zádor Márta – Sipőcz László – Varga József (szerk.): Település – Iskola – Társadalom 1996. 82-147.
- Peter, Heinz: Zur Ausbreitung der Misteldrossel (Turdus viscivorus) im Nordburgenland BHBl. 58, 1996, 44-47.
- Petőfi emlékhelyek a Kárpát-medencében. Kiskőrös, 1996, Petőfi Sándor Társaság 272.
- Petravich András: Veszélyeztetett kastélyok és középületek helyreállítása. A kastélyprogram 1981-től 1989-ig. In: Horler Miklós – László Csaba (szerk.): Magyar Műemlékvédelem X. 231-270.
- Póczy Klára: Scarbantia városi önkormányzatának tevékenységéről. In: Körneyi Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 17-26.
- Prickler, Leonhard: 120 Jahre Raab-Ödenburg-Ebenfurter Eisenbahn (Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút) BHBl. 58, 1996, 115-133.
- r w- [Robert Wild]: "Kroisbacher Madonna" eingeweiht. NZ. 40, 1996. jún. 15.
- Ráczné Schneider Ildikó: Bemutatjuk az Erdészeti és Faipari Egyetem Múzeumát II.-III.-IV. Erdészeti Lapok 131, 1996, 291., 388., 349.
- Ráczné Schneider Ildikó: A soproni Erdészeti Múzeum Bécsi Napló 17, 1996, 3. sz. 6.
- Reidinger Zoltán: Fertőszéplaki magángyűjtemény Vasutilámpa Múzeum. TM. 107, 1996, 8. sz.

26-27.

Rekonstruierte Bauernpforte in Kroisbach. NZ. 40, 1996. júl. 20.

Rekviem egy múzeumért. (Bányamunkás, 82. évf., 1995. november, p.:5.) BKL-B. 129, 1996, 113-115.

Rendszerben gondolkodva. ERFA-Profi 3, 1996. dec. 20-21.

Richter, Erika – Dyroff, Hans-Dieter (hrsg.): Denkmalpflege im neuen Europa. Bonn Stuttgart, 1996, Inst. für Auslandsbeziehungen, Deutsche UNESCO-Kommission.

Roller Kálmán: "... mi is voltunk egyszer az Akadémián" Soprontól Vancouverig 1956-1996. Selmec – Sopron – Vancouver. Toronto, 1996, Thorn Press XXIII. 319.

Romay, Andrew: Balfőtől Mauthausenig, 1944-1945. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 243-250.

Ross Károly: Gerund, frauenkircheni főutca, két zsidó hölgy. Várhely 2, 1996. 1. sz. 16-22.

Rózsa György: Sopron látképeiről. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 201-206.

Rozsonits Géza: Bezerédj István, a reformpolitikus. (Szerdahely, 1796. október 28. – Hidja, 1856. március 6.) Várhely 2, 1996, 3. sz. 124-129.

Rozsonits Géza: Kétszáz esztendeje született Bezerédj István. H. 24, 1996, 6. sz. 19-27.

Rónai Judit: A Soproni Németh László Közép-európai Népi akadémia hozzájárulása a 84magyar oktatás 1000. évfordulójának megünnepléséhez. SSz. 50, 1996, 285.

Rubóczky István: Ipartörténeti kiállítás Nagycenken. Köznevelés 52, 1996. márc. 15. 11. sz. 19.

Ruhmann Jenő: A bánya-, kohó- és erdőmérnökhallgatók Ifjúsági Körének agóniája és halála. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 39-40.

Rumpf János: Mihály Sándor egyetemi adjunktusról. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 9-11.

S.E.: Akkreditált vizsgáló-laboratórium az Erdészeti és Faipari Egyetemen. Bútor és Faipar 2, 1996, 5. sz. 20-21.

S.E.: Diplomaosztó ünnepi tanácsülés Sopronban. Bútor és Faipar 2, 1996, 6-7. sz. 36.

S.E.: Miről ír a Soproni Műhely? Bútor és Faipar 2, 1996, 11-12. sz. 34.

Salamon Nándor: László Gyula: 1910-ben születtem. Vasi Szemle 50, 1996, 131-132.

Salamon Nándor: "Kisvárosi festő." Album Gergáczt Bertta emlékére. Várhely 2, 1996, 4. sz. 107-109.

Salamon Nándor: Szemet gyönyörködtető album. Sopron anno. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 295-297.

Salamon Nándor: A tizedik ... Konszolidált érembiennále. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 160-163.

- Salamon Nándor: Vilonyától Sopronig ... Mészáros György festészetéről. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 176-180.
- Sallai János: A magyar-osztrák határ történetéről a XVIII. századtól napjainkig. SSz. 50, 1996, 289-301.
- Sarkady Sándor: Grabner József kiállítása elé. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 172-175.
- Sarkady Sándor:Honti Pál (1906-1995). In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 269-272.
- Sarkady Sándor: Östör Antal emlékezete. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 273-280.
- Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. Művészeti antológia. Sopron, 1996, Szociális Foglalkoztató Ny. 302.
- Sarkady Sándor: Szücs Szabó Sándor 70 éves. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 164-165.
- ifj. Sarkady Sándor: Faut Márk és Klein Menyhért krónikája. Kovács József László könyvéről. Várhely 2, 1996, 1. sz. 108-109.
- ifj. Sarkady Sándor: Somogyváry Gyula: És mégis élünk c. regényéről. BKL-B. 129, 1996, 99-100.
- Sass László: Mítosztemető. Gondolatok Hajnal László Gábor "Legyen az író hasznos akarat...!" című könyvéről. Várhely 2, 1996, 1. sz. 110-113.
- Sass László: Simon Ferenc kiállítása elé. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 166-169.
- Sámson Klára: Öt év a soproni Evangélikus Líceum életéből. Evangélikus Élet 61, 1996. júl. 21.
- Schermann Gábor: Mindig feléd ... Sztéhlo Mátyás lelkészre emlékezve. Evangélikus Élet 61, 1996. jún. 23.
- Schindler, Andreas – Wetzer, Matthias – Rappold, Helmut – Törtl, Michael (zusammengestellt): Fünfzig Jahre Treue zu Ödenburg. Hrsg. vom Kulturverein für Ödenburg und Umgebung e.V. Sitz Bad Wimpfen. Sopron 1996, Patriot.
- 85Schlag, Gerald: André Csatai und das Burgenland. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatai Endre emlékére 1996. 13-16.
- Schlag, Gerald: Schule in Burgenland. Iskolák a Várvidéken (1921-1962). In: Kovátsné Németh Mária – Mastalírné Zádor Márta – Sipőcz László – Varga József (szerk.): Település – Iskola – Társadalom 1996. 67-81.
- Schneider Ildikó. Bemutatjuk az Erdészeti és Faipari Egyetem Múzeumát. (I. rész). Erdészeti Lapok 131, 1996, 256.
- Schwarzwild Symposium 24-27. März 1996 Sopron, Ungarn. Proceedings. Sopron, 1996, CIC. 157.
- Sedlmayr János: Gerő László munkássága. Kiállítás az OMvH aulájában. Műemlékvédelmi Szemle 6,

1996, 171-184.

Sedlmayr János: Új "Kínai ház" a fertődi kastély parkjában M. 40, 1996, 57-59.

Sipos Endre: Majer Antal 1920-1995. Vasi Szemle 50, 1996, 146-147.

Solymosi László: A szőlő utáni adózás új rendszere a 13-14. századi Magyarországon. Történelmi Szemle 38, 1996, 1. sz. 1-43.

Somkuti Elemér: Szárítófejlesztés a nagylózi fűrészüzemben. Bútor és Faipar 2, 1996, 3. sz. 21.

Somogyi Imre: A Csermajori Szakiskola története (1886-1996).In: Kovátsné Németh Mária – Mastalírné Zádor Márta – Sipőcz László – Varga József (szerk.): Település – Iskola – Társadalom 1996. 51-66.

Sopron ragaszkodik a Ligno-Novum, Woodtech vásárokhöz! Bútor és Faipar 2, 1996, 4. sz. 15.

Soproni Cégregiszter 1996. Sopron, 1996, Gosztom és Varsányi 52.

A soproni egyetem rektorának kitüntetése. Erdészeti Lapok 131, 1996, 43.

Soproni Kisokos 1996. Sopron, 1996, Zalai Ny. 108.

Soproni sörfesztivál. Magyar Mezőgazdaság 51, 1996. aug. 28. 35. sz. 4.

Staar Gyula: De mi az igazság: Beszélgetések Simonyi Károllyal. Bp., 1996, Közlöny és Lapkiadó 152.

Staar Gyula: Az ember és a könyve. MT. 41, 1996, 718-726.

Staar Gyula: Az év tudósa: Simonyi Károly. Élet és Tudomány 51, 1996. máj. 31. 22. sz. 678-679.

Ständchen für Opa. NZ. 40, 1996. ápr. 27.

Stubbe, Christoph: Schwarzwildsymposium des Internationalen Jagdrates (CIC) in Sopron (Ungarn). Beiträge für Forstwirtschaft und Landschaftsökologie 30, 1996, 95-96.

Sümeghy József: Egy nagy család: a soproni Líceumi Diákszövetség. Evangélikus Élet 61, 1996. jún. 2.

Szabadfalvi József: Hatvan éves lenne Ikvai Nándor. H. 24, 1996, 1. sz. 19-22.

Szabó Géza: Haubner Máté. Lelkipásztor 71, 1996, 177-179.

R. Szabó Lajos: A hűség embere. Várhely 2, 1996, 2. sz. 106-109.

Szabó Miklós: Millecentenáriumi és emlékerdő ültetése Sopronban 896-1996. Erdészeti Lapok 131, 1996, 255.

Szabó Patrícia: Soprontól Vancouverig. Az erdészeti fakultás útja 1956-ban. Nők Lapja 1995, 42. sz. 12-13.

Szabó Péter – G. Szende Katalin: A magyar iskola első évszázadai. In: Balogh László (szerk.): 1000 éves a magyar iskola. 138-146.

Szakál Ernő: A soproni Pék kereszt középkori geometriája. In: Környei Attila – G. Szende Katalin

- (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 113-117.
- Szalay Béla: Dőr népiskolája (1714-1996). In: Kovátsné Németh Mária – Mastalírné Zádor ⁸⁶Márta – Sipőcz László – Varga József (szerk.): Település – Iskola – Társadalom 1996. 46-50.
- Szalai Gáborné: Győr-Moson-Sopron megye közművelődési könyvtárai 1995-ben. Kisalföldi Könyvtáros 1996, 1. sz. 10-13.
- Szalai Mária: A hit hangjai. Világlap 1, 1996, 5-6.sz. 70-71.
- Szála Erzsébet: Emlékezés dr. Friedrich Károlyra (Budapest 1920. július 28. – Sopron, 1994. május 29.). SSz. 50, 1996, 267-270.
- Szála Erzsébet: In memoriam Josef Pausz (1930-1995) SSz. 50, 1996, 87-90.
- Szála Erzsébet: Kis János az író és irodalomszervező (Előadás Rábaszentandrásán, az író születésének 225. évfordulóján 1995. szeptember 23-án). SSz. 50, 1996, 51-57.
- Szála Erzsébet: "Tisztelendő tudós Atyafiak..." Kis János (1775-1846). Várhely 2, 1996, 1. sz. 104-106.
- Szebik Imre: Kis János püspök-lelkész élete és szolgálata (1770-1846). Lelkipásztor 71, 1996, 460-463.
- Szebik Imre: Luther: A szolgálai akarat című munkája először magyarul. Evangélikus Élet 61, 1996. jún. 16.
- Szemán Attila. Bányamécsünk idegen eredetű elnevezései. BKL-B. 129, 1996, 504-508.
- Szemán Attila: Svaiczter Gábor bányászfokosa. BKL-B. 129, 1996, 496-498.
- Szemerei János: Dr. Ferdinánd István – ahogy én ismertem meg. Lelkipásztor 71, 1996, 231-232.
- Szemerey Tamás (szerk.): A Soproni Népszavazást eredményező ágfalvi csaták 75 éves évfordulójára. Sopron, 1996, Hillebrand Ny. 33. (A Soproni Műhely különszáma 1996. szeptember)
- Szemerey Tamás: A Magyar Királyi Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola vázlatos története a Selmezbányáról történt meneküléstől a soproni népszavazásig. Soproni Műhely 1996. szept. különszám 2-19.
- G. Szende Katalin: A soproni iskola első évszázadai (egy határváros emlékei az országos kiállításon). SSz. 50, 1996, 99-115.
- Szende Katalin: Kölni kereskedők a középkori Sopronban. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 57-70.
- Szentesi Levente (főszerk.): Soproni Sufni. HÖK alkalmi lap. 1. évf. 1996, Soproni Egyetem HÖK 2. sz.
- Szentmiklósi Nagy Sándor: Roisz Vilmos köszöntése. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 157-159.
- Szépfolusi István: Ahogy Bécsben megindultam I-II. Bp., 1996, Bethlen Gábor K. 735.

- Szerdahelyi Pál: Dr. Németh Alajos: Sopron könnyes-véres dátumai. Vasi Szemle 50, 1996, 136-138.
- Szerzőink. Várhely 2, 1996, 1. sz. 120-121., 2. sz. 124-125. 3. sz. 138-139., 4. sz. 116-117.
- Sziebig Andrea: Mindent közös nevezőre hozni. Computerworld-Számítástechnika 11, 1996, 44. sz. 1996. okt. 29. 29-31.
- Sziklai Ede: Kirándulás Sopronba és Leobenbe. BKL-B. 129, 1996, 83.
- Szilárdfy Zoltán: Dorffmaister István "Sponsa Spiritus Sancti" képe a balfi fürdőkápolnában. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 207-218.
- Szimon János: Aranymennyezős hálaadás. Evangélikus Élet 61, 1996. nov. 17.
- Szimon János: Budaker Oszkár. Az igehirdető, a lelkipásztor, a teológiai professzor. Lelkipásztor 71, 1996, 179-180.
- 87 Szimon János: Gondolatok egy erdélyi esküvő után. Evangélikus Élet 61, 1996. okt. 27., In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 42-44.
- Szimon János: Luther halála után a reformáció erővonalai Sopronban. Lelkipásztor 71, 1996, 139-140.
- Sz(imon) J(ános): Ökumenikus imahét. Sopron. Evangélikus Élet 61, 1996. febr. 25.
- Szimon János: A reformáció első erővonalai Sopronban Luther halála után. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 227-231.
- Szimon János: Testvérgyülekezet látogatása Bad Wimpfenben. Evangélikus Élet 61, 1996. szept. 1.
- Szimon János: Zenei élmény soproniaknak. Evangélikus Élet 61, 1996. febr. 18.
- Szita Szabolcs: A magyar tudomány és a szellemi élet mártírjai a Sopron vidéki állásépítésen 1944-1945-ben. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 359-368.
- Szodfridt István: A felsőfokú erdészeti termőhelyismerettani oktatás nagyjai a soproni egyetemen az átköltözés után (1920-1958). In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 413-422.
- Szodfridt István: Búcsú tanítómesteremtől. Erdészeti Lapok 131, 1996, 67.
- Szodfridt István: Erdőhidrológiai kutatóbázis a soproni erdőn. Erdészeti Lapok 131, 1996, 22.
- Szodfridt István: In memoriam Mihály Sándor (1951-1996). Erdészeti Lapok 131, 1996, 332.
- Szokolay Sándor: Gáspárdy Tibor művészi világa. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 170-171.
- Szögi László: A magyar felsőoktatás kezdetei. 2. rész. TV. 127, 1996. 2. sz. 74-78.
- Szögi László: Sopron városi és megyei hallgatók a Habsburg Birodalom egyetemein a XIX. század első felében. SSz. 50, 1996, 150-188.
- SZ SZZ: Nemzeti ünnepünk Burgenlandban. Bécsi Napló 17, 1996, 3. sz. 2.

- Szűcs László: Vörös Károly (1926-1996). Levéltári Szemle 46, 1996, 4. sz. 66-68.
- T.K.: Hettich-bemutató a Soproni Egyetemen. Magyar Asztalos 1996. 12. sz. 14.
- T.K.: A "Magyar Fa" kiállításról. Magyar Asztalos 1996. 9. sz. 13.
- T.K.: Terméktervezési nap a Soproni Egyetemen. Magyar Asztalos 1996. 12. sz. 107.
- Takács László: Tudományos emlékülés volt Egyetemünkön. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 6-8.
- Tardy János (szerk.): Magyarországi települések védett természeti értékei. Bp., 1996. Mezőgazda Kiadó 663.
- Tasnádi György: Magyarország Velencéje avagy Művészeti Intézet a Soproni Egyetemen. Magyar Iparművészet 1996, 1. sz. 40-41., Soproni Műhely 1996, 5. sz. 30-31.
- Terméktervezési szakmai nap a Soproni Egyetemen. Bútor és Faipar 2, 1996. 1. sz. 19.
- Tilkovszky Lóránt: Peter Haslinger: Der ungarische Revisionismus und das Burgenland 1922-1932. Europäische Hochschulschriften, Reihe III., Bd. 616. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 1994. 221. 130, 1996, 467-469.
- Tímár Gábor: Az oktatók hallgatói véleményezése. Soproni Műhely 1996, 4. sz. 48-49.
- Tímár Gábor: A Soproni-hegység védett és veszélyeztetett edényes növényfajai. A Soproni Műhely különszáma, Sopron, 1996, pp. 50. SSz. 50, 1996, 380-381.
- Tímár Gábor: Új florisztikai adatok a Soproni-hegységből. SSz. 50, 1996, 347-356.
- Tirczka Imre – Ferencsik István: A természetföldrajzi tájak jelentősége a cukorrépa termesztésben. Földrajzi Értesítő 45, 1996, 221-234.
- Tirnitz József – Szakács Anita: Sopron város tanácsa bírósági jegyzőkönyveinek regesztái. I. 1533-1554. Sopron, 1996, Soproni Levéltár, 118.
- 88**A X. Országos érembiennále díjazottainak kiállítása Sopron, Lábasház, 1996. Sopron, 1996, Hillebrand Ny. 28.
- Tobler, Felix: Burg Forchtenstein in Reisebeschreibungen, Reiseführern und topographische Handbüchern aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. BHBl. 58, 1996, 49-71.
- Tobler, Felix: Die Eisenstädter Buchbinder Wambek und Wiedekomm als Distributoren burgenländisch-kroatischer Drucke von der Mitte des 18. bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts. BHBl. 58, 1996, 88-93.
- Tompa Károly: A Sopron-Tómalmi nemesnyár demonstrációs ültetvény értékelése. Erdészeti és Faipari Tudományos Közlemények 40-41, 1994-1995/1996/, 115-135.
- Tompa Károly: Dr. Dr. h. c. Majer Antal 1920-1995. SSz. 50, 1996, 90-92.
- Tompa Károly: Dr. Szodfridt István. Erdészeti Lapok 131, 1996, 180.
- Tompa Károly: Egy páratlan munkás erdészélet. Barabits Elemér 75 éves. Erdészeti Lapok 131, 1996, 354.

- Tompa Károly: Ötven évi jegyzeteimet lapozom. Bp., 1996, OEE Erdészettörténeti Szakosztály 248. Erdészettörténeti Közlemények XXVII.
- Tompa Zsoltné: A Voyager szoftver a Soproni Egyetem Központi Könyvtárában. Agrárkönyvtári Hírvilág 3, 1996, 4. sz. 18-21.
- Tompa Zsoltné: Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárának új szolgáltatásai. Soproni Műhely 1996, 5. sz. 33-34.
- Tompos Ernő: A soproni Storno műterem. M. 40, 1996, 63.
- Tóth Béla: Kovács József László: Die Chronik des Marx Faut und Melchior Klein. Faut Márk és Klein Menyhért krónikája (1526-1616). Levéltári Szemle 46, 1996, 57-59.
- Tóth Sándor – Gál László – Kismarci Attila: Vadgazdálkodási tanulmányút Sopronból a Mongol-Altáj sziklavilágába. Ni. 84, 1996, 4. sz. 24-25.
- Tóth Sándor: A Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút rövid története. Belvedere meridionale VIII. évf. (1996), 3-4. sz. SSz. 50, 1996, 378-379.
- Tóth Sándor: Légítámadások a GYSEV ellen 1944/45-ben. SSz. 50, 1996, 302-321.
- tszm (Tóth-Szöllös Mihály): Nemeskéri nap. Evangélikus Élet 61, 1996. jún. 16.
- Tóth-Szöllös Mihály: Pröhle Károly professzor köszöntése. Evangélikus Élet 61, 1996. márc. 17.
- Tóth-Szöllös Mihály: Tanévnyitás – a gyarapodás jegyében. Evangélikus Élet 61, 1996. okt. 6.
- Tóth-Szöllös Mihály: Történelmi nap Csepregen. Evangélikus Élet 61, 1996. jan. 28.
- Trajtler Gábor: Látogatás Kiss Jánosnál Kapolcson. Lelkipásztor 71, 1996, 388-390.
- Tuba László: Arrabona, 31-33. H. 24, 1996, 2. sz. 103-104.
- Tuba László: Otthonunk, Dör. H. 24, 1996, 1. sz. 105-106.
- Turbuly Éva: A Házi Jenő díj átadása a Soproni Levéltárban. Levéltári Szemle 46, 1996, 3. sz. 78.
- Turbuly Éva: Komitatsarchiv Győr-Moson-Sopron in Sopron. In: Blazovich, László - Müller, Veronika (szerk.): Die Archive in Ungarn. Bp.-Szeged, 1996, 63-65.
- Turbuly Éva: A levéltárak szerepe a helytörténeti kutatásokban. In: Kiss L. (szerk.): Helytörténész könyvtárosok II. Országos Tanácskozása Sopron, 1995. július 26-28. Bp., 1996, OSZK-KMK.
- Turbuly Éva: Zala megye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1611-1651. Zalaegerszeg, 1996, 189. Zalai Gyűjtemény 39.
- Tüskés Tibor: A végtelen történet. M. Horváth Adrienne esszékönyvéről. Várhely 2, 1996, 3. sz. 133-135.
- Urbach Zsuzsa: Megjegyzések a soproni Zettl-Langer gyűjtemény osztrák gótikus [89](#)táblaképéhez. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 95-111.
- V. S: Sopron fényei. Magyar Mezőgazdaság 51, 1996. jan. 17. 3. sz. 15.

- V. S: Sör, habbal. Magyar Mezőgazdaság 51, 1996. máj. 29. 22. sz. 14-15.
- Vadas József: Kastélyok feltámadása? Kritika 1996, 6. sz. 26-27.
- Valter Ilona: A Magyar Tudományos Akadémia Archeológiai Bizottsága és annak működése (1858-1872). In: Bardoly István – Haris Andrea (szerk.): A magyar műemlékvédelem korszakai 69-77.
- Varga Gyula: Koszorúzás és Zászlószentelés a Győr-Sopron megyei Pusztacsaládon. H. 24, 1996, 6. sz. 112.
- Varga Imre: A honfoglalás, honalapítás, az állam- és egyházszerzés a magyarországi iskolai színjátszás tükrében. MKSZ. 112, 1996, 371-376.
- Varga Imréné: "...öt évtizeden át támogatóm és pártfogóm voltál ...". Két tudós ember, Házi Jenő és Csatkai Endre barátságának kialakulása levelezésük tükrében. In: Környei Attila G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 443-456.
- Varga József: Kapuvár iskolái (1550-1996) In: Kovátsné Németh Mária – Mastalírné Zádor Márta – Sipőcz László – Varga József (szerk.): Település – Iskola – Társadalom 1996. 166-188.
- Varga Mihály: Akkreditált vizsgálólaboratórium az Erdészeti és Faipari Egyetemen. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 106.
- Varga Péter: Legnyugatibb kutatóintézetünk. MT. 41, 1996, 738-744.
- Vargha Zsuzsa: Évnegyed. Civilek a pályán. Várhely 2, 1996, 1. sz. 89-93.
- Vargha Zsuzsa: "Nem találok szavakat... (...hidd el, már nem is keresek.)". Várhely 2, 1996, 3. sz. 99-102.
- Vargha Zsuzsa: A népszavazás évének hétköznapijai. 1921-ben írta a Soproni Hírlap és a Sopronvármegye. Várhely 2, 1996, 4. sz. 98-105.
- Vargha Zsuzsa: Rosszkedvünk tavasza. Várhely 2, 1996, 2. sz. 79-82.
- Vargha Zsuzsa: "...szabad emberek csak hiábavaló dolgokkal foglalkoztak..." Egy beszélgetés töredékei. Várhely 2, 1996, 1. sz. 118.
- Vargha Zsuzsa: Tükörtörő kavicsok. Várhely 2, 1996, 4. sz. 8-11.
- Vasy Géza: A tárgyasított személyesség költészete. MH. 19, 1996, 1-2. sz. 114-115.
- Vathy Zsuzsa: Ha minden ember megteszi. Európai utas 6, 1996, 2. sz. 51-57.
- Velladics Márta: Egy apró, ámde érdekes adat Fertőd építéstörténetéhez. SSz. 50, 1996, 74-79.
- Verő József: A Nagycenki Geofizikai Obszervatórium: A geomágneses tér mérésének története. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére 1996. 431-442.
- Verseny a világszínvonallal – csoszogva? Galgóczy Judit operarendezővel beszélget Bircher Erzsébet. Várhely 2, 1996, 2. sz. 57-64.
- Vida Mária: Patikamúzeumok – műemlékpatikák Magyarországon. Bp., 1996, Semmelweis

Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár 158.

Vig Károly: A Nyugat-magyarországi peremvidék levélbogár faunája (Coleoptera: Chrysomelidae). Szombathely, 1996, Savaria Múzeum 178. (Praenorica Folia historica naturalia III.)

Vinicz: Zöldség-nap Fertődön. Magyar Mezőgazdaság 51, 1996. szept. 11. 37. sz. 15.

Vízrajzi évkönyv 1995. Bp., 1996, VITUKI Hidrológiai Intézete 296.

Vörös Boldizsár (összeáll.): Vörös Károly (1926-1996) életművének bibliográfiája. [90](#)Történelmi Szemle 38, 1996, 421-450.

Wallner Ákos: Dr. Wallner Ernő (1891-1982) élete és munkássága. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatai Endre emlékére 1996. 423-430.

Wieder Forst- und Holzmesse in Ungarn. Holz-Zentralblatt 122, 1996. júl. 3. 80. sz. 1282.

Wilfing János: A soproni Erdészeti és Faipari Egyetem 1996 őszétől induló posztgraduális képzései. Bútor és Faipar 2, 1996, 5. sz. 20., 6-7. sz., Erdészeti Lapok 131, 1996, 260.

Winkler András: Integráció? Házasság? Soproni Egyetem. Soproni Műhely 1996, 6-7. sz. 4-5.

Winkler Gábor: A "forradalmi építészet" képviselői az Esterházy család szolgálatában. In: Környei Attila – G. Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatai Endre emlékére 1996. 225-242.

Winkler Gábor: Európai Nyári Akadémia – Bathban és Sopronban? Soproni Műhely 1996, 5. sz. 32.

Winkler Gábor: Europa Nostra kongresszus Bécsben egyetemünk részvételével. Soproni Műhely 1996, 5. sz. 32.

Winkler, Gábor: Denkmalpflege im heutigen Ungarn. In: Richter, Erika – Dyroff, Hans Dieter (hrsg.): Denkmalpflege im neuen Europa 58-67.

Winkler Gábor: Kilátótorony Sopron felett. A Károly kilátó építéstörténete. SSz. 50, 1996, 322-331.

Winkler Gábor: Lakóházak értékelése Sopronban. M. 40, 1996, 266-270.

Winkler Gábor: Történeti utakon. Bp., 1996, KHVM Közúti Főosztály 76.

Wood-Tech – Lignonovum. Fagazdasági Híradó 24, 1996. dec. 4. sz. 2.

Zentai László: Polgárebresztő versek – felelősséggel. Bösze Balázs: Egybegyűjtött hallgatásaim. Várhely 2, 1996, 4. sz. 110-112.

Zilahi, József: Archiv der Universität für Forst- und Holzwissenschaften. In: Blazovich, László – Müller, Veronika (szerk.): Die Archive in Ungarn. Bp.-Szeged, 1996, 116-117.

Zügn Tamás: Oltár ne maradjon zsoltár nélkül! Hálaadás a felújított orgonáért. Evangélikus Élet 61, 1996. okt. 13.

Zsirai László: Bösze Balázs: Egybegyűjtött hallgatásaim. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek '96/97. 287-288.

1998. LII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Soproni könyvespolc / Szende Katalin: Két kisváros a

Szende Katalin: Két kisváros a Dunántúlon

(Körmend története, szerk. Szabó László, Körmend, 1994. és Tanulmányok Csepreg történetéből, szerk. Dénes József, Csepreg, 1996. kötetek ismertetése)

„A magyar várostörténet még a kezdet legkezdetére is alig ért el” – állapította meg Szekfü Gyula 1917-ben A magyar állam életrajza c. munkájában.¹⁽²⁰⁴⁾ Megfogalmazása találó volt, annak ellenére, hogy már jó két évtizeddel korábban, a millennium idején sorra-rendre jelentették meg a városok saját történetüket bemutató „monographiáikat”. Véletlen csupán, hogy az alább ismertetendő két kötet éppen egy évszázaddal az ezredévi felbuzdulás után jelent meg: a körmendi 1994-ben, a város kiváltságolásának 750. évfordulójára, a csepregi 1996-ban, az **91**újbbóli várossá avatás első évfordulójára. Mindkét könyv tanulmánykötet, nem tartanak számot a büszke monográfia elnevezésre, mégis alkalmasak arra, hogy bemutassák, hol tart, mennyit változott a magyar várostörténet-írás az elmúlt száz esztendőben.

A századfordulós kiadványok általában a helyi értelmiség egy-egy műkedvelő tagjától (tanár, orvos, ügyvéd, lelkész) származtak, és jó esetben szorgos adatgyűjtésre, lelkiismeretes munkára épültek. Ennek a műfajnak szép példája Farkas Sándor csepregi káplán „Csepreg mezőváros története, többnyire eredeti adatok alapján” c. munkája, amely még a millenniumi dömping előtt, 1887-ben látott napvilágot Budapesten, és amelyet maradandó értékei miatt az itt tárgyalt kötettel egyidőben reprintben is megjelentettek. A Körmend története c. kötetnek másfajta előzményei voltak: a Körmendi Füzetek 1940-es évekbeli, többek között Iványi Béla neve által fémjelzett régi, és 1973-ban indult új folyamai. Zágorhidi Czigány Balázshoz csatlakozva²⁽²⁰⁵⁾ joggal nevezhetjük Körmendet a helytörténetírás szempontjából nemcsak Vas megye, hanem az egész ország „legtermékenyebb település”-ének.

Mindkét kötetben, túl azon, hogy a mai Vas megye területén levő hajdani városok, ill. mezővárosok történetét dolgozzák fel, közös a „tanulmánygyűjtemény” jelleg. Szerzőik szinte kivétel nélkül országosan elismert kutatók, Csepreg esetében (mely tudvalevőleg 1950-ig Sopron megye része volt, ezért a rá vonatkozó írott források jó részét a Soproni Levéltár őrzi), soproni, szombathelyi és budapesti tudományos intézmények munkatársai vettek részt a munkában, míg Körmenden a helyi szakemberek is szót kaptak. Az a lehetőség, hogy egyetlen szerző írja meg valamelyik település teljes történetét, fel sem merült. A köteteken belül azonban már eltérnek a hangsúlyok és a szerkesztési szempontok. Körmenden, ahol a bevezető szerint eredetileg átfogó városmonográfia szerkesztését vették tervbe, az egyes résztanulmányok az őskortól kezdve napjainkig folyamatosan nyomon követik a település történetét, majd rövidebb, gazdaság- és művelődéstörténeti témájú résztanulmányok következnek. Az írások első csoportjában, Palkó István nyelvészeti tanulmánya után, aki a helység nevét „sövénnel elkerített helyű, cölöphidú átkelő” jelentésben az ótörök nyelvből eredezteti, Károlyi Mária a város területén előkerült régészeti leleteket ismerteti. A legfontosabb lelőhely a Batthyány kastély kertje, ahonnan két korszak, a rézkor (i.e. 3. évezred 2. fele) és a római uralom kezdetét is megérő későkelta időszak (i.sz. 1. sz. 2. fele) emlékei kerültek felszínre.

Dénes József, aki a város 1526-ig terjedő történetét foglalta össze, nehéz és könnyű helyzetben is volt egyszersmind, ugyanis Bándi Zsuzsanna levéltáros-történész már igen részletes és adatgazdag feldolgozását adta ennek a korszaknak.³⁽²⁰⁶⁾ A jelen kötet régész szerzője, mint írja, ennek az írásnak a „tömörítésére, lényegi kivonatolására, szerkesztésére” vállalkozott – és valljuk be, hogy erre a szélesebb olvasóközönség

kedvéért szükség is volt. Újdonság viszont az 1. fejezet, a „Körmend és környéke a X-XIII. században”, amely nemcsak régészeti, hanem nyelvészeti és elbeszélő források alapján is, de a régész friss látásmódjával ismerteti azt az időszakot, amelyből oklevelek még nem maradtak fenn. Azt pedig, hogy az oklevelek alapján rekonstruálható várostörténet sem lezárt ügy, maga a korábbi mű szerzője, Bándi Zsuzsanna bizonyította be, a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchivban őrzött Erdődy-levéltárból származó két 1372-es, ill. 1393-as vásártartási privilégium közlésével⁴⁽²⁰⁷⁾. Kóta Péter pedig ⁹²ugyancsak az Erdődy-levéltárból származó három, Körmendre vonatkozó középkori oklevél (1368, 1393 – ez azonos a Bándi által közölttel és 1457) bő tartalmi regesztáját hozza.⁵⁽²⁰⁸⁾

Tartalmilag Dénes József tanulmánya után kíváncsokra Hajmási Erikáé, aki több olyan objektum régészeti maradványainak megfigyeléséről számol be, melyeket Bándi Zsuzsanna nyomán Dénes József az írott források alapján ismertet: a védművek (palánk), a Szt. Erzsébet plébániatemplom, a „vár” és a „torony” tartozik ide. Ez utóbbival kapcsolatban megkockáztatnám azt a feltevést, hogy Hermán nembeli Dész comes építménye egy országosan elterjedt típus helyi képviselője, a 13. század folyamán egységesülő, és később részben a városi lakosság soraiba betagozódó nemességhez kapcsolható. Ilyen városi toronyépületek nemcsak Budán, Pozsonyban, Sopronban vagy Székesfehérvárott, hanem pl. Pásztó mezővárosban is megfigyelhetők voltak.⁶⁽²⁰⁹⁾ A régésznek mostoha körülmények között végzett leletmentő ásatásai a palánk szerkezetére, a lakó- és gazdasági épületekre vonatkozóan is új adalékokkal szolgálnak. Teljesen egyetértünk azzal az óhajával, hogy „a város módszeres régészeti feltárása feltétlenül indokolt volna.”

Tóth István György példamutatóan alapos, de mégis olvasmányos tanulmányában az időrendi feldolgozás fonalát követve az 1526 és 1809 közti időszakot mutatja be. Írását, amely kivételesen gazdag forrásbázisra, valamint saját csaknem két évtizedes ezirányú kutatómunkájára és számos résztanulmányára épül, maga is példamutatónak szánta. Kiemeli, hogy a Körmendet birtokló Batthyány család levéltára gazdagságának köszönhetően a város „életét az országban szinte egyedülálló részletességgel ismerhetjük meg”. Ezért nemcsak a történeti és hadi eseményeket tárgyalja igen alaposan, a fő hangsúlyt arra fektetve, hogy mit jelentett mindez a város lakói számára, hanem a demográfia, a gazdálkodás és a művelődés számos aspektusát is részletesen ismerteti. A gazdag anyagból kiemelném az iskolára, az iskolamesterekre és a diákokra vonatkozó, olykor joviálisan ironikus megállapításokat.

A város „hosszú 19. századáról”, az 1800 és az I. világháború vége közötti időszakról Kondicsné Kovács Éva tollából olvashatunk. A gazdasági és demográfiai változásokat szemléltető, gondosan összeállított táblázatokból a szerző optimista hangvétele ellenére az tűnik ki, hogy Körmend a 19. században egyre jobban elmaradt Vas megye vezető településeitől. Az itt csak röviden említett témakörökről, pl. az építéstörténetről vagy az egészségügyről külön részletes feldolgozások állnak rendelkezésre a Körmendi Füzetek sorozatában.⁷⁽²¹⁰⁾ Amit mégis hiányolok, az a személyes hangvételű források (naplók, visszaemlékezések) feltárása és felhasználása.

Stipkovits Ferenc 1918-ban veszi fel a történet fonalát, és elemzi az 1948-ig terjedő három évtized helyi politikai eseményeit és társadalmát. Az 1989-es rendszerváltás következtében hangneme viszonylag objektív és tárgyilagos, bár a „forradalom” és „ellenforradalom” kifejezések használatában következetlenségeket lehet felfedezni. Kár, hogy a bemutatás kissé egysíkú, és a statisztikai forrásokban bővelkedő korszakból szinte kizárólag az egyes pártok támogatottságáról közöl kimutatásokat, a társadalom elemzésének kevesebb teret szentel.

Az 1949 utáni bő négy évtizedet (igaz, az 1985-1989 esztendőket kihagyásával) Mészáros Gábor, és ismét Stipkovits Ferenc tárgyalja. Ez az a rész, amit egy későbbi város-monográfia szerzői a leginkább át fognak

dolgozni, de ez természetes is. Mindenképpen fontos, hogy a szerkesztő és a szerzők nem tekintettek el a közelmúlt – jóformán a jelen – eseményeinek [93](#)bemutatásától sem. A bizonytalanságot mutatja, hogy Mészáros Gábor tanulmánya mintegy felét történetfilozófiai/elméleti fejtegetéseknek szentelte, és a fennmaradó rész is főleg a pártértekezletek határozataival foglalkozik. Szerencsés, hogy több helyen az 1989-1991-es események helyi főszereplőivel készült interjúkat is felhasznált.

A kötet utolsó harmadát alkotják a már említett tematikus tanulmányok. Nagy Zoltán terjedelmes írása a kézműiparról, ezen belül a 17-19. századi céhek működéséről, a kézművesek termékeiről és lakáskörülményeiről számol be. Zimányi Vera a herceg Batthyány család kétszeres pusztulás által megtizedelt levéltáráról szól, Pandula Attila a napjainkban a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött Batthyány-Strattmann fegyvertár anyagát és négy 1900 és 1936 között rendezett kiállításon történt bemutatását írja le.[8\(211\)](#) Zsámbéky Monika egy másik, szintén a Nemzeti Múzeumba került tárgye gyűjtéssel, az 1812-ben felszínre került, gyűrűkből és ezüst edényekből álló ún. körmendi kincslelettel foglalkozik, a városban működött 14. századi ágostonos vagy ferences közösséghez kapcsolva azt. Vörös Ottó az 1684-ben a fennmaradásukért küzdő reformátusok által írt magyar nyelvű „körmendi kódexet” ismerteti, végül Gyürki László Faludi Ferenc és családja körmendi kapcsolatairól ír.

A kötetet egyesített hely- és névmutató zárja le, amely azonban nem terjed ki az illusztrációkra, ill. azok aláírásaira. A képek, a tematikus tanulmányokat leszámítva, egyébként is sokszor szervesen követik a cikkeket, melyek szövegében még akkor sem találhatunk rájuk utalást, ha történetesen szóba kerül az ábrázolt tárgy vagy esemény. Szintén hagy némi kívánnivalót maga után a kötet technikai szerkesztése: a 63. és 140. oldalon sor, ill. sorok maradhattak ki, és értelemzavaró sajtóhibák vannak némely képaláírásban is: pénzverő tő helyett pénzverő kő szerepel (174.o.), szegény Zrínyi Dorottya pedig Irínyiként van feltüntetve (177.o.). A házilagos szövegszerkesztésből eredő hibák sajnos a másik ismertetendő kötetben is megtalálhatók. Nézzük azonban inkább a tartalmát!

A Tanulmányok Csepreg történetéből szerkesztője és szerzői egyszerre többre és kevesebbre is vállalkoztak, mint Körmenddel foglalkozó kollégáik. (A két névsor között éppen ez utóbbi kötet szerkesztője, Dénes József jelenti a kapcsolódási pontot.) Az említett századvégi monográfia adatait messze meghaladva, sok újdonsággal szolgáló alapkutatásokat végeztek el és tesznek közzé, de az első két régészeti írást leszámítva „csak” a 10-17. századra összpontosítottak.

Ilon Gábor, aki a rómaiak megjelenése előtti korszakok régészeti adatait gyűjtötte aprólékos munkával össze, szinte szó szerint megismétli Hajmási Erika fentebb, Körmend vonatkozásában idézett megállapítását: mielőbb szükség lenne a település rendszeres régészeti kutatásának megindítására. Tanulmányát rövid történeti-ökológiai rekonstrukcióval kezdi, majd a három lelőhely (Kavicsbányák, Szentkirály, Gőr-Kápolnadomb) leleteit ismerteti az átmeneti kőkortól (i.e. 10-5. évezred) a késő vaskorig (i.sz. 50). Ezt követően Kiss Gábor, mintegy négy évszázados időszak kihagyásával az 5-9. század írott forrásokat nélkülöző történetét tárgyalja, az általános háttér előtt helyezve el két avarkori leletegyüttes anyagát. Szintén régészeti forrásanyagot, a Csepreg-Szentkirály 10-16. századi temetőjének embercsont-maradványait dolgozza fel Tóth Gábor antropológus, aki a csontok paleodemográfiai és paleopatológiai elemzését végezte el. Sok újdonságot hozó írása az előző két tanulmánytól eltérően szigorúan szaktudományos jellegű, ezért sajnos a kötet laikus olvasói számára nehezen érthető.

[94](#)Dénes József Csepreg és a Répce-vidék Árpád-kori történetét összegzi. Az előzmények között szól a honfoglaláskor tárgyi és nyelvészeti emlékeiről, majd az egykori csepregi járás településneveit sorolja fel, részletesebben nem bizonyított magyarázataikkal, első okleveles említéseikkel, középkori eredetű

templomaikkal és vármaradványaikkal együtt. Magát Csepreget pl. török személynévi eredetűnek tartja, „borseprő” jelentéssel. A felsorolt várak közül a góri a legteljesebben kutatott, ennek 1988-1993. közti ásatása nyomán elvi rekonstrukciós rajza is készült. A cikket egyoldalas áttekintés zárja „Csepreg városi múltjának kezdetei” alcímmel. Ennél többet a kutatás jelenlegi állása szerint nem lehetett megállapítani – tehát még van bőven teendő!

A nagyívű áttekintést egy művészettörténeti rész tanulmány követi: Kerny Terézia „Madonna szobor Csepregről” c. írása szintén első kézből származó új kutatási eredményekkel, egy 1988-ban felfedezett gótikus faszoborral ismerteti meg az olvasót. Kubinyi András alapvető jelentőségű tanulmánya ismét nagyobb összefüggéseket ragad meg, amikor Csepregnek a Nyugat-Dunántúl középkori városhálózatában elfoglalt helyét vizsgálja. A magyar településtörténeti kutatásokban Kubinyi András gyökereztetten meg a „központi hely” fogalmát, egy tíz változós számítási rendszert alakítva ki annak mérésére, hogy milyen mértékben töltött be egy település központi funkciókat szűkebb és tágabb környezete számára.⁹⁽²¹²⁾ Csepreget 17-es centralitási indexe alapján a III. kategóriába, a stabil mezővárosok közé sorolja, olyan helységek társaságában, mint Pápa, Tapolca, Magyaróvár vagy Kanizsa. Körmend 16 pontjával szintén hasonló központi funkciókat töltött be. Az ország kora-újkori történetét nem lehet megírni a leginkább elhíresült és legszomorúbb csepregi esemény, a város 1621. január 9-12. közötti feldúlása nélkül, melyet Sági Ferenc ismertet. A vallási motívumok helyett Bethlen Gábor 1620-21-es nyugat-dunántúli hadműveletének menetébe helyezve értelmezi a gyászos eseményt, amikor is a császári sereg katonái megtámadták az erdélyi fejedelem hívei által kézben tartott települést. A több mint 1200 áldozat és közel 220 elpusztított épület nagyságrendje nemcsak a vérfürdő által okozott károkat tárja elénk, hanem Csepreg 17. század eleji jelentőségét is jelzi. A település életerejét mutatja, hogy a veszteségekből néhány évtized alatt magukhoz tudtak térni. Ezt a korszakot, az 1636-1670 közti mezővárosi fejlődés gazdasági és társadalmi vonatkozásait mutatja be Dominkovits Péter szerényen „kutatási jelentés”-nek nevezett igen tartalmas cikke. Az adójegyzékek és törvényhatósági jegyzőkönyvek elemzése mellett négy, a mezővárosi polgárok vagyonosságát tükröző forrást (végrendeletet és más hagyatéki iratot), valamint Csepreg polgármestereinek és bírának névsorát is közlést tesz a vizsgált időszakból. Kiemeli a csepregi hegykönyvet is, mint a szőlőbirtoklás és birtokforgalom fő forrását. Szintén a szőlőtermeléshez kapcsolódik Buza János esettanulmánya. Egy 1629-ben kelt levél kapcsán, amely a csepregi bor Sziléziába történt kiviteléről tanúskodik, egy csepregi és egy kőszegi polgár balul végződött társulását mutatja be egy gazdag nagyszombati kereskedővel, fényt vetve ezzel a harmincéves háború idején is életerős kereskedelmi kapcsolatokra. A csepregi kötetet nem mutató, hanem az előfizetők névsora zárja, utalva a kiadást elősegítő civil kezdeményezésre. Kevésbé megnyugtató viszont a két ismertett kötet terjesztése. Sem az országos könyvesbolti hálózatba, sem a soproni terjesztőkhöz nem jutott belőlük. Jórészt személyes kapcsolatok útján, vagy a helyi önkormányzatokon keresztül lehet hozzájutni a könyvekhez, pedig mind a soproniak, mind más érdeklődők, diákok, tanárok vagy éppen „céhbeli” történészek számára hasznos lehet a köteteket kézbe venni és egy-egy írását vagy egészét áttanulmányozni.

⁹⁵Az egyik tanulság, amit megpróbáltam a két könyv áttekintése után kérdés formájában megfogalmazni magamnak, Szekfű Gyula bevezetőként idézett mondatára utal vissza: Várostarténetet olvashatunk, vagy városok történetét? Helytörténetet vagy köztörténetet? A legegyszerűbb válasz ez lenne: Ezt is, azt is. Valójában azonban, úgy érzem, le kell folynia még egy kevés víznek a Répcén és a Rábán a Dunába, míg a Körmend és Csepreg történetéről írott tanulmányok beépülnek egy-egy majdani városmonográfiába, és utat találnak a magyar várostarténet remélhetőleg egyre bővizűbb folyamába is.

MUNKATÁRSAINK

Dr. Arszin Miklós ny. ügyvéd, 9400 Sopron, Csengery u.53.

Dr. Baranyai Lenke tanár, 9400 Sopron, Vasvári Pál u. 3.

Dr. Bariska István levéltárigazgató, Kőszegi Levéltár, 9730 Kőszeg, Jurisich tér 2.

Boronkai Szabolcs tanár, PhD-ösztöndíjas, 9400 Sopron, Lackner K. u. 6.

Dr. Jávor Anna gyűjteményi igazgató, Magyar Nemzeti Galéria, 1250 Budapest Pf. 31.

Dr. Keil, Martha történész, Institut für Geschichte der Juden in Österreich, A-3100 St. Pölten, Karl Renner-Promenade 22.

Dr. Kubinszky Mihály ny. egyetemi tanár, 9400 Sopron, Kökényes köz 3.

Lovas Gyula ny. vasúttörténész, 9400 Sopron, Patak u. 14.

Mastalírné Dr. Zádor Márta főigazgató, Soproni Egyetem könyvtára, 9400 Sopron, Ady E. u. 4.

Morvai Gyula levéltári könyvtáros, Győr Város Levéltára, 9022 Győr, Rákóczi F. u. 1.

Németh Ildikó levéltáros, Soproni Levéltár, 9400 Sopron, Pf. 82.

Polgár Tamás levéltári könyvtáros, Soproni Levéltár, 9400 Sopron, Pf. 82.

Szende Katalin történész-muzeológus, Soproni Múzeum, 9400 Sopron, Pf. 68.

Dr. Szita Szabolcs kandidátus történész, 1011 Budapest, Fő u. 37/B.

Szopori Nagy Lajos műfordító, Budapest

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: Első telekkönyv – Erstes Grundbuch (1480-1553) in: Sopron Város Történeti Forrásai – Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg, A) sorozat, 1. Kötet – Reihe A, Band 1, Sorozatszerkesztő: G. Szende Katalin

2 (Megjegyzés - Popup)

Fügedi Erik: Középkori magyar városprivilegiumok, in: Kolduló barátok, polgárok, nemesek, Bp. 1981, 297. o.

3 (Megjegyzés - Popup)

I. Károly Róbert kiváltságlevele, Visegrád 1328. jún. 3. , Magyar Országos Levéltár = MOL , Dl. 3654. sz.

4 (Megjegyzés - Popup)

Pál Engel: Die Güssinger im Kampf gegen die ungarische Krone, in: Die Güssinger, Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland = WAB, Heft = H 79, Eisenstadt 1989, 100-101.o. , valamint György Feiszt: Die Amtsträger des Komitats Eisenburg im 14. Jahrhundert, uo. 135. o.

5 (Megjegyzés - Popup)

Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301-1457 , Bp. 1996, I. köt. 179-181, továbbá 225-228.o., 265-468.o., valamint uo.: Die Grafschaft (Gespanschaft) Eisenburg im XIV. Jahrhundert, WAB H 79, 121., 124-125.o.

6 (Megjegyzés - Popup)

I. Károly oklevelei Sopronnak, Komárom, 1317. okt. 28., valamint h.n. 1317. nov. 2. , in: Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története = Házi: Sopron, I/1., 1162-1406, Sopron 1921, 66.sz. 29-30.o. és 67. sz. 30.o.

7 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Ferenc-Kiss Mária: Kőszeg szabad királyi város titkos levéltára, Vasi Szemle = VSz., 1963/3/64-85.o. = Horváth-Kiss: Kőszeg

8 (Megjegyzés - Popup)

Vas Megyei Levéltár = VamL, Kőszegi Fióklevéltára = KFL, Titkos Levéltár = Tk. Lvt. , Pótsorozat = Ps. I./1-115.sz. és II./I-LII. sz., amely sorozatok mindegyike rendkívül értékes anyagot tartalmaz.

9 (Megjegyzés - Popup)

Fügedi i.m. 297.

10 (Megjegyzés - Popup)

Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius, VII. K. 428. sz.

11 (Megjegyzés - Popup)

Mályusz Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon, Bp. 1984, 153. o., valamint Zsigmond kori oklevéltár, Bp. 1951-1958, II. k. 5592. sz.

12 (Megjegyzés - Popup)

Zsigmond király oklevele Sopronnak, Szakolca, 1402. jan. 21. , in: Házi: Sopron I/1. 339. sz. 266. o., Katalin G. Szende: Sopron (Ödenburg): a West-Hungarian Merchant Town on the Crossroad between East and West ?, Scripta Mercatura, Zeitschrift für Wirtschafts- und Sozialgeschichte, St. Katharinen , 1997 Heft 2., 32-33. o.

13 (Megjegyzés - Popup)

Zsigmond király oklevele Garai kérésére Kőszegnek, Buda, 1407. febr. 25., VamL. KFL. Tk. Lvt. 26. sz. , valamint Horváth-Kiss: Kőszeg, VSz, 1963/3/69. o.

14 (Megjegyzés - Popup)

Domanovszky Sándor: A szepesi városok árumegállapító joga, in: Gazdaság és társadalom a középkorban, Bp, 1979, 154. o.

15 (Megjegyzés - Popup)

I. Lajos oklevele Kőszegnek, Buda, 1848. nov. 11. , VamL KFL. Tk. Lvt. 179. sz. 84-86. o. , valamint Bariska István: Kőszeg királyi város középkori történetéhez, VSz. 1979/1./ 73. o.

16 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: A soproniak harmincadvámja 1383-1542, in: Házi Jenő Emlékkönyv = HJE 1993, Sopron 1993, 129-152. o.

17 (Megjegyzés - Popup)

Katalin G. Szende: Urban landownership in Western Hungary, in: Power, profit and urban land, Aldershot 1996, 144-145. o.

18 (Megjegyzés - Popup)

Házi: Sopron, I./ 3. 1403-1452, Sopron, 1924, G. o., Harald Prickler: Burgenlands Städte und Märkte, in: Österreichisches Städtebuch, Wien 1970, Sonderausdruck, 21. o., továbbá uő: Burgenlands Städte und Märkte, in: Städte des Burgenlandes, Wien 1996, 27. o.

19 (Megjegyzés - Popup)

Házi: Sopron, I./3.: Doroszló, 1437. febr. 17., 175.sz. 138.o., valamint Vép, 1437. ápr. 11. 181. sz. ,145.

o.

20 (Megjegyzés - Popup)

VamL KFL. Acta Miscellanea = Act. Misc., Kőszeg, 1531. nov. 16., Uhrfecht

21 (Megjegyzés - Popup)

Házi: Sopron, I./3.: Csepeg, 1451, h. és n. nélkül, 407. sz., 345-346. o.

22 (Megjegyzés - Popup)

Házi: Sopron, I./2.: Kőszeg, 1413. jan. 30., 73sz., 65. o.

23 (Megjegyzés - Popup)

Házi: Sopron, I/3.: Kismarton, 1437. ápr. 8., 180. sz., 144. o.

24 (Megjegyzés - Popup)

Házi: Sopron, I./2.: Kőszeg, 1422. aug. 14., 256. sz., 22-223. o.

25 (Megjegyzés - Popup)

uo.: Kőszeg, 1425. dec. 10

26 (Megjegyzés - Popup)

Bariska István: Locsmánd 16. századi kísérlete a pallosjog megszerzésére, = Locsmánd, in: HJE 1993, Sopron 1993, 212. o.

27 (Megjegyzés - Popup)

Házi: Sopron, I./4.: Kőszeg, 1458. febr. 13., 317. sz., 261-262. o., valamint h.n. 1458. febr. 19., 321. sz., 264-265. o.

28 (Megjegyzés - Popup)

VamL. KFL. Act. Misc., Kőszeg, 1585 vége, Attestata

29 (Megjegyzés - Popup)

Csizmadia Andor-Kovács Kálmán-Asztalos László: Magyar állam és jogtörténet, Bp. 1975. 164-165. o.

30 (Megjegyzés - Popup)

II. Pius approbációs oklevele, Róma, 1463. okt. 22. , in: Házi: Sopron, I/ 5. 1460-1481, Sopron, 1926, 104. sz., 84-85. o., valamint Karl Nehring: Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich zum hunyadischen Gegensatz im Donauraum, München, 1975, Anhang 202-217. o.

31 (Megjegyzés - Popup)

Otto Aull: Friedensverträge, die das Burgenland betreffen, Burgenland, Vierteljahrshefte für Landeskunde, Eisenstadt 1930, 90. o.

32 (Megjegyzés - Popup)

Kubinyi András: Két sorsdöntő esztendő, Történelmi Szemle = TSz., 1991/1-2., 45-46. o.

33 (Megjegyzés - Popup)

Alois Niederstätter: Böhmen und Ungarn, in: Das Jahrhundert der Mitte, An der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit, Österreichische Geschichte 1400-1522, Wien 1996, 351. o.

34 (Megjegyzés - Popup)

August Ernst: Geschichte des Burgenlandes, Wien 1987, 109. o.

35 (Megjegyzés - Popup)

Bariska István: A büntetőbíráskodás egy különös intézménye a XVI-XVII. századi Vas megyében, in: Vas megyei levéltári füzetek 6., Szombathely 1993, 288-289. o.

36 (Megjegyzés - Popup)

uő.: Locsmánd, in: HJE 1993, 201-224.o., valamint uő.: Zur Frage der Rechtsgeschichte von Lutzmannsburg im 15-16. Jahrhundert, Burgenländische Forschungen, Sonderband XIII., Eisenstadt 1994, 23-37. o.

37 (Megjegyzés - Popup)

VamL KFL. Kőszeg Város Kihallgatási Jegyzőkönyvei (Inbreüiatür etlicher Verhörsachen) = Protocolla 1572-1575, 1573. dec. 2., 38. o., valamint a Hármaskönyvre: Benczik Gyula-Dominkovits Péter: Szombathely város jegyzőkönyveinek regesztái 1606-1609, Szombathely 1993, 185., 268. és 293. sz.

38 (Megjegyzés - Popup)

Kü(nigliche) Maiestät Stat Wien 1528 , in: Gerichtstordnung des Erzherzogthums Oesterreich 1540, a2-g-2, Kőszeg Városi Múzeum G. 291. Lt. Sz.

39 (Megjegyzés - Popup)

VamL KFL.Tk.Lvt. 179. sz. : Abschriften der Rö. Khay. M(ajestä)t Statt Günß allten Freyhaytn, 1. o., 1528- 1533

40 (Megjegyzés - Popup)

Bariska István: Kőszeg város önkormányzatának története a 16. században, Bölcsészdoktori dissz., Kőszeg 1976, Kézirat 219. o., amelyben a doktoráns ezt az összetett folyamatot elemzi.

41 (Megjegyzés - Popup)

uő.: Küzdelem az ausztriai zálogon lévő Kőszeg városa és az uradalom között a 16. század derekán,

Levéltári Évkönyv 1. = LÉ, Vas megye múltjából ¢76, Szombathely, 1976, 61-99. o.

42 (Megjegyzés - Popup)

Karl Mollay: Zwei frühneuhochdeutsche Formelbücher aus Güns, Studien zum Frühneuhochdeutschen, Göppinger Arbeiten zur Germanistik Nr. 476, Göppingen 1988, 355-359. o.

43 (Megjegyzés - Popup)

A fenti adatok forrásmegjelölése ebben a szűk keretben szinte lehetetlen, itt elég legyen ezúttal az *Acta Miscellanea*, valamint a *Protocollo* egyébként is időrendezett sorozatára utalni, továbbá: Tirnitz József-Szakács Anita: Sopron város tanácsa bírósági jegyzőkönyveinek regesztái, I. 1533-1554, Sopron 1996, 1. o., 60. o., 111. o.

44 (Megjegyzés - Popup)

August Ernst: Zur Enteignung österreichischer Grundbesitzer nach der Reinkorporierung der westungarischen Herrschaften, WAB Heft. 35. Eisenstadt 1966

45 (Megjegyzés - Popup)

VamL. KFL. Act. Misc. Generalmandat , Bécs 1628. okt. 3.

46 (Megjegyzés - Popup)

VamL KFL. Tk. Lvt. 87. sz. Sopron, 1622 augusztus 4., valamint Horváth-Kiss: Kőszeg, VSz., 1963/3/76. o.

47 (Megjegyzés - Popup)

VamL. KFL. Act. Misc. Bécs, 1631. jún. 2., Supplication

48 (Megjegyzés - Popup)

C. Ernst Hellbling: Österreichische Verfassungs-und Verwaltungsgeschichte, Wien 1956, 259-261.o.

49 (Megjegyzés - Popup)

II. Ferdinánd rekatolizációs kísérlete összefoglalóan: Bariska István: A protestáns Kőszeg II. Ferdinánd korában, LÉ. 2. Vas megye múltjából, Szombathely 1982, 54-91. o.

50 (Megjegyzés - Popup)

VaML. KFL. Act. Misc. Kőszeg, 1629. aug. 23., Supplication an Commissarien

51 (Megjegyzés - Popup)

VaML. KFL., Act. Misc. Kőszeg, 1630. febr. 23., Concept rescriptum an N. O. Regierung

52 (Megjegyzés - Popup)

VaML. KFL. Protocolla, 1635. március 25., 107-108. o.

53 (Megjegyzés - Popup)

A tanulmány eredeti német szövege a jelen közléssel egyidejűleg megjelenik a *Studien zur Geschichte der Juden in Österreich II.*, Frankfurt am Main, 1998. kötetében. A magyar változatban a lábjegyzetek egy részét technikai okokból rövidítve közöljük.

54 (Megjegyzés - Popup)

Karl Michael Kisler: *Post und Boten in Niederösterreich*. Wissenschaftliche Schriftenreihe 56, (1981).

55 (Megjegyzés - Popup)

Ld. még III. Frigyes császár parancslevelét az erődítési munkálatokról, 1478 január: Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien (a továbbiakban: HHStA), Concept. Ms. 163, fol. 98 nr. 218, nyomtatásban megjelent: *Notizenblatt. Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen* 2. Jg., Nr. 6 (1852), 95., nr. 282.

56 (Megjegyzés - Popup)

Áttekintés Bécsújhelyről: *Handbuch historischer Stätten*, Bd. 1: Donauländer und Burgenland, hg. von Karl Lechner, Stuttgart 1985, 614-617. Sopronról: Pollak, Max: *Die Geschichte der Juden in Oedenburg. Von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. Nach archivalischen Quellen dargestellt*, Wien 1929, 5., ill. Pollák Miksa: *Zsidók Bécs-újhelyen, Sopron, 1892*.

57 (Megjegyzés - Popup)

Magyar-Zsidó Oklevéltár (*Monumenta Hungaricae Judaica*, a továbbiakban MZsO), I. 1092-1539, szerk. Friss Ármin, Budapest 1903, 384-87. nr. 322, itt: 386. Az említett állítás természetesen túloz, a soproni zsidók ezzel azt akarták kifejezni, hogy „örök idők óta” a városban laktak.

58 (Megjegyzés - Popup)

Germania Judaica (a továbbiakban: GJ) I, Von den ältesten Zeiten bis 1238, hg. von I. Elbogen, A. Freimann und H. Tykocinski, Tübingen 1963, 425-434.

59 (Megjegyzés - Popup)

Keil, Martha: *Der Liber Judeorum von Wiener Neustadt 1453-1500*. In: Martha Keil – Klaus Lohrmann (Hrsg.), *Studien zur Geschichte der Juden in Österreich*, Wien, Köln 1994, 41-100.

60 (Megjegyzés - Popup)

MZsO I, 183 skk.o., nr. 143.

61 (Megjegyzés - Popup)

v.ö. Fügedi Erik: *Das mittelalterliche Königreich Ungarn als Gastland*. In: *Die deutsche Ostsiedlung des Mittelalters als Problem der europäischen Geschichte. Reichenau-Vorträge 1970-1972*, hg. von Walter Schlesinger. *Vorträge und Forschungen Band XVIII*, hg. vom Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche

Geschichte, Sigmaringen 1972, 471-507, itt: 494.

62 (Megjegyzés - Popup)

MZsO I, 88 skk.. nr. 57. Meister Jona ben Izchak Sekel volt a híres bécsújhelyi Salom rabbi bátyja, de jóval korábban halt meg. Vö.: Arye Maimon s. A., Mordechai Breuer, Yacov Guggenheim (Hrsg.), GJ Band III, 1350-1519, 2. Teilband: Ortschaftsartikel Mährisch-Budwitz – Zwolle, Tübingen 1995, 1626.o. nr. 17.

63 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/2, 277. skk.

64 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/2, 289. skk.

65 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/2, 329. skk.

66 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/2, 302. Josef von Himberg a visszafizetést héber aláírásával erősítette meg: Josef bar Mordechai sa'l.

67 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/3, 199-200.

68 (Megjegyzés - Popup)

1427 május 22, Stadtarchiv Wiener Neustadt (a továbbiakban: StAWN) Scrin. 230. A kamatláb minden aranyforint után hetente 3 Hälbling fekete bécsi denár volt.

69 (Megjegyzés - Popup)

MZsO I., Függelék 455.o. 1.sz.

70 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II/1, 164-168, az idézet: 165.

71 (Megjegyzés - Popup)

1443 április 7, StAWN, Scrin VI/1. Kiadása: Winter, Gustav: Urkundliche Beiträge zur Rechtsgeschichte ober- und niederösterreichischer Städte, Märkte und Dörfer, Wien 1877, 96 skk. 14. sz. Ebben a nagyvonalú kiváltságlevelben III. Frigyes megújította IV. Rudolf 1360. június 6-i kiváltságlevelét, amelyben a bécsújhelyieket 100 font lefizetése fejében mentesítette a sóvám fizetése alól, és arra is kötelezte magát, hogy ennek az összegnek a felét a város fejlesztésére visszaforgatja. Vö.: Mayer, Josef : Geschichte von Wiener Neustadt, I. Band: Wiener Neustadt im Mittelalter, 1. Teil: Werden und Wachsen der Stadt

(bis 1440), Wiener Neustadt 1924, 243.

72 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/2, 270. (1425. március 31.)

73 (Megjegyzés - Popup)

Joseph Mosche: Leket Joscher (a továbbiakban: Leket Joscher), Hrsg. von Jakob Freimann, Berlin 1903, I, 74. („Kondi”-ból való cukor), 149. (eszrog).

74 (Megjegyzés - Popup)

Harcias Frigyes 1239. június 5-i privilégiumának kiadása: Urkundenbuch zur Geschichte der Babenberger in Österreich (a továbbiakban: BUB) II, hg. von Heinrich Fichtenau und Erich Zöllner, Wien 1952, 179., 338.sz., további megerősítések: II. Ottokar, 1253.május 1., átírva: Ferdinand Karl Boeheim's Chronik von Wiener Neustadt. Vielfach vermehrt, bis auf die Jetztzeit ergänzt und neu herausgegeben von Wendelin Boeheim, 2 Bände, Wien 1863, 1. Bd. 69-70.; III. Frigyes: 1443. április 7, kiadva: Winter, Urkundliche Beiträge (ld. 18.j.), 96 skk., 14.sz.)

75 (Megjegyzés - Popup)

BUB 2, S. 283 skk., 430. sz.

76 (Megjegyzés - Popup)

Fügedi i.m. 494.

77 (Megjegyzés - Popup)

BUB II, 278 skk., 427. sz., v.ö. Frühwirth, Birgit: Der Einfluß der Habsburger auf das wirtschaftliche Leben Wiener Neustadts (von Rudolf IV. bis Josef II.), Dissert., Wien 1990, 57 skk.

78 (Megjegyzés - Popup)

1411 október 5, Regesta Imperii XI., 9., 136.sz., SoprOkl I/2, 347. (1427. november 26)

79 (Megjegyzés - Popup)

1277 november 22. v.ö. Böhmer, Johann Friedrich: Regesta Imperii VI,1. Die Regesten des Kaiserreichs unter Rudolf, Adolf, Albrecht, Heinrich VII. 1273-1313. Neu herausgegeben und ergänzt von Oswald Redlich, Hildesheim, New York 1969, 222., 891. sz., nyomtatásban: Winter: 18. j-ben i.m. 12-13.

80 (Megjegyzés - Popup)

A számos pléda közül három: 1401. május 18., MZsO 114 -115., 79.sz.; 1423 június 3., SoprOkl. I/2, 246-247.; Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Allgemeine Urkundenreihe (a továbbiakban: HHStA AUR) 1431. október 29.

81 (Megjegyzés - Popup)

Mayer i.m. I/1, 272.

82 (Megjegyzés - Popup)

Mayer i.m.. I/2, 252-3. 1460-ban pl. 1 Fuder (szekérrakomány) vásárolt bor után 4 solidust kellett fizetniük a polgároknak, ugyanez a tétel saját termésű bor után 2 solidus volt. Gedenkbuch Wolfgang Schendel, Bürgermeister 1478-1482, StAWN Ii 41, 112.

83 (Megjegyzés - Popup)

III. Frigyes dekrétuma, 1449. május 13., idézi: Frühwirth i.m. 51.

84 (Megjegyzés - Popup)

Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg, hg. von der Burgenländischen Landesregierung, III. Band, Bearbeitet von Lindeck-Pozza, Irmtraut, Köln-Wien-Graz 1979. 345. sz. (1324. december 10).

85 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/3. 52-53.; 114.; 118.; 156-157 ; SoprOkl. I/4, 51.; 56.

86 (Megjegyzés - Popup)

StAWN Scrin. IV, 11a (1487. október 3). Mayer i.m. I/2, 62-63.

87 (Megjegyzés - Popup)

A zsidó hitelező egy hónap alatt háromszor megjelent a tanács előtt, és tilalmat mondott ki a házra, hogy az adós azt másnak ne adhassa el. Erre az eljárásra számos példát találhatunk a bécsújhelyi polgármesterek feljegyzési könyveiben, pl. StAWN Ii 40/3 Gedenkbuch des Niklas Haberpecken, polgármester 1442-ben és 1444-ben, 33. és 36. lap Egy bizonyos határidő után a hitelező birtokba vehette a házat, és egy újabb határidő után eladhatta, az adós egyetértésével, és elővásárlási joga mellett. Ld. pl. Wolfgang Schandel polgármester megerősítését Schalam Hirschl és Gutkind részére Zenko Müller háza felett: StAWN Scrin. N 219. 1481. November 29.

88 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/3, 105.

89 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/4, 17-18.

90 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/4, 45-46.

91 (Megjegyzés - Popup)

V.ö. Buttlar, Gertrud: Die Belagerung des Ladislaus Postumus in Wiener Neustadt 1452. Militärhistorische

Schriftenreihe, Heft 57, Wien 1986.

92 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/3, 213-214., v.ö. Pollák 3. jegyzetben i.m. 15 -16.

93 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/3, 217.

94 (Megjegyzés - Popup)

Pollák 3. jegyzetben i.m. 15., MZsO I. 183-184., 180.

95 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/4, 256.

96 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/3, 279., 285., 286-287.

97 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl I/4, 114 -115., uo. 350., uo. 354., I/3. 347.

98 (Megjegyzés - Popup)

Pl. Veysl és felesége, Myrl soproni zsidók eladják házukat „*zenechst Sundlein dem Juden gelegen*” 32 magyar dénárfontért „*Josephen dem juden von Hinkberg, Merchleins des juden sun von Czell, ytz gesessen in dern Newnstat*” és örököseiknek. HHStA AUR (1423. július 20. – ez az első okelvelés adat Josef von Himberg megtelepedésére Bécsűjhelyen.) Veysl a házat 1422. június 16-án vette (HHStA AUR) Leopold Engelbrecht soproni polgártól és feleségétől, Osannától, 41 font magyar denárért. A vételi és eladási összeg közti különbség azzal magyarázható, hogy Veysl egy kölcsön és kamatai fejében kapta meg az ingatlant.

99 (Megjegyzés - Popup)

Ez azt jelenti, hogy az illető zsidó mintegy udvari intézőként vezette megbízójának üzleteit, és hozzájárulása nélkül más zsidó nem adhatott a megbízónak kölcsönt. V.ö. Hoffmann, Moses: Der Geldhandel der deutschen Juden während des Mittelalters bis zum Jahre 1350, Leipzig 1910, 94-96.

100 (Megjegyzés - Popup)

Pl. 1352. augusztus 1-én Eisak 500 font bécsi denár kölcsönt adott a két Fraknói Miklós grófnak, biztosítésként nemfizetés esetén zálogjogot szereztek a grófok magyarországi jobbágyságra. HHStA AUR.

101 (Megjegyzés - Popup)

Nagymartoni Miklós fia Pál Eisak fia Smerlein és Efferlein bécsűjhelyi zsidóktól 850 font bécsi denár összegű kölcsönt vett fel, 1383. szeptember 29-i lejáratával. Fedezetként Pecsényéd birtokuk egy részét

kötötték le. A kezesek Pál unokatestvére, Nagymartoni János gróf, familiarisa, *Hans Irnfried von Petschnern* és *Erhard Cheriglein von Proderstorj* voltak. Stiftsarchiv Göttweig, 1382. július 21., regeszta FRA 2/51. ill. 52.

102 (Megjegyzés - Popup)

HHStA AUR (1390 május16): Friedrich von Wallsee és bátyja, Rudolf, adóslevele Smerlein és Efferlein bécsújhelyi zsidóknak és örököseiknek 600 font bécsi denárról, amit egy éven belül ki lehet egyenlíteni, utána minden font után hetente 3 denár kamatot kellett fizetni. A szövegben az adóösszegbe eleve beépített kamatokra találunk utalást: „*Wer aber, das wir in uber ein halbs jar ir haubtgut geben, das ist funfhundert phunt Wiener phennig, so sullen wir in des gesuchs domit geben als vil des von der zeit gepuret, die sich denn an dem jar vergangen hat.*” Más bankárokkal közösen osztrák, cseh és morva nemesek egy csoportjának adott kölcsönről: HHStA AUR (1389. január 14.).

103 (Megjegyzés - Popup)

Családfáját 4 generációra visszamenőleg ld. Keil 6. jegyzetben i.m. 97.

104 (Megjegyzés - Popup)

1474. május 13-án Isserlein 300 aranyforintos kölcsönt adott Jörg von Pottendorf osztrák asztalnokmesternek, heti 3 forintos kamatra. Alig egy hónappal később, 1474. június 27-én ismét 40 aranyforintnyi kölcsönt jegyeztek fel, amit 1475. november 10-én újabb 400 aranyról szóló adóslevél követett, ezt november 25-ig ki kellett egyenlíteni. A rendkívül rövid határidő miatt valószínűleg az 1474-ben felvett 340 denárról és kamatairól volt itt szó. Az adósság nagy részét 1475. november 28-ra visszafizette. HHStA AUR.

105 (Megjegyzés - Popup)

HHStA AUR (1479 Februar 12). Ebben a hatalmas összegben valószínűleg több korábbi kölcsön foglaltatott benne, mint pl. az 1477. szeptember 15-én Kirchschlag mezőváros és uradalom elzálogosítása fejében adott 1100 aranyforintos kölcsön. StAWN Scrin. XXVII/13.

106 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a 9-12. jegyzeteket.

107 (Megjegyzés - Popup)

Pl. SoprOkl. II/1, 140.

108 (Megjegyzés - Popup)

Pl. SoprOkl. I/3, 143. és I/2, 242-243., 246.

109 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/2, 417 nr. 478.

110 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/4, 31-32.

111 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/4, 138.

112 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/3, 105., uo. I/4, 17., uo. I/4, 45-46., uo. I/3, 292.

113 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/3, 108-109.

114 (Megjegyzés - Popup)

MZsO I, 85-86., nr. 55 (1374. július 23.). Wiener Stadt- und Landesarchiv (a továbbiakban: WStLA) nr. 990 (1380 Augusztus 6). Regesza: Quellen zur Geschichte der Stadt Wien (a továbbiakban: QuGStW) II/1, nr. 990.

115 (Megjegyzés - Popup)

Spitzer, Shlomo: The Jews in Austria in the Middle Ages till the Reformation (1520). Phil. Diss., Ramat Gan 1974, Vol. I, 28 nr. 184 és 184a (Eisak vagy Eislein, Efferlein fia), 145. o. nr. 950 (Smerlein, ott Josef fiaként említve). Hirschlt Spitzer nem említi. Ő Nachmannal és Werach-hal, Eislein fiaival, örökség útján átvett egy 1365. március 4-re keltezett adóslevelet 118 fontról az időközben elhunyt Albero von Puchheimtől. Hirschl héberül, El' [ija] bar Schemarja néven írta alá magát. Niederösterreichisches Landesarchiv (a továbbiakban: NÖLA) Privaturkunde nr. 5158, 1428. május 24.

116 (Megjegyzés - Popup)

Zimmer, Eric: Harmony and Discord. An Analysis of the Decline of Jewish Self-Government in 15th Century Central Europe, New York 1970, 49. és 58. skk.

117 (Megjegyzés - Popup)

Weil, Jakob: Sche'elot uTschuwot (hebr.), függelékkel a Sefer Agudából és a Nimukei Menachem Merseburgból. Venedig 1549, Repr. Jerusalem 1988, S. 84-86, nr. 133, szövegkivonat S. 85, 1. hasáb (a héber nyelvű szöveget a szerző fordította) Jakob Weil 1453-ban halt meg.

118 (Megjegyzés - Popup)

Feltehetőleg Sopronra gondolt, mert Weil egy Minhagot (szokásjogot) említ Bécsújhelyen, amit Koppel miatt nem szabad megváltoztatni.

119 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a 64-es jegyzetet. A szögletes zárójelbe tett részek a szerző kiegészítései.

120 (Megjegyzés - Popup)

Pl. a soproni Wolf Gaila-t, Pirchan özvegyét vette feleségül. Az asszony átadta első házasságából született fiának a bécsújhelyi Zsidó utcában levő háza egy részét. V.ö.: Keil: Liber Judeorum 74.o., 90. bejegyzés

121 (Megjegyzés - Popup)

Salomnál tanult pl. a soproni Merkl. V.ö.: Spitzer, Schlomo (ed.): Decisions and Customs of Shalom of Neustadt (hebr.), Jerusalem 1977, 98. nr. 264.; Leket Joscher II, 62.

122 (Megjegyzés - Popup)

IV. Frigyes egyik kancelláriai fogalmazványgyűjteményéből, 1478. HHStA Wien, Concept. Ms 163, Fol. 232, nr. 597. Kiadva: Notizenblatt 2 (1852), 381. nr. 519. A Mátyással vívott háborúhoz v.ö. Schaffran, Emerich: Beiträge zum zweiten und dritten Einfall der Ungarn in Niederösterreich 1477 und 1481 bis 1490. Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich (JbLkNÖ) NF 25 (1932), 145-174.

123 (Megjegyzés - Popup)

Kiadva: Pollák Miksa: A zsidók története Sopronban a legrégebb időktől a mai napig, Budapest 1896, Függelék 271., 12. sz., vö. SoprOkl. I/6. 154.

124 (Megjegyzés - Popup)

Kiadva: Pollák: 70. jegyetben i.m., függ. 272-273., 13.sz., Regeszta: MZsO I, 244., 196. sz.

125 (Megjegyzés - Popup)

Bécsújhelyi házát 1500. június 26-án adta el Hans Steinmetz von Waldhausen-nek. StAWN Gewerbuch 271v = p. 618, 1. bejegyzés. 1503. szeptember 27-én még egy adóslevél érvénytelenítésénél tanúskodott: „In gegenwertigkait des Sleml Alten Behem Juden vnd des Altn merhell Rabi Judn.” Kiadva: Pollák: 70. jegyetben i.m., függelék 274-274. 15.sz.

126 (Megjegyzés - Popup)

Aron Muskat, akit gyakran csak melléknevével neveztek meg, Jeklein von Klosterneuburg fia volt. Feleségétől, Hindeltől vagy Hendeltől, a budai Izsák lányától született fia, Freimann, 1469. július 27-én III. Frigyes császártól adómentességi privilégiumot kapott. HHStA Wien, HS blau 528, fol. 65r (Innerösterreichisches Kopialbuch Kaiser Friedrichs III: 1468-78). V.ö. Keil: Liber Judeorum 91., 95. és 44. jegyzet; Leket Joscher I, 100. Freimann héber neve valószínűleg Izchak volt.

127 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/6, 155-6. és 157-8.

128 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/6, 158-160. és u.o. 160-161.

129 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/3, 211.

130 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/3, 210. Koppel aláírása az oklevél héber részében: „Jakob bar Mordechai sal., genannt Kopel”, sógoráé, Nachmané: „Menachem bar Schimon schalit”

131 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/3, 179-180.

132 (Megjegyzés - Popup)

HHStA AUR (1442. január 27.).

133 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/3, 359-360.

134 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/4, 104.

135 (Megjegyzés - Popup)

Kiadta: Pollák: 70. jegyzetben i.m. függelék 263., 7.sz., MZsO I, 197., 155.sz.

136 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/4, 106-107.

137 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/4, 113-114.

138 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/4, 121-122.

139 (Megjegyzés - Popup)

Átírása: HHStA Wien, Nachlaß Birk. Kiadva: SoprOkl. I/4, 130-131.

140 (Megjegyzés - Popup)

Albrecht Achilles von Brandenburg határgróf háborús rendtartásában (1455. nov. 2.) a zsidókat, a fürdőöket és a rosszlányokat pl. lőszer adagolására, tűzoltásra és más hasonló szolgálatokra kötelezte. V.ö. Luschin-Ebengreuth, Arnold: Berichte und Mittheilungen des Alterthums-Vereines zu Wien, Bd. XV (1875) 131. Wolfgang Schendel bécsújhelyi polgármester utasítása arról, hogy a zsidóknak háború esetére gabonataralékot és teli vizeshordókat kell otthon tartaniuk, 1480. körül: StAWN II 41, Gedenkbuch Wolfgang Schendel, Bürgermeister 1478-1482, p. 38.

141 (Megjegyzés - Popup)

Pollák: 70. jegyzetben i.m., függelék 329-336. 47.sz.

142 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Lajos király 1360-ban űzte ki a zsidókat a városból, de 1364-ben már visszahívta őket. v.ö. Pollák: 3. jegyzetben i.m. 9., 1440-ben a külváros második fertályának néhány házat bontották le, és költöztették lakóikat a zsidók Új utcai házaiba. V.ö. Pollák u.o. 15. és Gömöri János: A soproni Kovácsszeren 1440-ben lebontott házak régészeti feltárása, SSz 47 (1993) 332-338., Mollay Károly: A Kovácsok utcájának topográfiája 1379-1536. I. SSz 48 (1994) 266-302.

143 (Megjegyzés - Popup)

A soproniak beadványa Mária királynéhez, valószínűleg 1522. január 13. Kiadva: Pollák: 70. jegyzetben i.m. függelék 280. skk, 19.sz. és MZsO I, 316-317., 266.sz. Hasonló tartalmú petíciót nyújtottak be II. Lajos királyhoz is: 1522. január 22-én: MZsO I, 313 skk. 265. sz.

144 (Megjegyzés - Popup)

V.ö. Pollák: 70. jegyzetben i.m. 335-366.

145 (Megjegyzés - Popup)

A zsidók véleményéhez a keresztény hitről v.ö. pl. Schlichting, Günter: Ein jüdisches Leben Jesu. Die verschollene Toledot-Jeschu-Fassung Tam u-muad. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 24, Tübingen 1982.

146 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a „Min”, címszót: Jüdisches Lexikon IV, Berlin 1927, Reprint Frankfurt/Main² 1987, hasáb 191 f.

147 (Megjegyzés - Popup)

A passauai ostyagyalázásról, 1478. február 10. GJ III/2, Passau, címszó, 1089.l.

148 (Megjegyzés - Popup)

Payerbachból vagy Pürbachból ilyen jellegű adatok nem ismeretesek.

149 (Megjegyzés - Popup)

Erről az eseményről más forrásokból nem értesülünk. Az 1529-es marcheggi rituális gyilkosság vádjáról ld. Hödl, Sabine: Juden in Niederösterreich von 1493 bis 1555. Eine Suche nach jüdischen Zeugnissen in einer Zeit ohne Juden. Mit einem Überblick über die Situation im 15. Jahrhundert, Phil. Dipl., Wien 1994, 81.

150 (Megjegyzés - Popup)

A Kapisztrán János 1453. évi prédikációja nyomán felheccelt boroszlóiak ostyagyalázási vádjáról v.ö. GJ III/1, Breslau címszó, 162.

151 (Megjegyzés - Popup)

V.ö. Treue, Wolfgang: Der Trienter Judenprozeß. Voraussetzungen – Abläufe – Auswirkungen (1475-1588) = Forschungen zur Geschichte der Juden, Schriftenreihe der Gesellschaft zur Erforschung der Geschichte der Juden, hg. von Castritius, Helmut - Haverkamp, Alfred, u. a., Abteilung A, Bd. 4, Hannover 1996.

152 (Megjegyzés - Popup)

Erről az eseményről nem ismerek közelebbi adatokat.

153 (Megjegyzés - Popup)

100 Stein valószínűleg Steir helyett áll. Az oklevél a zsidók kiűzéséről Stájerországból, Bécsújhelyről és Neunkirchenből kiadva: Herzog, David: Urkunden und Regesten zur Geschichte der Juden in der Steiermark (1475-1585), Graz 1934, Függelék 10.l. nr. VII.

154 (Megjegyzés - Popup)

101 StAWN Gewerbuch 308r = 299r = p. 679, utolsó bejegyzés.

155 (Megjegyzés - Popup)

102 Pollák: 3. jegyzetben i.m. 89 skk., Gerhartl, Gertrud: Juden in Wiener Neustadt. In: Gold, Hugo: Geschichte der Juden in Österreich. Ein Gedenkbuch, Tel Aviv 1971, S. 91-100, 98a. hasáb.

156 (Megjegyzés - Popup)

Dóczy életrajzához lásd: Fürst Ilona: Dóczy Lajos mint német író. Német Philologiai Dolgozatok L. Budapest: Pfeifer 1932.

157 (Megjegyzés - Popup)

Dóczy Lajos: Hogy' tanultam magyarul. In: Magyar szellemi élet. Igmándi József szerk. Budapest: Hornyánszky 1892, 8-9. p.

158 (Megjegyzés - Popup)

Dóczy műveit magyarul lásd: Dóczy Lajos Munkái. Budapest: Wodianer 1900-1906, 10 kötet. A *Csók* az I. kötet. Valóban népszerű lehetett, hiszen 1873 és 1903 között hétszer adták ki.

159 (Megjegyzés - Popup)

Utóbbi kettő nem található meg a fent említett gyűjteményben: Dóczy Lajos: Vegyes párok. Budapest: Ráth 1889, D.L.: Vera grófnő. Budapest: Szépirodalmi 1891

160 (Megjegyzés - Popup)

Strauss, Johann: Ritter Pasman. Berlin: Simrock (1892), Goldmark Károly: Merlin. Budapest: Pfei

161 (Megjegyzés - Popup)

Dóczy Lajos: Ellinór. Budapest: Singer-Wolfner 1897

162 (Megjegyzés - Popup)

Goethe: Faust. Pest: Ráth 1873. A harmadik kiadás előszava szerint a szöveg harmadát átírta. Dóczy Lajos Munkái II. kötet, X. p.

163 (Megjegyzés - Popup)

Dóczy Lajos Munkái X. kötet

164 (Megjegyzés - Popup)

Dóczy Lajos Munkái VIII-IX. kötet

165 (Megjegyzés - Popup)

Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Oct. Hung. 1666

166 (Megjegyzés - Popup)

Dóczy Lajos Munkái VI. kötet

167 (Megjegyzés - Popup)

Die Dioscuren I. évf. (1872) 98-101. p., 251-256. p., II. évf. (1873) 190-193. p., III. évf. (1874) 209-216. p.

168 (Megjegyzés - Popup)

Neues Pester Journal XXII (1893) 32., 52., 75., 91., 115., 131., 177., 219., 263. és 298, általában az 1. vagy 2. p.

169 (Megjegyzés - Popup)

Uo. XXII (1893) 131, 1. p. „Hogy ő volt a legnagyobb balladaköltő – nagyobb mint maga a nép, mert felülmúlja a skótokat és a székeleyeket, akik a nagy Goethét múlják felül – csak mi állíthatjuk; a németek magukban mosolyognak rajta. Mily nagy elégtétel lenne, ha egy megfelelő fordítás megszégyenítené a kétkedőket! Sajnos ez soká, ha nem örökké beteljesületlen álom marad – mert Arany nyelvének varázsa és tömörsége lehetetlenné teszi a pontos fordítást [...]”

170 (Megjegyzés - Popup)

Arany, Johann: Gedichte. Budapest: Hungária (1903)

171 (Megjegyzés - Popup)

Frau Agnes, uo. 3. p.

172 (Megjegyzés - Popup)

Die Barden von Wales, uo. 14. p.

173 (Megjegyzés - Popup)

Bahrgedicht, uo. 29. p.

174 (Megjegyzés - Popup)

Szondi's Pagen, uo. 33. p.

175 (Megjegyzés - Popup)

Matthias Mutter, uo. 59. p.

176 (Megjegyzés - Popup)

Dóczy Lajos Munkái, II. kötet XX.p., Madách, Emerich: Die Tragödie des Menschen. Stuttgart: Cotta 1891.

177 (Megjegyzés - Popup)

Dóczy, Ludwig: Die Welt ein Traum. In: *Neue Frei Presse* 1850. nov. 1., 5. p. Idézi: Fürst 75. p. „Alig van fogalma a mesterségről, ami pedig minden művészet része. Ezt bizonyítja ügyetlen verselése és az a szokása is, hogy a fogalmakat a legegyszerűbb szavakkal írja le [...] Ezért úgy gondolom, hogy a fordító joggal javíthat rajta, ha mértéket tart.”

178 (Megjegyzés - Popup)

Madách: Die Tragödie des Menschen, 199. p.

179 (Megjegyzés - Popup)

Varga Imréné ez irányú publikációit lásd SSz. 1968, 155-160.; SSz. 1970, 49-61.; SSz. 1984, 193-220., 289-318.

180 (Megjegyzés - Popup)

Magyar sajtóbibliográfia 1-2 kötet, szerk. Busa Margit. Bp. 1986.

181 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.B 1423 Sopron Város Levéltárának ügyviteli iratai 13. köt. (Könyvtári növedéki napló 1919-1957)

182 (Megjegyzés - Popup)

Itt szeretném megköszönni Tirnitz József szíves szóbeli közléseit

183 (Megjegyzés - Popup)

Kókay György: A magyar sajtó története. Bp. 1979, 98.

184 (Megjegyzés - Popup)

Fülöp Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Bp. 1978, 66.

185 (Megjegyzés - Popup)

Kókay György: A könyvkereskedelem Magyarországon. Bp. 1997, 85.

186 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Könyvgyűjtők, régiséggyűjtők a régi Sopronban: SSz. 1938, 132-143.

187 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Szilvia: A soproni Magyar Társaság a korabeli sajtó tükrében (1790-1828): SSz. 1990, 255-268.

188 (Megjegyzés - Popup)

Valló István: Győriek Sopronban – Soproniak Győrött. Győri Szemle, 1938. 1-6. sz. 82-85. o.

189 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő győri levelezései. Győri Tanulmányok, 1994. 14-15. sz. 219-222. o.

190 (Megjegyzés - Popup)

A Győri Automobil és Motor Club albumai I-III. Győri Városi Levéltár

191 (Megjegyzés - Popup)

A Győri Szemle (1930-1944) repertórium. Összeállította: Bodri Ferenc, Nagy Mária. Győr-Debrecen, 1955-1956.

192 (Megjegyzés - Popup)

Némileg eltérően, nyugalmazott erdőőrnek jelöli meg Lúcia néni bátyja a nagypapa foglalkozását önéletrajzában. Mivel ez 1951-ben íródott, érthető, hogy az „eleve gyanús értelmiségi” kategóriába sorolt orvos dr. Machatsek Aladár, származásilag „lefelé kerekít”. Nagyanyjánál is megjegyzi, hogy Lattingerr Karolina cipészszegéd lánya volt. Ugyanakkor Lúcia néninél tímársegédként szerepel a dédapa. (Dr. Machatsek Lúcia hagyatéka.)

193 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Machatsek Aladár önéletírása.

194 (Megjegyzés - Popup)

Sajnos, az értékes darab elveszett, mivel hamarosan azután, hogy Lúcia néni a szociális otthonba költöztették, lakásába betörtek, és több tárggyal együtt e darabot is elvitték. A betörésről bírósági jegyzőkönyv tanúsít. Ez az alapítvány tulajdonában van.

195 (Megjegyzés - Popup)

A fényképek tanúsága szerint többször megfordultak ott, az elköltözés után is. Egy, a századforduló

idejéről való kézzel írott receptes füzetben több helyen megjegyzi írója: Cukor kifli Rohoncról, Habtorta, Rohonc.

196 (Megjegyzés - Popup)

Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára Pest, 1851. A magyarországi statisztika-tudomány megteremtőjének e két kötetes munkája fontos forrás, tartalmazza minden magyarországi település lényeges földrajzi, gazdasági és társadalmi adatait.

197 (Megjegyzés - Popup)

M. Lúcia visszaemlékezése. A soproni népszavazás 75. évfordulójára kiadott Soproni Műhely című egyetemi kiadvány is említi a történetet Szemerey Tamás gyűjtése alapján.

198 (Megjegyzés - Popup)

Ezt az 1945. május 4-én megtartott igazolóbizottsági véghatározat igazolja. Az irat azt tanúsítja, hogy a tanárnő sem a Nyilas-keresztes Pártnak, sem a Volksbundnak nem volt tagja, és hivatali magatartásában kifogásolható tényező nem volt.

199 (Megjegyzés - Popup)

Frankenburg Adolf (1811. Németkeresztúr [ma Deutschkreutz] – †1884. Eggenberg) a Pozsonyi Egyetem joghallgatójaként ismerkedett meg gróf Széchenyi Istvánnal, akinél egy ideig dolgozott is. Részt vett a Magyar Tudományos Akadémia munkájában és folyóiratszerkesztőként az irodalmi életben. Ezek közül a legjelentősebb az Életképek című havi, majd hetilap volt. A lap maga köré tömörítette a fiatal demokrata írókat, akiknek az 1848-as eseményekben nagy szerepe volt. Maga F. A. a forradalom kitörésekor tolmács volt Bécsben a kancellárián. A magyar körökkel való kapcsolatai miatt egy évre bebörtönözték. Szabadulása után ügyvédként dolgozott. Idős korában kapcsolódott be ismét az irodalmi életbe, majd a kiegyezés után költözött Sopronba.

200 (Megjegyzés - Popup)

A tanúsítványon levő kép 18 éves korában készült, valószínű csak ez volt kéznél.

201 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Grubits János szíves közlése.

202 (Megjegyzés - Popup)

Lúcia néni elbeszélése szerint bátyja kérte meg a szülőket, hogy saját kuckót rendezhessen be az úgynevezett cselédszobában.

203 (Megjegyzés - Popup)

A videófelvételt a Soproni Erdészeti Múzeum őrzi.

204 (Megjegyzés - Popup)

Szekfű Gyula: A magyar állam életrajza, Berlin, 1917, Bp. é.n.[1918], 231.

205 (Megjegyzés - Popup)

Zágorhidi Czigány Balázs könyvismertetése a Körmend története c. kötetről, Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények 1995/3. 91-94.

206 (Megjegyzés - Popup)

Bándi Zsuzsanna: Körmend a középkorban, Körmend, 1987.

207 (Megjegyzés - Popup)

Bándi Zsuzsanna: Újonnan előkerült források Körmend középkori történetéhez, Vasi Szemle XLVIII (1994) 257-260)

208 (Megjegyzés - Popup)

Kóta Péter: A 750 éves Körmend történetéből, Vasi Honismereti Közlemények 1994/4. 17-19. Köszönöm Dominkovits Péternek, hogy a közleményre felhívta a figyelmemet.

209 (Megjegyzés - Popup)

Valter Ilona: Pásztó, egy Zsigmond-kori mezőváros, in: Művészet Zsigmond király korában, Katalógus I. Bp. 1987. 279-280.

210 (Megjegyzés - Popup)

Ld. pl. Koppány Tibor: Körmend városának építéstörténete, Körmend, 1986., Kapronczay Károly – Remetei Filep Ferenc: Fejezetek Körmend egészségügyének történetéből, Körmend, 1983.

211 (Megjegyzés - Popup)

E két gyűjtemény mellett Érszegi Géza a jelen kötetről írott ismertetésében (Levéltári Szemle 1996/1. 54-56.) joggal hiányolta a legjelentősebb tárggyeggyűttes, a Batthyány-könyvtár ismertetését.

212 (Megjegyzés - Popup)

9 Kubinyi András: Mezővárosok egy városmentes tájon. A középkori Délnyugat-Magyarország. A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei 1. (1989), Tapolca, 1990. 319-335.